

ΘΕΛΞΙΝΟΗ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

Ο ΜΕΝΑΝΔΡΟΣ

ἡ περὶ νέας κωμωδίας παρ' Ἑλλησι.

(Συνέχεια καὶ τέλος, ὄρα Φυλ. ΙΖ.)

Ἄλλὰ συνεχῶς ἡ τοῦ Μενάνδρου μουσα, οἰστρηλατουμένη, ἄπτεται πραγμάτων οὕτω σπουδαίων, ὥστε ἄπορεῖ τις ταῦτα εὐρίσκων ἐν κωμωδίᾳ. Ἐρρίπτε συνεχῶς τὸ βλέμμα ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, αὐτοῦ καθ' ἑαυτοῦ λαμβανομένου, καὶ τότε αἱ ἰδέαι αὐτοῦ ἐνεδύοντο, ὡς εἰπεῖν, χροιάν τινα μελαγχολίας, ἥτις ἄλλως τε οὐχὶ σπανίως συνωδᾷ ἔχει τῷ πνεύματι τῆς κωμωδίας, ὅταν ταῦτο τύχη ὄν ἅμα καὶ θεωρητικόν. Τότε δὲ μάλιστα διαφαίνεται παρὰ Μενάνδρῳ ὁ κόρος παντὸς πράγματος, ὁ κόρος καὶ αὐτῶν τῶν μεθυσκουσῶν ἡδονῶν, ὁ διαδηλούμενος ἐν πάσαις ταῖς θνησκούσαις κοινωνίαις· οὕτως ὥστε εἰκάζομεν ὅτι ἐν τῷ μέσῳ τῆς παραφορᾶς τῶν τρυφερῶν καὶ ἀλόγων παθῶν, τὰ ὅποια ἠρέσκετο εἰδοποιῶν, ἠρέσκετο ἐπίσης παρενεύρων τὴν εἰκόνα τοῦ μηδενός, εἰς ὃ τὰ πάθη ταῦτα, δίκην τυφῶνος ἐλισσομένου, κατεφέροντο. Ὅτε μὲν περιφρόνησις τοῦ κόσμου, ἀκηδία περὶ τῶν ἐν αὐτῷ τρεχόντων, ἀνοχή βεβιασμένη, ὅτε δὲ ἐλλογωτέρα τις ὑποταγὴ ταῖς τῆς εἰμαρμένης βουλαῖς, ἢ ἐπι-

Ουμία τοῦ ὠφελήθηαι ὅσον οἶόν τε ἐκ τοῦ ἐφημέρου τῶν ἐπιγείων, τοιαυτά εἰσι τὰ ἐκ τῶν φιλοσοφικῶν τούτων περικοπῶν συναγόμενα. Ἀκούσατε τὴν μελαγχολικὴν ταύτην διδαχὴν, ἣν διδάσκεται ἐν ἰσθμῶν προσώπων αὐτοῦ καὶ ἦτις ὁμοιάζει εἰσαγωγῆ λόγου ἐπιταφίου. « Ἄν ἐπιθυμῆς νὰ γνωρίσης σεαυτὸν, ὁδοιπορῶν, στῆθι καὶ ἴδε τοὺς παροδίτας τάφους, ὅπου κεῖνται τὰ ὄσῳ καὶ ἡ εὐτελής κονία τῶν βασιλέων, τῶν ἡγεμόνων, τῶν σοφῶν καὶ γενικῶς πάντων ὅσοι ἐβρενθῶντο ἐπὶ τῇ γενεᾷ αὐτῶν, τῷ πλούτῳ, τῇ δόξῃ, τῇ καλλονῇ. Οὐδενὸς τούτων ἐρείσθη ὁ χρόνος· ὅλοι, καθὼς θνητοὶ, συνεμερίσθησαν τὸν αὐτὸν τάφον. Τότε, βλέπων ταῦτα, γινώσκεις σεαυτὸν καὶ ἐννοεῖς τίς εἶ.»

Τί οὖν ἐστὶν ὁ μηδαμινὸς οὗτος βίος καὶ εἰς τί χρησιμεύσει; Ἄλλος λαλήσει καὶ δώσει τὴν τούτου ἀπάντησιν διὰ λόγων ἤττον μὲν ὑπερηφάνων, μᾶλλον δὲ ἐμβριθῶν. « Ὁ ἄνθρωπος, ὃν ἐγὼ ὀνομάζω εὐτυχέστερον, ὁ Παρμένων, ἐστὶν ἐκεῖνος ὅστις, ἐν εἰρήνῃ παρατηρήσας πάντα ταῦτα τὰ θαυμάσια, τὸν ἥλιον τοῦτον, ὅστις πάντα φωτίζει, τοὺς ἀστέρας, τὰ ὕδατα, τὰ νέφη, τὸ πῦρ, ἐπανέρχεται τάχιστα εἰς τὸ σημεῖον ἐξ οὗ ἤλθεν. Εἴτε αἰῶνα ὅλον ζήσῃ, εἴτε ἡμέρας τινάς, πάντοτε θέλει εὑρεῖ αὐτὰ ἐκεῖ, ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ καὶ οὐδαμοῦ ἄλλοθι τούτων καλλίτερα. Πίστευσόν με, ἡ ζωὴ αὕτη εἶναι πανήγυρις, εἶναι ἀγορὰ λαοῦ, ὅπου ὄχλος μόνον ὑπάρχει, κλέπται, τύχης παίγνια καὶ ματαιοπονία. Ἄν ἀπέλθῃς ταχέως, ἐκέρδισες τὸ κάλλιστον κέρδος, πρὸς οὐδένα ἐρίσας, ἐν ᾧ ἀπ' ἐναντίας, διατρίψας μακρὸν χρόνον καὶ ἐντρυφήσας, κόπους μόνον κερδίζεις καὶ ἐπὶ τέλους καταστροφὴν. Εἰς τὰ γηρατειά σου, γηρατεῖα πικρὰ, ἔχεις πάντοτε στερήσεις· περιφερόμενος, ἀπαντᾷς ἐχθρούς, περιπίπτεις εἰς ἐπιβουλάς, καὶ διότι ἔζησες πολὺ, ἀποθνήσκεις θάνατον κακόν. » Ταῦτα βεβαίως λέγει δύστροπὸς τις γέρον, ὅστις μετὰ λύπης ἀναπολεῖ τὸ σκληρὸν αὐτοῦ παρελθόν· ἀλλ' ἰδοὺ πρόσωπον, ἐκφράζον τὴν αὐτὴν μὲν ἀπαρέσκεϊαν, ἐν ἄλλαις ὅμως διαθέσεσιν ἰδῶν τὰς ἀδικίας τῶν ἀνθρώπων, δὲν ἐπιθυμεῖ πλέον τὴν ἀναβίωσιν ὑπὸ μορφήν ἀνθρωπίνην. « Ἄν θεὸς τις, ἐρχόμενος, ἐλεγέ μοι· Κράτων, ἀποθανῶν ἀναζήσεις, καὶ ἀναζήσεις ὑφ' οἰανδήποτε μορφήν θέλης, κυνὸς, ἄρνοῦ, τράγου, ἀνθρώπου ἢ ἵππου· δέον νὰ διέλθῃς δις τὸ στάδιον τῆς ζωῆς, διότι οὕτως ἔδωξε τῇ εἰμαρμένῃ· εἰπέ λοιπὸν

τί προτιμᾷς;—πιστεύω ὅτι ἀνυπερθέτως ἀπῆντων ταῦτα: Μὲ εἶναι ἀδιάφορον, ἀρκεῖ νὰ μὴ γίνω ἐκ νέου ἄνθρωπος, διότι, μεταξύ τῶν ζῶν ὄλων, τοῦτο μόνον εὐτυχεῖ ἢ δυστυχεῖ ἀλόγως· ὁ καλλίτερος ἵππος ἀξιοῦται τῶν καλλιτέρων περιποιήσεων, ὁ καλὸς κύων ἀπολαμβάνει θωπεύματα πλείονα τοῦ κακοῦ· ὁ ἀνδρεῖος ἀλέκτωρ τρέφεται ἄλλως πως ἢ ὁ ἀνανδρὸς ἀντίπαλός του, ὅστις φοβεῖται· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος! ὁ ἄνθρωπος, εἴτε καλὸς, εἴτε γενναῖος, ἀδιάφορον, τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα σήμερον δὲν ἰσχύουσι καὶ θεοποιοῦνται ἐν πρώτοις οἱ κόλακες, μετὰ τούτους οἱ συκοφάνται καὶ τρίτοι οἱ ἀβέλτεροι. Προτιμότερον νὰ γεννηθῇ τις ὄνος ἢ νὰ βλέπῃ ἀνθρώπους μηδαμινούς καὶ πολὺ ἡμῶν χείρονας ὑπερέχοντας!»

Ὡς ἀπάντησις πρὸς τὴν ἐνθερμον ταύτην καταφορὰν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ἡ ἐξῆς περικοπὴ, ἐν ἣ φαινεται λαλοῦσα ἡ φρόνησις· τὰ πράγματα πρέπει νὰ ἐρευνῶμεν ὑπὸ τὴν ἀληθῆ αὐτῶν μορφήν καὶ νὰ μὴ ἀφροῦμεν ὑπὲρ τὰ δυνατὰ, μὴ τυχὸν πέσωμεν πτώσιν δεινῇ: « Ἄν ἤρχεσο μόνος εἰς τὸν κόσμον, Τρόφιμε, ἵνα κατ' ἀρέσκειαν ζῆς καὶ κατ' ἀρέσκειαν φέρῃς τὰ πάντα εἰς πέρας, ἂν θεὸς τις διεβεβαίῃ σοι ταῦτα, δίκαιον εἶχες παραπονούμενος, διότι σὲ ἠπάτησε καὶ κάκιστα προσηνέχθη· ἀλλ' ἄμα—λαλοῦντες ἐπὶ τὸ τραγικώτερον—ἀνέπνευσας τὴν ζωτικὴν αὔραν, ἣτις κοινῶς πνέεται παρ' ὄλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀφ' οὗ ἐγεννήθης ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς οἴοις καὶ ἡμεῖς ὅλοι ὄροις, πρέπει ὅπως οὖν νὰ ὑπομῆνῃς τὰ δεινὰ σου καὶ συλλογίζεσαι περὶ τῶν πραγμάτων. Ἐν συνόψει ἰδοὺ ποῦ κεῖται τὸ ζήτημα· καθὼς ἄνθρωπος, ἐνθυμοῦ ὅτι οὐδὲν ὄν ζωτικὸν τούτου εὐκολώτερον πίπτει ἐκ τοῦ κολοφῶνος τῆς εὐτυχίας εἰς τὴν ταπεινῶσιν· καὶ ὁ λόγος ἀπλούστατος, ὅτι ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ οὐδὲν τούτου εὐτελέστερον καὶ οὐχ ἤττον οὐδὲν τούτου μᾶλλον φιλόπρωτον· τότε δὲ, ἐν τῇ πτώσει αὐτοῦ, διασκεδάζονται αἱ γλυκύτεραι ἐλπίδες· ἀλλὰ σὺ, Τρόφιμε, σὺ δὲν ὑπέστης ὑπερμέτρος ζημίαις καὶ αἱ δυστυχίαι σου ἐπιδέχονται ἀνοχῆς· ἀνέχου λοιπὸν μετριοπαθῶς τὰς συνεπείας.»

Φέρ' ἀκούσωμεν καὶ ἑτέρου τινὸς, ὅστις πιστεύει τὴν εἰμαρμένην καὶ ἀντιλέγει, ἀποκρούων τὰ φρόνιμα ταῦτα λόγια ὡς μάταια δῆθεν καὶ ἀνίσχυρα πρὸς τῶν πραγμάτων τὴν δύναμιν. « Ἄφες, λέγει οὗτος, τοὺς συλλογισμούς τούτους· λογικὸν τοῦ ἀνθρώπου εἶναι

ἡ τύχη, ὅπως δὴποτε καὶ καλέσωμεν αὐτήν, εἴτε θεϊαν προήν, εἴτε πρόνοιαν. Αὕτη διατηρεῖ, καταστρέφει καὶ κυβερνᾷ τὰ πάντα, τὸ προορατικὸν τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μηδὲν, λόγος ξηρός. Πίστευσόν με καὶ οὐ μετανοήσεις· πᾶν ὅ,τι λέγομεν, ἢ πράττομεν, ἢ διανοούμεθα, ἔργον ἐστὶ τῆς τύχης· ἡμεῖς τὸνομα μόνον δανειζόμεν. Ἡ τύχη κυβερνᾷ τὸ πᾶν· ταύτην μόνην δέον νὰ καλέσωμεν πνεῦμα καὶ πρόνοιαν θεϊαν, ἐκτὸς ἂν ἐπιθυμῶμεν νὰ τρεφώμεθα διὰ λόγων κενῶν.» Δόγμα τρομερὸν, ἀλγεινόν! ἀλλ' εὐτυχῶς τῇ σχολῇ ταύτῃ δὲν ἀνήκει ὁ Μένανδρος, δὲν ἀσπάζεται τὰς ιδέας ταύτας ἐκ συστήματος. Ἄν δ' εἶχε σύστημα, τότε, ἐν ταῖς λόγοις αὐτοῦ, τούτου καὶ μόνου τὸ πνεῦμα ἤθελεν ἀναγνωρίζεσθαι, οὐδ' ἦτο πλέον ὁ ποιητής, ὁ διὰ τῆς ποικιλίας τῶν προσώπων τὴν πολύπλοκον εἰκόνα, τὸν πιστὸν καθρέπτην τῶν ιδεῶν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ εἰκονίζων. Πολλάκις ὁ θεοσεβέστερος χαρακτήρ εἰσάγεται λαλῶν εἰς τὰ δράματα αὐτοῦ· κατὰ τοῦτον, ἐστὶ Θεὸς καὶ οὐχὶ τυφλὴ τύχη, μεριμνῶν περὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀκούων αὐτῶν, βοηθῶν, ἀμείβων καὶ τιμωρῶν αὐτούς. «Μὴ πιστευσέ, λέγει ὁ μὲν, μὴ πιστευσέ, ὅτι, ἐπισηκῶν, διαφεύγεις τὸ ὄμμα τοῦ Θεοῦ.»—«Ὁ Θεὸς, λέγει ὁ δὲ, εἶναι πανταχοῦ παρὼν καὶ τὰ πάντα βλέπει.»—«Ἄνευ Θεοῦ οὐδεὶς ἀνθρώπος εὐτυχής.»—«Ἄν πράξης τὸ καλόν, ἔχε χρηστὰς ἐλπίδας, γνωρίζων τοῦτο καλῶς, ὅτι ὁ Θεὸς μετέχει παντός ἀγαθοῦ.»—«Ὁ Θεὸς δὲν κωφεύει εἰς τὴν φωνὴν τοῦ δικαίου.»—Ἄλλὰ τὸ μᾶλλον ἀξιοπαρατήρητον ἐστὶ τοῦτο: «Ὅταν ἔρχηται εἰς τὸν κόσμον ἀνθρώπος, λέγει ἀλλαχοῦ που ὁ Μένανδρος, καὶ τὴν περικοπὴν ταύτην ἀναφέρει Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ἀγαθὸς δαίμων τίθεται ἐπὶ κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ εὐμενῶς πως συγκατέρχεται ὅπως καθοδηγήσῃ αὐτὸν εἰς τῆς ζωῆς τὸ μυστήριον· διότι μὴ πιστευσέ ποτε ὅτι κακὸς δαίμων δύναται νὰ διαταράξῃ τοῦ ἐναρέτου τὸν βίον. Ὁ Θεὸς κατὰ πάντα ἐστὶν ἀγαθός.» Οἱ λόγοι οὗτοι ἐκπλήττουσι, πρὸ πάντων ἅμα ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἐξηκοντίζοντο ἐν πλήρει πολυθεϊσμῷ· οὐδὲν τούτων ἀγνότερον, ἐστὶν ὅτε καὶ μεγαλοπρεπέστερον· ὁ χριστιανισμὸς προοιμιάζεται δι' αὐτῶν. Καί, ὅπερ σημειωτέον, ὁ Μένανδρος Θεὸς λέγει μᾶλλον ἢ Θεοὶ, τὰ δὲ τῶν παλαιῶν Θεῶν ὀνόματα ἀπλῶς ἀναφέρει ὡς ὄρκους συνήθεις, ὡς ἐπιφωνήσεις: «Νὴ Δία! νὴ τὴν Ἀθηναίαν» καὶ οὐδὲν πλέον.

Ἐκ τῆς διαφορᾶς ταύτης τῶν περὶ τοῦ μεγάλου μυστηρίου τῆς ἀνθρωπίνης εἰμαρμένης δοξασιῶν καὶ περὶ τοῦ τίνι τρόπῳ ἐκκληπτέον τὰ τῆς ζωῆς, τί ἄλλο συνάγεται εἰμὴ ἡ ἔρις, ἣν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἤριζον πρὸς ἀλλήλας ἡ πίστις καὶ ἡ ἀμφιβολία, ὅπως ὑπερισχύουσιν ἐπὶ τὰς ψυχὰς τοῦ κόσμου; Τί ἄλλο συνάγει τις εἰμὴ ὅτι ἀκούει, ὅτε μὲν τὸ Ζήνωνα κηρύττοντα τὴν ὑπερτάτην ἀναληγσίαν πρὸς τὰ συμβαινόντα ἡμῖν οὐχ ἤττον ἢ πρὸς τὰ ἀγαθὰ τοῦ ἐφημέρου τούτου βίου, ὅτε δὲ τὸν Ἐπίκουρον ζητοῦντα τὴν τῶν παθῶν τακτοποιῆσιν ἐπὶ σκοπῷ τοῦ διευθετεῖν τὸν βίον καὶ ἀποφεύγειν ἐκ προνοίας τοὺς σκοπέλους αὐτοῦ, ὅτε δὲ φθόγγον τινα πλατωνικὸν προαγγέλλοντα τὴν ἔλευσιν Θεοῦ ἀνταποδότου καὶ πέραν τοῦ κόσμου τούτου θεϊαν δικαιοσύνην; Καὶ μάλιστα ιδέαι τινες ὄζουσι ἀνατολισμοῦ καὶ οἱ Ἑβραῖοι δύνανται ν' ἀνεύρωσιν ἐν αὐταῖς οὐ μόνον τὸ πνεῦμα ἀλλὰ καὶ λέξεις πολλάκις ἐξηγμέναις ἐκ τῆς Παλαιᾶς. Ὁ Ἰώβ, ἀποβαλὼν τὰ τέκνα, τὰ πόμινια, τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἀνεβόησεν: Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλατο. Ὁ Μένανδρος λέγει ταῦτα αὐτολεξεῖ ὡς ἔγγιστα: «Ἀνθρώπε, λέγει, μὴ στέναζε, μὴ λυποῦ ἐπὶ ματαίῳ· τὰ πλοῦτη, τὴν σύζυγον, τὴν πολυτεχνίαν, πάντα ταῦτα, ἡ τύχη ἐδάνεισέ σοι, ἡ τύχη ἀφῆρεσεν.» Ἐκ τῆς παραθέσεως ταύτης συνάγεται κατὰ ποσὸν ἡ ἀνατολὴ ὑπερεῖχε τῆς Ἑλλάδος, ὑπορυχθείσης ὑπὸ τῆς κριτικῆς, καὶ οἷαν αὕτη θρησκευτικὴν ἀλήθειαν παλαιὰν ἐπέπρωτο νὰ ἐπανορθώσῃ αὐτοῦ, τοῦ χρόνου προϊόντος, ὅταν δηλαδὴ τὰ δόγματα συναντώμενα ἀνεγνωρίζοντο ἀμοιβηδόν. Ἐν ᾧ ὁ θεὸς τῆς Ἀραβίας ποιητῆς ἀποδίδει τὰ ἑαυτοῦ παθήματα εἰς ἔμφρονά τινα δύναμιν προστάτιν καὶ τροφὸν, ὑποβάλλουσιν αὐτὸν εἰς δοκιμασίαν, εἰς πειρασμόν, καὶ παραδίδουσιν αὐτὸν τῷ κακῷ δαίμονι, ἵνα οὕτως ὑπερισχύσῃ, ἀνώτερος δεικνύμενος τῶν δεινῶν, ἡ μούσα τῶν ἐκνευρισμένων καὶ σκεπτικῶν ἡμερῶν τῆς Ἑλλάδος ἀποδίδει τὰ δεινὰ ταῦτα εἰς τὴν ἀπαισίαν παλιμβουλίαν τῆς τύχης, εἰκὴ συντριβούσης πᾶν τὸ ἐν ποσὶ κείμενον· τὴν ὑποταγὴν θεωρεῖ ὡς ἐπιμονὴν ἀπελπισίας καὶ οὐχὶ ὡς δύναμιν ψυχῆς, ὑπεικούσης ταῖς πικρίαις, ἀγνισμοῦ χάριν. Ἄν δὲ ποτε ἐλευθεριάσῃ καὶ δείκνυται πῶς θεοσεβῆς, ὡς ἐπιτοπολὺ ὅμως δι' αὐτὴν ὁ οὐρανός, ὁπόθεν ἡ φιλοσοφία ἐξέωσε τοὺς θεοὺς, ἀπλοῦς ἐστὶ θόλος, θόλος ξηρός ὑπὲρ τὰς λογικὰς κε-

φαλάς αιώρημενος και ουδέν πλέον, ή τύχη δέ άγει και φέρει τὰ πάντα, μηδέ τῶν ιδεῶν έξαιρουμένων. Η σοφία πάσα συνίσταται εις τό φρονίμως ύπολογίζεσθαι πρακτικήν τινα ήθικήν, ενδίδουσαν μὲν, μή καταβαλλομένην δέ ύπό τῶν τρικυμιῶν, και ήτις ύπόσχεται ἔως τέλους βίον άνετον. Η παραγγελλομένη άρετή βία τίς έστιν, ήν ἔφ' ήμῶν αὐτῶν και δι' ήμᾶς αὐτοὺς μετερχόμεθα· τὰ εὐνοϊκά αισθήματα, οἷον ή αγαθότης, ή δικαιοσύνη, ή ισότης, ή άφρασις, ορίζονται λόγω εὐαρεσκείας, λόγω ωφελείας, λόγω άμοιβαιότητος· τό καθήκόν έστιν άπολαυή ή πρόνοια· ή σταθερότης και ή μετριότης άναγνώρισις σιγηλή και άτάραχος υπάτης τινος δυνάμεως, κατά τῆς οποίας αδύνατον ή λιαν επίμοχθον άποβαίνει τό άνθίστασθαι. Αν αι άρχαι αὐται, αιτινες εν συνόλω άποτελοῦσι μίαν φιλοσοφίαν παρηκμακυίαν, επεκράτουν άπολύτως, αν εις τὰ βάθη τῆς καρδίας του λαου δέν εσώζετο άείποτε άκτίς τις φωτός θερμότερου και ισχυροτέρου και αὐτου του λόγου τῶν σοφῶν, ω! τότε πλέον πάσα ἔλπις απέδρα· ή εις τό χεῖλος τοιούτου κρηνου ἔλθοῦσα κοινωνία ωφειλεν άναποφεύκτως νά κατακρημισθῆ, διότι και πραγματικῆς άφοσιώσεως και ενθουσιασμου ήν έστερημένην τούτων δ' έξαληφθέντων, συνεξαλείφεται πᾶν κέντρον ζωτικόν, δυνάμει του οποίου αι κοινωνίαι άναμορφοῦνται και άνανεοῦνται.

Και ὁμως εκ τῆς πάλης ταύτης, τῆς μεταξύ του θρησκευτικοῦ αισθήματος, ὁπερ, και τοι φθαρτόν, δέν υπέκυπτε, και του λόγου, ὅστις, αν μηκατέστρεφε, ουδέποτε ήθελε καθαρίση τόν εαυτου αντίπαλον—εκ τῆς νοερᾶς ταύτης πάλης, λέγομεν, ἔμελλε νά πηγᾶσῃ ή σωτηρία. Η του Μενάνδρου κωμωδία έπαυσεν εισάγουσα εις τήν σκηνην τούς παλαιούς θεούς, καθό αποβαλόντας πλέον πάσαν άξίαν, διά τούς πεφωτισμένους νόας τουλάχιστον, αλλά θερμῶς κατέφερετο κατά τῶν νέων θρησκευτικῶν τελετῶν, αιτινες, άνήθικοι ὅλως, δέν ήσαν εἰμῆ άγυρτεῖαι. Οἱ ιερεῖς τῆς Κυβέλης περιήρχοντο τὰς οικίας, φέροντες εν ήχω κυμβάλου τὰς εἰκόνας τῆς θεᾶς και τὰς χάριτας αὐτῆς υπισχνούμενοι αντι χρυσιου τοῖς εὐσεβέσι. «Γῦναι, λέγει ὁ Μενάνδρος, και ή περικοπή αὐτη εῦρηται παρά τῷ Ἁγίῳ Ἰουστίνῳ, ὁ θεός δέν σώζει τούς ανθρώπους, μεσιτείαις ανθρώπου άλλου· αν ὁ άνθρωπος, τῷ ήχῳ του κυμβάλου, ἐδύνατο κατ' άρέσκειαν ν' άγη τόν θεόν, ήθελεν ήσθε και αὐτου τούτου του θεου ισχυρώτερος. Αἱ

τελεται αὐται, Ροδή, εἶναι επινοήματα βιομηχανικά ανθρώπων αναιδῶν, εἶναι ψεύδη διά τῶν ὁποίων εμπαίζουσι τήν ανθρωπότητα.»—Τοιούτον θεόν, λέγει ἕτερος, θεόν ὅστις περιφέρεται τὰς άγυῖας μεθ' ενός γραιδίου και προσηλωμένος ἐπὶ πίνακος εισέρχεται τὰς οικίας, τοιούτον θεόν ἐγώ δέν άγαπῶ. Ὁ αληθής θεός πρέπει νά κάθηται εις τὰ ἴδια ἵνα προστατεύη τούς πιστούς.» Περὶ τὰ τοιαῦτα ὁ Μενάνδρος ἔχει τήν γλῶσσαν δηκτικωτάτην. Ὁ Ἄριστοφάνης, ὡς γνωστόν, παρεντίθησι τήν πόλιν τῶν ὀρνίθων ἵνα παρεμποδίση τήν κνίσσαν τῶν ιερείων, δι' ἧς ἐτρέφοντο οἱ Ὀλύμπιοι. Τὰ του Μενάνδρου πρόσωπα καθάπτοντα τῶν πολυδαπάνων θυσιῶν, ὡς μέσων κερδοσκοπίας ιερέων. «Ἴδε τούς άπαταιῶνας τούτους καθ' ὅλας τὰς θυσίας των. Φέρουσι τὰ κανᾶ και τὰ ιερά σκεύη, ὄχι διά τούς θεούς, αλλά δι' εαυτούς. Ὅσον άφορᾶ τὰ θυμιάματα και τούς πλακούντας ουδείς λόγος, διότι τό πῦρ καταναλίσκει αὐτούς και οἱ θεοὶ απολαύουσι τῆς θυσίας· άλλ' εκ τῶν ιερείων τί θύουσιν αὐτοῖς, εἰμῆ τούς νεφρούς, τήν χολήν και τὰ δύσπεπτα ὄστα, εν ᾧ οὔτοι καταβροχθίζουσι τὰ έναπολειφθέντα ;»

Ὅντως δ' εκ πολλου ἤδη ριζική τις μεταβρύθμισις ήπειλει τήν θυσίαν, τήν θεμελιώδη ταύτην πρᾶξιν τῶν θρησκείων, τόν τύπον του εαυτους θύειν τῷ νόμῳ, καθότι εκ πολλου ἤδη απέβαλε πᾶσαν σημασίαν και άνευ σεβασμου ἐτελεῖτο. Οἱ προφῆται πολλάκις έξανέστησαν κατ' ἐκείνων ὅσοι, διαστέλλοντες αὐτήν εκ του ήθικοῦ καθήκοντος, ὁπερ, μακράν του αντικαταστήσαι, ἔδει μάλιστα νά υποθάλη, απέδωκαν αὐτῇ δυνάμεις υπερφυσικάς. Καί τούτου ενεκα οἱ εκκλησιαστικοὶ πατέρες καλοῦσιν εις μαρτυρίαν τόν Μενάνδρον, ὡς επιγνόντα τὰς αληθείας ταύτας. Κλήμης ὁ Ἁλεξανδρεὺς άναφέρει τὰς περικοπὰς τῶν προφητῶν, τὰς οποίας συγκρίνει ταῖς του κωμικοῦ ποιητου· ὡς φερ' εἰπεῖν τὰ ἐξῆς εκ του Ἡσαίου : «Λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλετε τὰς άμαρτίας ὑμῶν, ὅτι θεός εἰμι ἐγγύς ὑμῶν, και οὐ θεός πόρρω ὑμῶν.» Καί τούς λόγους τούτους του Ἱερεμίου : « Ἄνθρωπος, άποστρέψῃ εις ὁδόν σκοτίας και οὐ μή ὄψομαί σου ; Θύσατε θυσίαν δικαιοσύνης και ἔλπισατε ἐπὶ Κυρίῳ.»—Μενάνδρος ὁ κωμικός, λέγει περὶ του προκειμένου ὁ Κλήμης, ἔγραψεν ὡς ἐγγιστα ταῦτά : «Ὁ πιστεύων, ὦ Ἡάμφιλε, ὅτι διά θυσιῶν ή δι' αναθημάτων περιποιεῖται τήν εὐνοίαν του θεου, άπατα-

ται καὶ μάτην κοπιᾷ. Ἴνα ἐπιτύχη τις τοῦ τοιοῦτου δέον νὰ ἔχη τὰ ἤθη ἀγνά, ν' ἀπέχη τοῦ διαφθεῖρειν γυναῖκας ἢ παρθένους, οὔτε νὰ πλουτῇ κλέπτων καὶ φονεῶν. Μὴ ἐπιθυμῆς, ᾧ Πάμφιλε, τὰ τοῦ πλοσίου, μήτε μίαν βελόνην, διότι ὁ Θεὸς περιστάται σου καὶ βλέπει ἐπὶ σέ.»—Μὴ ἐπιθυμῆς, ᾧ φίλε, τὰ ἀλλότρια, μήτε μίαν βελόνην, λέγει αὖθις ὁ Μένανδρος, ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Κλήμεντος, ὅτι ὁ Θεὸς ἀρέσκεται τὸ δίκαιον καὶ οὐχὶ τὴν ἀδικίαν καὶ πλουτίζει μόνους τοὺς κοπιῶντας νυχθημερὸν καὶ καλλιεργούντας τὸν ἀγρὸν αὐτῶν. Θῦσον τῷ Θεῷ θυσίαν ζωῆς δικαίας καὶ ἔχε τὴν καρδίαν καθαρωτέραν τῶν ἱματίων. . . Μὴ φεῦγε τὴν βροντὴν αὐτοῦ, ἂν ἔχῃς τὴν συνείδησιν καθαρὰν, ὅτι ὁ Θεὸς περιστάται σου καὶ βλέπει ἐπὶ σέ.»—Ἀδιάφορον ὡς πρὸς ἡμᾶς ἂν τὰ τεμάχια ταῦτα γνήσιά εἰσιν ἢ μή· ἀλλὰ καὶ ὑποβολιμαῖα ἂν ὑποτεθῶσιν, ἂν ἄνθρωποι σοφοὶ ὡς ὁ Κλήμης ἠπατήθησαν, ἂν τὴν ἀπάτην ταύτην παρεδέχθη ἢ Ἀλεξάνδρεια, ἢ σοφὴ ἐκείνη πόλις, καθ' ἣν πασίγνωστα ἐφέροντο τὰ δράματα τοῦ Μενάνδρου, ἀπαραλλάκτως ὡς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Ἑλλάδι, ὅπου ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐδιδάσκοντο ἐπὶ σκηνῆς καὶ ὡς μάθημα γραμματικὸν ἦσαν εἰς χεῖρας τῶν νέων, δὲν συνάγομεν ὡς ἐκ τούτου ὅτι αἱ ἰδέαι αὗται τοῦλάχιστον ἦσαν σύμφωνοι τῷ πνεύματι αὐτοῦ, οὐδ' ἀντίκειντο εἰς ὅσα εἶπεν ἀλλαχῶς; Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, ἕκαστος συμπεραίνει οἰκοθεν ὅτι ἐνταῦθα ὁ λόγος ἦν περὶ τῆς ὑψηλοτάτης ἰδέας τῆς θυσίας, περὶ τοῦ ἀποδοῦναι αὐτῇ ἀξίαν ὅλως ἰδανικὴν καὶ μεταποιησάσαι εἰς θυσίαν δικαιοσύνης, εἰς σύμβολον ἐπάρσεως τῆς ψυχῆς καὶ ἀφοσιώσεως τῷ ὑψίστῳ. Ἡ μεταποίησις αὕτη συνεπήγετο τὴν μεταρρυθμισὶν καὶ τὴν παντελεῆ ἀνακένισιν τῆς θρησκείας, καὶ ἐπέστεφε καθ' ὅλοκληρίαν τὴν ἱστορίαν τῆς διανοίας τῆς Ἑλλάδος, ἣτις ἐκαθάρισεν εὐθετίσασα τὸ ἔδαφος πρὸς οἰκοδομὴν νέου ναοῦ. Ἄλλ' ὅπερ παρατηρητέον, καὶ ὁ Μένανδρος, ὡς οἱ τούτου προκάτοχοι, κατεγίνετο εἰς τὸ ἔργον τοῦτο μετὰ πεποιθήσεως καὶ μετὰ δισταγμοῦ, φρονίμως πῶς καὶ ἀσώτως, καλῶς τε καὶ κακῶς· ὁ ἐργάτης φαίνεται ἐπιδιώκων τὸ ἔργον ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ σκοποῦ· καὶ ἡ ἀγνοία αὕτη τῶν ἀνθρώπων, ὅσοι, ὑπὸ ἀμυδροῦ φωτός ὀδηγούμενοι, προκόπτουσιν ἀείποτε καὶ συντρέχουσι μετ' ἄλλων, μηδεὶς μηδέτερον γινώσκοντες, εἰς τὴν πρόσδον τῆς ἀνθρωπότητος, ἀποδείκνυσι πασι-

φανῶς τὴν χεῖρα τῆς θείας προνοίας, ἰθινοῦσης τὰς κινήσεις ἡμῶν καὶ συναρμοζούσης τὰ ἐξαγόμενα. Ὁ Βοσσουέτος ἀπέδειξε τίνι τρόπῳ αἱ ἐπαναστάσεις τῶν λαῶν καὶ αἱ κατακτήσεις ἦσαν ἐκ μέσου μέγιστα ὕλικὰ προσκόμματα· ἀλλ' ἐν ταῖς μυθολογίαις τῶν ἀρχαίων ὑπῆρχον πολλὰ προσκόμματα ἄλλοῖα, καὶ ταῦτα ὑπερεπήδησεν ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία, τῇ συνδρομῇ τῆς ποιήσεως καὶ τῶν τεχνῶν. Ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Μενάνδρου ἡ ἐσωτερικὴ αὕτη ἐπανάστασις ἦτο σχεδὸν τετελεσμένη· οἱ ἔξοχοι νόες ἠγνόουν τοῦτο καὶ ὅτι ὁ πανταχόθεν διαδηλούμενος ὄργανός ἤλεγχε στοιχεῖα ζωῆς, γενικὴν ἀνάπλασιν ζητούσης. Ἡ θετικὴ σπουδὴ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὑπέρτατον ἀγαθόν, προβαλλόμενον ὡς ἀρχικὸς σκοπὸς παντός ἔργου καὶ πάσης μελέτης, μετεποίησαν τὸν ἠθικὸν νόμον εἰς σημεῖον κεντρικόν, εἰς τὸ ὅποιον τοῦ λοιποῦ τὰ πάντα θέλουσι συμπίπτει, καὶ τοῦ ὁποῦ ἐξ ἀνάγκης σύμβολα νέα ἔπονται ἢ ἐκφρασις. Αἱ νοεραὶ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, ἀναλαμβάνουσαι τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν ἀγνόητα, εἰκονίσουσι παρεμφατικῶς τὰ ἀπροσδιόριστα προσόντα τοῦ ὑπερτάτου ὄντος καὶ ἡμέραν τινα ἔξοχοι ἄνδρες, ὑπὸ μεγάλων γεγονότων γεννώμενοι καὶ ἐξημμένην ἔχοντες τὴν φαντασίαν ἐκ μεγάλων συμφορῶν, παρελεύσονται συλλέγοντες καὶ ἐναποταμιεύοντες εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐστίαν πάντα τὰ διεσκορπισμένα φῶτα.

Τοιοῦτος, καθ' ἡμᾶς, ἐστὶν ὁ τελευταῖος καρπὸς τῆς σπουδῆς τῶν ἀρχαίων φιλολογιῶν· καὶ οὗτός ἐστιν ὁ κρίκος ὁ συνάπτων αὐτὰς τῇ ἠθικῇ καταστάσει τῆς ἐνεστώσης κοινωνίας, ὁ φωτίζων τὸ μέλλον καὶ ὁ τεκμηριῶν τὴν ἀδιάλειπτον ἐνότητα τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας, ἣν οὕτω θαυμασίως ἐπροοιμίασαν τὰ τοῦ Ὀμήρου ποιήματα.

Ἐκ τῆς Ἐπιθεωρήσεως τῶν δύο Κόσμων.

ΠΕΡΙ ΕΜΠΟΡΙΑΣ,

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΠΤΩΣΕΩΣ
ΤΟΥ ΡΩΜΑΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ.

(Κατὰ Νοβάκιον.)

Le commerce guérit des prejuges destructeurs, et c'est presque une règle générale, que partout où il y a des moeurs douces, il y a du commerce, et que partout où il y a du commerce, il y a des moeurs douces.

Montesquieu.

Ἐκ τῶν χρειῶν τοῦ ἀνθρώπου ἐγενήθη ἡ ἐμπορία, ἐκ δὲ τῆς πολυτελείας ἠύξησεν καὶ ἀνεπτύχθη. Οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι, καὶ τοὶ γεωργοὶ, ποιμένες καὶ σιδηρουργοὶ, μετεχειρίζοντο τὴν συναλλακτικὴν ἐμπορίαν. Ὁ Κάϊν ἀντήλλαξε τοὺς καρποὺς τοῦ ἀγροῦ τοῦ μὲ πρόβατα τοῦ ποιμνίου τοῦ Ἄβελ. Ἀμφότεροι δὲ, πρὸς ἄμυναν καὶ πρὸς οἰκοδομὴν τῶν οἰκημάτων αὐτῶν, διὰ τῶν προϊόντων τῆς φιλοπονίας των, ἐξηγόρασαν παρὰ τοῦ Ζουβαλκαίν, υἱοῦ τοῦ Λάμαχ, ἐφευρετοῦ τῆς σιδηρουργίας καὶ χαλκουργίας, ὅπλα καὶ ἐργαλεῖα. ὅθεν ἡ ἐμπορία ἤρχισεν ἀμέσως μετὰ τὸν ἄνθρωπον.

Οἱ Μῆδοι, πρὸς οὓς ἐπωλήθη ὁ Ἰωσήφ παρὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, εἰσὶν οἱ πρῶτοι αὐτοὶ ἡ γραφὴ ἀποκαλεῖ ἐμπόρους. Ἐφερον δὲ ἐκ τῆς Γελεὰδ παντὸς εἶδους ἀρώματα, ἅτινα ἐχρησίμευον πρὸς ταρίχευσιν τῶν νεκρῶν· τὸ ἐμπόριον ὁμῶς αὐτῶν εἰς μόνον τὴν ξηρὰν περιορίζετο.

Πρῶτοι ναυπόροι, ἐν τῷ ὀρίζοντι τῆς ἀρχαιότητος, φαίνονται οἱ Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Φοίνικες. Τῆς Αἰγύπτου ἡ θέσις, μολοντί ἀξιολογοτάτη, καὶ ἡ γῆ λίαν εὐκαρπος, ἀπεναντίας τὸ πνεῦμα τῶν κατοίκων αὐτῆς ἦτο μᾶλλον περιορισμένον καὶ δλιγώτερον δραστήριον τοῦ τῶν Φοινίκων. Οἱ Αἰγύπτιοι πρὸς τούτοις ἦσαν μισόζηνοι, διὸ μὲ τοὺς Φοίνικας μὲν ἐμπορεύοντο εἰς τὴν Μέμφιν, μὲ τοὺς Ἕλληνας δὲ εἰς τὴν Ναύκρατιν.

Ὁ Ψαμμίτης, ἀποκατασταθεὶς ἡγεμὸν τῶν Σουσῶν, τῆ συνδρομῇ ἑλληνικῶν στρατευμάτων, ἄφησεν ἐλεύθερον τοῖς Ἕλλησι τὸ ἐμπόριον τῆς ἐπικρα-

τίας του. Ἐκτοτε βαθμηδὸν ἤρχισε νὰ ἐλαττοῦται τὸ μῖσος τῶν Αἰγυπτίων πρὸς τοὺς ξένους.

Ναχῶ ὁ υἱὸς τοῦ Ψαμμιτύχου, κατ' Ἡρόδοτον, ἤνωσε τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν μετὰ τῆς Μεσογείου, διωρύξας τὸν ἰσθμὸν τοῦ Σουέζ, ὁ δὲ Δαρεῖος ἐτελειοποίησε τὸ τολμηρὸν τοῦτο ἔργον, περὶ οὗ τσαυτὰ ἐλέχθησαν καὶ ἐνηργήθησαν ἐσχάτως ἔτι. Ἐκ διαταγῆς τοῦ Δαρείου ἀνεκαλύφθησαν καὶ τὰ μεσημβρινὰ καὶ δυτικὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς, ἔνθα ἀκολούθως παρὰ τοῦ Ἀμάσιος ἐδόθη ἡ ἄδεια τοῖς Ἕλλησι νὰ ἐγείρωσι ναοὺς καὶ ἐμπορικὰς ἀποθήκας. Μετὰ ταῦτα οἱ Πτολεμαῖοι κατέστησαν τὴν Αἴγυπτον κέντρον τῆς ἐμπορίας, τὴν δὲ Ἀλεξάνδρειαν λιμένα τῶν προϊόντων Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως.

Διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἐξετελείτο τὸ ἐμπόριον τῶν Ἰνδιῶν, ἐν δὲ τῷ λιμένι τῆς Βερνίκης συνέρρεον τὰ πλοῦτη τῶν Ἰνδιῶν, τῆς Περσίας, τῆς Ἀραβίας καὶ τῆς Αἰθιοπίας, ἐντεῦθεν δὲ διὰ τοῦ Νείλου εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, κακείθεν εἰς τὰ τότε γνωστὰ μέρη τῆς ὑψηλίου.

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ὑπὲρ τῆς ἐμπορίας προσπαθειῶν τῶν Πτολεμαίων ὑποδεικνύουσι τρανόντατα πόσον δύναται νὰ προσδεύσῃ ὀλικῶς τε καὶ ἠθικῶς πᾶν ἔθνος διὰ τῆς ἐμπορίας· τοιοῦτον παράδειγμα καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἡμῶν ὑπάρχει ἡ Ἀγγλία. Ἡ Αἴγυπτος, χάρις τῇ ἐμπορίᾳ, ταχέως ἐμεγαλύνθη καὶ ἀριθμητικῶς ἠύξησεν, νέαι πόλεις οἰκοδομήθησαν καὶ πολυάριθμοι στρατοὶ καὶ στόλοι διετηροῦντο πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ κράτους καὶ μόλα ταῦτα, μετὰ τσαυτὰς κολοσσιᾶς δαπάνας, Πτολεμαῖος ὁ φιλάδελφος ἀποθανῶν ἐγκατέλειπεν 750,000 Αἰγυπτιακῶν ταλάντων.

Οἱ Φοίνικες μύλην τὴν ἀφορίαν τοῦ τόπου των κατέρωθον νὰ καταστήσωσιν ἑαυτοὺς ἀπαραιτήτως ἀναγκαίους εἰς τὰ λοιπὰ ἔθνη διὰ τῆς ἐμπορίας καὶ τῶν τεχνῶν. Ἐκυρίευσαν ἐμπορικῶς σχεδὸν πᾶσαν τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, ἐξῆλθον πρῶτοι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν καὶ διέπλευσαν τὰ παράλια τῆς Ἰσπανίας καὶ τὸν Ὠκεανόν. Σιδῶν ἡ ἐμπορικωτέρα πόλις τῆς Φοινίκης ὑπῆρξε περίφημος διὰ τὰ ἱστουργεῖα, βαμβυκαουργεῖα, μεταλλουργεῖα καὶ ὑελουργεῖα αὐτῆς, ἡ τιμὴ τῆς ἐφευρέσεως τῶν ὁποίων ἀνήκει ἀναμφιλόκτως αὐτῇ.

Ἡ Τύρος, ἑτέρα πόλις τῆς Φοινίκης, ἐφεύρε τὴν Πορφύραν καὶ τὴν Βαρκίνην.

Εἰς τοὺς Φοίνικας χρεωστῆται καὶ ἡ τελειοποίησις τῆς ναυπηγίας· ἡ δὲ φήμη παρίστη αὐτοὺς ὡς ἐμπειροτάτους περὶ τὴν ναυτικὴν. (α) Αἱ πόλεις αὐτῶν ἦσαν μεγαλοπρεπέστατοι, αἱ δὲ οἰκίαι ὅμοιαι καὶ ἰσομεγεθεῖς, καὶ

(α) Winkelmanns, Geschichate der Kunst des Alterthums.

τοιαῦτα ὁποῖα οὐδ' ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Στράβωνος ὑπῆρχον. Ἡ εὐρύρεσις καὶ χρῆσις τοῦ νομίσματος ἀποδίδεται ἐπίσης τοῖς Φοίνιξι.

Οἱ Φοίνικες ὑπερέβησαν τοὺς συγχρόνους αὐτῶν κατὰ τὴν ὑφαντικὴν, τεκτονικὴν καὶ μεταλλουργικὴν. Τοιαύτη δὲ ἦτον ἡ ἐπιδεξιότης αὐτῶν, ὥστε, καθαρίζοντες τὰ μέταλλα, ἐσχημάτιζον ἐξ αὐτῶν διάφορα ἐπιπλα ὑπὸ διαφόρους μορφάς, πρὸς κόσμον ἢ χρῆσιν.

Οἱ Καρχηδόνιοι ἦσαν ἔθνος δραστήριον, ἐπιχειρηματικὸν καὶ ἐφάρμιλλον τῶν Φοινίκων κατὰ τὰς θαλασσοπορίας καὶ τὴν ἐμπορίαν, ἐξ ὧν μάλιστα κατάγονται. Ἡ βασιλεὺς τῆς Τύρου Διδῶ ὑπῆρξεν ἡ κτήτωρ τῆς Καρχηδόνας, ἧς ἡ εὐφορία καὶ τὸ κλίμα ἦσαν λίαν κατάλληλα πρὸς ἐμπορίαν.

Τὸ κράτος τῆς Καρχηδόνας 732 ἔτη διήρκεσε· τριακόσιαι περίπου πόλεις ἐν μόνῃ τῇ Ἀφρικῇ ἦσαν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς, ἐκτὸς τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ, Σαρδηνίᾳ, Σικελίᾳ, Κύρῳ κτλ. κτήτων αὐτῆς.

Ἐν ἔτει 509 Π. Χ. οἱ Καρχηδόνιοι ἔκαμον τὴν ἀκλόουθον συνθήκην μετὰ τῶν Ῥωμαίων, ἣν χάριν περιεργείας παραθέτομεν.

« *Ἐπὶ τοῖς δεφιλίαις εἶται Ῥωμαίοις καὶ τοῖς Ῥωμαίων συμμάχοις, καὶ Καρχηδοῖσι καὶ τοῖς Καρχηδονίων συμμάχοις· μὴ πλεῖν Ῥωμαίους, μῆτε τοὺς Ῥωμαίων συμμάχους, ἐπέκεινα τοῦ Καλοῦ Ἀκρωτηρίου, ἐὰν μὴ ὑπὸ χειμῶνος ἢ πολεμίων ἀναγκασθῇ. Ἐὰν δὲ τις βία κατενεχθῇ, μὴ ἐξέτω αὐτῷ μηδὲν ἀγοράζειν, μηδὲ λαμβάνειν μηδὲν, πλὴν ὅσα πρὸς πλοίου ἐπισκευὴν, ἢ πρὸς ἱερά, ἐν πέντε ἡμέραις δὲ ἀποτρεχέτωσαν οἱ κατενεχθέντες. Τοῖς δὲ κατ' ἐμπορίαν παραγινόμενοις, μηδὲν ἔστω τέλος, πλὴν ἐπὶ Κίρκης ἢ Γραμματεῖ. Ὅσα δ' ἂν τούτων παρόντων πραθῇ δημοσίᾳ, πίστει ὀφειλέσθω τῷ ἀποδιδόμενῳ. Ὅσα γ' ἂν ἢ ἐν Λιβύῃ ἢ ἐν Σαρδίᾳ πραθῇ, ἐὰν Ῥωμαίων τις εἰς Σικελίαν παραγίγηται, ἧς Καρχηδόνιοι ἐπάρχουσιν, ἴσα ἔστω τὰ Ῥωμαίων πάντα. Καρχηδόνιοι δὲ μὴ ἀδικήτωσαν δῆμον Ἀρδεατῶν, Ἀρτιατῶν, Λαυρεντιῶν, Κιρκαιατῶν, Τερρακινητῶν, μηδ' ἄλλον μηδένα Λατίνων, ὅσοι ἂν ὑπήκοοι· ἐν δὲ τινες μὴ ὦσιν ὑπήκοοι, τῶν πόλεων ἀπεχέτωσαν. Ἄν δὲ λάβωσι, Ῥωμαίοις ἀποδιδότωσαν ἀκέραιον, καὶ φρούριον μὴ ἐνοικοδομήτωσαν ἐν τῇ Λατίνῃ· ἐὰν ὡς πολέμιοι εἰς τὴν χώραν εἰσέλθωσιν, ἐν τῇ χώρᾳ μὴ ἐννοκτερευέτωσαν.*

Ὁ Ἀριστοτέλης ἀναφέρει πληθὺν τοιούτων συμβάσεων τῶν Καρχηδονίων μετὰ τῶν Ταρρηνῶν.

Τὸ μεγαλεπήβολον τῶν Καρχηδονίων δὲν ἤρκεσθη εἰς ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ θαλασσοποριῶν πρὸς εὐρεσιν διαφορῶν τόπων παράτιον ἐγένετο. Ὁ ἱμίλικος ἐπεσκέφθη καὶ ἀνηρεύνησε τὰ παράλια τῆς Ἀγγλίας, ὁ δὲ Ἄννων, ὁ συγγραφεὺς τοῦ Περιπλου, ἐπιβιβάσας 30,000 Λυβοφοίνικας ἐπὶ 60 πλοίων,

ἐσύστησεν ἐξ ἀποικίας εἰς τὰ παράλια τοῦ Μαρόκου. Αἱ ἐν Σεναγάλλῃ, Γαμβίᾳ, καὶ ἐν τοῖς παραλίοις τῶν Μαύρων περιηγήσεις αὐτοῦ μόνον πρὸς ἀνακάλυψιν τόπων ἐγένοντο, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ Περιπλου του, δὴ ὁ ἴδιος συγγραφεὺς, ὡς μνημεῖον τῆς ἐν τῷ ναῷ τοῦ Κρόνου ἐν Καρχηδόνι εἰσόδου αὐτοῦ καθιέρωσεν.

Ὁ Ἡρόδοτος μνημονεῖει παραδόξου τινος τρόπου καθ' ὃν οἱ Καρχηδόνιοι ἐμπορεύοντο μετ' Ἀφρικανόν τι ἔθνος. « Φθάσαντες, λέγει, οἱ Καρχηδόνιοι εἰς τὴν παραλίαν τῆς Λιβύης, πέραν τῶν Ἡρακλείων στηλῶν, ἀποβιβάζουσι τὰς πραγματείας των εἰς τὴν ξηρὰν, καὶ ἀνάπτοντες πυρὰν ἀπέρχονται εἰς τὰ πλοία των. Τὸ σύνθημα τῆς πυρᾶς θεωροῦντες οἱ ἰθαγενεῖς κατέρχονται εἰς τὴν παραλίαν, καὶ παραθέτοντες ἀνάλογον χρυσὸν παρ' ἑκάστον σωρὸν πραγματειῶν, ὑποχωροῦσι κατὰ τι διάστημα. Τότε οἱ Καρχηδόνιοι ἐπανακάμπτουσι, καὶ ἂν μὲν ἀρκεσθῶσι, λαμβάνουσι τὸ χρυσίον καὶ ἀναχωροῦν, ἢ δὲ μὴ, ἐπανερχονται εἰς τὰ πλοία των καὶ ἀναμένουσιν ἄχρις οὗ οἱ ἰθαγενεῖς προσθέσωσι καὶ ἕτερον. Σημειωτέον ὅτι οὐδεὶς ἀδικεῖ τὸν ἄλλον, καθ' ὅτι οὐδ' οἱ Καρχηδόνιοι ἐγγίζουσι ποσῶς τὸν χρυσόν, ἕως ὅτου συμβιβασθῶσι, οὐδ' οἱ Ἀφρικανοὶ τὰς πραγματείας. »

Ἡ τοποθεσία τῆς Ἑλλάδος ἦτο λίαν κατάλληλος πρὸς ἐμπορίαν καὶ ναυτιλίαν, καθὼ περικυκλωμένη πανταχόθεν ἀπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ κατέχουσα νήσους πολυαριθμούς καὶ εὐφορωτάτας· πλὴν δυστυχῶς οἱ Ἕλληνας δὲν ἤρχισαν εἰ μὴ μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον νὰ καλλιερῶσι τὴν ἐμπορίαν καὶ τὴν ναυτιλίαν. Προηγουμένως τὰ πλοία των ἦσαν ἄνευ θρανίων, καὶ τοσοῦτον ἀτελεῖ, ὥστε οὐδ' ἦσαν ἱκανὰ διὰ μακρὰς θαλασσοπορίας. Χάρις ὅμως εἰς τὰς προσπάθειάς των περὶ τὴν ναυτικὴν, μετὰ τὸν Περσικὸν μάλιστα πόλεμον, κατώρθωσαν νὰ καταστήσωσιν ἑαυτοὺς θαλασσοκράτορας. Ὁ Εὐσέβιος ἐν τῷ καταλόγῳ του, ὄνπερ ἠρύσθη παρὰ Κάστωρος τοῦ Ρόδιου, ἀναφέρει, μεταξὺ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς Λακεδαιμόνιους καὶ τοὺς Φωκαεῖς ὡς ἄρχοντας ἐν τῇ μεσογείῳ διὰ τοῦ ναυτικοῦ των. Ἰνα δὲ ὑποδείξωμεν πόσον οἱ Ἕλληνας κατέγινοντο περὶ τὴν ἐμπορίαν, ἀρκεῖ νὰ ὑπομνήσωμεν τὸ παράδειγμα τοῦ μεγάλου τῶν Ἀθηναίων νομοθέτου Σόλωνος καὶ τοῦ Πλάτωνος, οἵτινες εἶχον ὑπάγει εἰς τὴν Αἴγυπτον χάριν ἐμπορίας. Εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐμπόρους, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, χρωσταιται ἡ ἀνεγερσις πολλῶν πόλεων, ὡς τῆς Μασσαλίας λ. χ., ἢ δὲ σύστασις ἀποικιῶν ἐν τῇ Μικρασίᾳ, Ἰταλίᾳ, Σικελίᾳ, καὶ λοιποῖς τόποις, μεγάλως συνέτεινεν εἰς τὴν αὐξήσιν καὶ πρόοδον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐμπορίου.

Οἱ περίφημοι σωματικοὶ ἀγῶνες, εἰς οὓς μέγα πλῆθος ξένων συνέβηον, σκοπὸν εἶχον οὐχὶ μόνον τὴν ἀσκήσιν ἀνδρῶν διὰ τὸν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ τὴν κατανάλωσιν πραγματειῶν. Ὁ Ξενοφῶν καὶ ὁ Πολύβιος ποιοῦνται μυσίαν

τῶν πλουσίων καὶ ποικίλων ἐμπορευμάτων, ἅτινα ἐξέτιθεντο κατὰ τοὺς ἀγῶνας πρὸς πώλησιν.

Κατὰ τὸν Θουκυδίδην, ἡ Κόρινθος ὑπῆρξεν ἡ γενικὴ ἀποθήκη τῆς ἐμπορίας ἐν διαστήματι ἐννέα ἑλλων αἰώνων.

Οἱ Κορίνθιοι πρῶτοι κατεσκεύασαν τὰς τριήρεις, ἐφημίζοντο δὲ καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα ὡς ἐφευρεταὶ τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν.

Οἱ Ἕλληνας ἐπενόησαν τὰς διαφόρους πολιτείας καὶ τὴν τακτικὴν ἀστυνομίαν, χάριν τῆς κοινῆς ἀσφαλείας· τὰς δὲ τέχνας καὶ ἐπιστήμας κατὰ τοσοῦτον ἐτελειοποίησαν, ὥστε καὶ σήμερον ἔτι τὰ ἔργα καὶ τὰ συγγράμματα αὐτῶν ὑπάρχουσι γενικῶς ἀντικείμενον θαυμασμοῦ καὶ ἀπομιμήσεως.

ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὰ ἐκ τῆς ἐμπορίας ἀγαθὰ, οἱ Ῥωμαῖοι ἐσύστησαν τὴν ἐμπορικὴν ἐταιρίαν τῶν Ἑρμαῖστῶν, ἥτις ὅμως, μ' ὅλας τὰς προσπάθειάς τοῦ διευθυντοῦ αὐτῆς Δημαράτου, ἐμπόρου Κορινθίου, δὲν προώδευσεν ἕνεκα τῶν ἀλλεπαλλήλων πολέμων.

Ἐν τοσοῦτῳ, αἱ χρεῖαι τῶν Ῥωμαίων ἠνάγκασαν αὐτοὺς κατ' ὀλίγον νὰ ἐμπορευώμεθα μετὰ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Αἰγύπτου. (α) Εἰς τοὺς περίπλους τῶν δὲ τούτους χρεωστοῦσι τὰς παρατηρήσεις τῶν ἐπὶ τῶν ἐτησίων ἀνέμων, οἵτινες τὸ μὲν ἤμισυ τοῦ ἔτους πνέουσιν ἐξ ἀνατολῶν, τὸ δὲ ἕτερον ἤμισυ ἐκ δυσμῶν. Παρατηρήσαντες δὲ τὸ βραδὺ τοῦ πλοῦ τῶν παραλίων, ἐσκέφθησαν ν' ἀναμείνωσι τὸν οὐρίον τῆς ἀνοίξεως ἄνεμον, καὶ τότε νὰ διαπλεύσωσι τὸν ὠκεανὸν ἀκινδύνως· καὶ οὕτω ἐν διαστήματι ἐνὸς ἔτους ὑπῆγαν εἰς τὸν Ἀραβικὸν κόλπον καὶ ἐπέστρεψαν. Ὁ Στράβων ἀριθμεῖ περὶ τὰ 120 πλοῖα, ἅτινα κατ' ἔτος ἐκ τοῦ Ἀραβικοῦ κόλπου διευθύνοντο εἰς τὰς Ἰνδίας.

Αἱ διάφοροι παρὰ τῶν Ῥωμαίων ἀνακαλύψεις τόπων δὲν ἐγένοντο ἀπὸ σκοποῦ, ἀλλ' ἐκ τύχης, ὅπως δὴ ποτε ὅμως ἐχρησίμωσαν αὐτοῖς εἰς τὸ νὰ εἰσχωρήσωσιν ἐν τοῖς ἐνδοτέροις τῆς Γαλλίας, Ἰσπανίας, Βρεταννίας καὶ τῆς Γερμανίας ἔτι μέχρι τοῦ Ἄλβιος, καὶ ὅλα τὰ ἀφρικανὰ παράλια ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου μέχρι τῶν στηλῶν τοῦ Ἰρακλέους περιέπλευσαν οἱ Ῥωμαῖοι. Εἰς αὐτοὺς χρεωστεῖται καὶ ἡ περιγραφή τῶν κυριωτέρων πόλεων τῆς Ἀσίας, αἵτινες ἀνήκον ποτὲ εἰς τὸ Περσικὸν καὶ Μακεδονικὸν κράτος, ὡς καὶ τῶν ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ καὶ Κασπίᾳ θαλάσῃ, μεθ' ἃς μάλιστα, κατὰ τὸν Γίββωνα, εἶχον ἐπικερδεστάτας ἐμπορικὰς σχέσεις.

Εἶναι ἀληθές ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι διάφορους ἐπέφερον βελτιώσεις καὶ ποικίλα ἐμχανεῦθησαν πρὸς προαγωγὴν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς ἐμπορίας· ἂν δὲ τὰ ἀπο-

(α) Robertsons historische Untersuchung über die Kenntnisse der Alten von Indien e.t.c.

τελέσματα δὲν ἦσαν ἀνάλογα τῶν προσπαθειῶν καὶ τῶν προσδοκιῶν, τοῦτο αἰτιατέον τὸ ὅλως ἀντίθετον τῶν μέτρων καὶ τῶν μέσων. Ὁ Οὐκάβιος Αὔγουστος μετέβαλε τὴν Αἴγυπτον εἰς ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκὴν, πρὸς αὐξήσιν δὲ καὶ καρποφορίαν αὐτῆς ἐκαθάρισε τοὺς ὄχετους τοῦ Νεῖλου, ὑπέταξε τὴν Αἰθιοπίαν καὶ τοὺς στόλους τοῦ ἀπέστειλεν ἀπανταχοῦ τῆς Οἰκουμένης, τοὺς Ῥοδίους νόμους ἐφαρμόσας πανταχοῦ. Ὁ Τικέριος προέβη μέχρι τῆς Γερμανίας. Ὁ Καλιγούλας διὰ τῶν σκληροτήτων τοῦ κατέθλιψε τὴν ἐμπορίαν, ὁ Δροῦσας ἀπ' ἐναντίας πρὸς ἀνάπτυξιν αὐτῆς ἠνώσε δι' ὄχετος τὸν Ῥῆνον μετὰ τοῦ Ἰσσελ (Issel), ὁ δὲ Κλαύδιος ἠνώσεν ὁμοίως τὸν Ῥῆνον μετὰ τὸν Μῶσαν. Ὁ αὐτοκράτωρ Σεβῆρος μεγάλως ἐπροστάτευε τὴν ἐμπορίαν, ἠλάττωσε τοὺς δασμοὺς, διήρξεν εἰς ἐταιρίας τοὺς ἐμπόρους, ὧν ἐκάστη ἰδιαιτέρως εἶχεν ἄρχοντας καὶ δικαστάς.

Ἐπὶ τέλους ἡ καθέδρα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους μετεφέρθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου ἐν Βυζαντίῳ, πόλει ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην τῆς οἰκουμένης καταλληλοτάτη πρὸς ἐμπορίαν· δυστυχῶς ὅμως ἡ παρακμὴ τοῦ κράτους ἐπέφερε τὴν νέκρωσιν, ἡ δὲ ἐπελθοῦσα πλημμύρα τῶν ἀλλοφύλων ἀπετελείωσαν τὸ ἔργον τοῦ ἀμεταθέτου νόμου τῆς φύσεως.

Γ. Α.

ARMENIA. ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ.

(Συνέχεια, ὄρα Φυλ. III.)

Ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας παριστᾷ ἡμῖν ἕκαστον ἔθνος ὡς ἐν ὄν περιληπτικὸν, ἀναπτησόμενον κατὰ τοὺς ἰδιαιτέρους αὐτοῦ νόμους καὶ τὰ ἔθιμα, καὶ διερχόμενον διὰ διαφόρων φάσεων, καθὼς ὁ ἄνθρωπος, ἥτοι τῆς παιδικῆς ἡλικίας, τῆς ἐφηβικῆς, τῆς ἀνδρικῆς καὶ τῆς γεροντικῆς. Καὶ ἂν μὲν ἡ ἰδέα αὕτη ὑπάρχῃ ὀρθὴ ἢ μὴ, δὲν ἀπόκειται εἰς τὰς ἡμετέρας μελέτας ἡ ἐξέτασις τούτου· ὕπερ ὅμως ἀδύνατον νὰ μὴ ἀναγνωρίσωμεν ὡς ὀρθὸν, εἶναι ἡ παρομοίωσις τῆς παιδικῆς ἡλικίας τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν ἔθνους, τὸ πρῶτον φαινομένου ἐν τῷ ὀρίζοντι τῆς ἱστορίας, καθότι καὶ τὴν μικρότητα καὶ τὴν ἀσθένειαν ἔχει τοῦ παιδός· τὰ πρῶτα βήματά του εἰσὶν βραδέα καὶ ἐπισφαλῆ, ἡ γλῶσσα του ἀκανόνιστος, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ψέλλισμα, καὶ τὰ πάντα μυστήρια καὶ θαύματα, ὡς καὶ εἰς τοὺς παῖδας. Τοιοῦτοι ὑπῆρξαν ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν οἱ Σῖναι, οἱ Ἰνδοί, οἱ Ἕλληνας καὶ ὅλα ἐν γενεῇ τὰ ἔθνη.

Ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ δὲν ἔχει τὴν συναίσθησιν τῶν προσβαλλόντων αὐτὸν ἀντικειμένων καὶ τῶν περὶ αὐτὸν συμβαινόντων, ὅθεν ἡ ἐντύπωσις αὐτῶν ἐπὶ τῆς φαντασίας του εἶναι ἐφήμερος, καὶ τοσοῦτον ὑπερφυσικῆ, ὥστε δὲν διαφυλάττει εἰμὴ ἀόριστον καὶ συγκεχυμένην ἀνάμνησιν αὐτῶν.

Ὅλων τῶν ἐθνῶν αἱ πρώται ἱστορίαι, ἐξαιρέσει τοῦ Ἰουδαϊκοῦ, εἰσὶ κεκαλυμμένα ὑπὸ τοῦ σκότους καὶ τῆς ἀβεβαιότητος· καὶ ἀναμφιβόλως — πῶς εἶναι δυνατόν ἔθνος ἀναπτύχθην καὶ προοδεύσαν κατὰ τὸν πολιτικὸν βίον νὰ διατηρῇ ἀκριβῶς ἱστορικὰς ἀναμνήσεις τῶν συμβάντων τῆς πρώτης αὐτοῦ ἡλικίας; — Ταῦτὸν ὡς ἂν εἰ εἰκοσασταεῖς τὴν ἡλικίαν ἠδυνάμεθα ἀναμνησθῆναι τὰ καθέκαστα τῆς νηπιότητος ἡμῶν, πότε ἤρξαμεν κινεῖσθαι καὶ ἐνεργεῖν, ἢ πότε καὶ πῶς κατορθώθη ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πνεύματος ἡμῶν.

Ὅταν ἡ γλῶσσα ἐνὸς ἔθνους στερῆται γραφῆς, τὰ νοητικὰ προϊόντα εἰσὶ μηδὲν παρ' αὐτῷ, καθὼ μὴ δυνάμενα νὰ ἐκφρασθῶσιν ἄλλως πῶς, εἰμὴ διὰ διηγήσεων, ἐμμέτρων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, αἵτινες ἀπὸ στόματος εἰς στόμα φερόμεναι, διαστρέφονται καὶ κἀταντῶσι ἄλλο παρ' ὅ,τι ὁ ῥαψῶδὸς ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ.

Οἱ πρότεροι Ἀρμένιοι ἀρχηγοὶ ἢ ἡγεμόνες, τοσαύτην εἶχον ἀπέχθειαν πρὸς τὰ γράμματα, ὥστε οὐδ' ἐφρόντισαν, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῶν, νὰ διαωνίσωσι τὰ πρακτικὰ των. Συνεπεία τούτου, ἡ πρώτη ἱστορία τῆς Ἀρμενίας περιερίετο μόνον εἰς ἄσματά τινα ἐκ παραδόσεως φερόμενα ἐπὶ τῶν κυριωτέρων πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν συμβάντων, ἅτινα οἱ ὄρειοὶ ἔψαλλον ὀρχούμενοι ἐν ἡχοῖς ὀργάνων. Ἄν ὑπῆρχον μόνον οἱ Ἀρμένιοι ἱστορικοὶ, ἠθέλομεν διατελεῖ ὑπὸ τὸ σκότος πρὸ πάντων μάλιστα μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ μεγάλου Βαγαροσάγου Α'. (Ἐνα καὶ ἡμισυ αἰῶνα Π. Χ.) Ἄλλ' εὐτυχῶς ἡ Ἀρμενία περιεκυκλοῦτο ἀπὸ ἔθνη ἀσυγκρίτως αὐτῆς μάλλον πεπολιτισμένα, ὧν οἱ συγγραφεῖς, ὑπὸ φιλολογικῆς περιεργείας ἐγρηγοροῦντες ἐπὶ τῶν γειτόνων των, μετέδωκαν ἡμῖν τινὰ τῶν πολιτικῶν των συμβάντων, πρὸ πάντων ὁμῶς ἑσάκις ταῦτα συνεδέοντο μετὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν ἱστορίας. Καὶ οὕτω ἀνεπλήρωθη μέγα κενόν, οὗ τὸν σκοτεινὸν πέπλον ἡ κριτικὴ δὲν ἠδύνατο νὰ διαρρήξῃ.

Οἱ ξένοι οὗτοι συγγραφεῖς ἦσαν Χαλδαῖοι, Σύριοι καὶ Ἕλληνες. — Ὁ πρῶτος ἱστορικὸς τῆς Ἀρμενίας, εἴτε διὰ τὴν ἀξιολογότητά του, εἴτε διὰ τὴν ἀρχαιότητα τοῦ αἰῶνος του, ὁ Μωϋσῆς Χορὲν, ἀναφέρει ἱκανοὺς ὕφ' ὧν ὠδηγήθη καὶ ἠρύσθη πλοῦσια τεμάχια, δυστυχῶς ὁμῶς ἀτελεῖ. Οἱ ἱστορικοὶ οὗτοι ἦσαν ὁ Βεροῦζ, ὁ Ἀβυθένος, ὁ Κεφαλλῶν, ὁ Μάρ-Ἀββάς-Κατίνα καὶ ἄλλοι, ὧν καὶ τὰ ὀνόματα ἐτι ἀγνοοῦνται. Ὁ Εὐσέβιος, συντάττων τὸ Χρονικὸν του, αὐτοὺς εἶχεν ὑπ' ὄψιν ἀναμφιβόλως, τὰ δὲ ἱστορικὰ τεμά-

χια, ἔπερ παραθέτει, εἰσὶν ἀπόδειξις τοῦ πόσον πρέπει νὰ λυπώμεθα διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν πρωτοτύπων.

Οἱ Ἀρμένιοι ἱστορικοὶ, οἵτινες ἠρύσθησαν ἐκ τῶν ἀνωτέρω πηγῶν, ὀρίζουσιν ὡς ἀρχὴν τοῦ Ἀρμενικοῦ ἔθνους τὴν ἀμέσως μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἤρχισαν μορφοῦμεναι αἱ κυριώτεραι μοναρχίαι τῆς Ἀνατολῆς. Εἴκοσι δύο αἰῶνας Π. Χ. Χαίγκ, ὁ υἱὸς τοῦ Θαγιάδ ἢ Θοργόμ, υἱοῦ τοῦ Ἰάφεθ, μεταστὰς ἐκ Βαβυλωνός, ἐπὶ κεφαλῆς πολυαριθμοῦ ἀποικίας, κατέλαβε τὰς περὶ τὸ Ἀραράτ πεδιάδας καὶ ἐγχειροτονήθη ἡγεμὼν ἀνεξάρτητος· ἀλλὰ Βῆλος, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀσσυρίας, ἰδὼν καθαιρουμένην τὴν κηδεμονικὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν, ἐπῆλθε μετὰ στρατοῦ κατὰ τοῦ Χαίγκ, καὶ μάχη συνεκροτήθη παρὰ τὴν λίμνην τοῦ Βάρ, καθ' ἣν ὁ Βῆλος ἐφρονεῦθη ὑπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Χαίγκ. Ἰδοὺ ἡ διήγησις τοῦ συμβεβηκότος τούτου κατὰ τὸν ἱστορικὸν Ἰωάννην, VI.

« Ὁ τρίτος πατριάρχης, μετὰ τὸν Ἰάφεθ, τρεῖς ἔτεκεν υἱοὺς, Ἀσκανὰζ, Ριφὰδ καὶ Θοργόμ· ἀποθανὼν δὲ ἀφῆκεν εἰς μὲν τὸν Ἀσκανὰζ (ὅστις προηγούμενως εἶχε δώσει τὸ ὄνομά του εἰς τὸ ἔθνος μας) τὴν Σαρματίαν, εἰς δὲ τὸν Ριφὰδ τοὺς τόπους τῶν Σαραμάδων, καὶ εἰς τὸν Θοργόμ τὴν Ἀρμενίαν, ἥτις διετήρησε τὸ ὄνομα τῆς δυναστείας του, καὶ ἤτις πρὶν ἐκαλεῖτο Ἀσκαναζία. »

« Κατὰ συνέπειαν, ἡμεῖς καταγόμεθα ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ Ἀσκανὰζ καὶ ἐκ τοῦ οἴκου Θοργόμ, ὅπερ συνάδει μὲ τὰς ἀρχαίας παραδόσεις, ἂν καὶ διάφοροί εἰσιν αἱ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου δοξασαίαι. »

« Ἡ ἁγία Γραφὴ μεγάλην διαφυλάττει σιγὴν ἐπὶ τῆς πρὸ τοῦ Θοργόμ ἐποχῆς, καθότι δὲν ἐνόμησαν, φαίνεται, συμφέρον ν' ἀναφέρουν περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν διαδόχων καὶ τῆς καταστάσεως τῶν προγόνων αὐτοῦ, ἐτι δὲ, οὐδὲ τοὺς πρώτους ἡγεμόνας νὰ ἐπκριθίσουν, οὐδὲ πῶς ἡ Ἀρμενία διωκεῖτο προηγούμενως παρὰ τῶν σατραπῶν. »

« Ἀλλὰ, Σύριός τις τὸ ἔθνος, Μάρ-Ἀββάς-Κατίνα τοῦνομα, ἐκ διαταγῆς τοῦ βασιλέως ἡμῶν Βαγαροσάγου ἐπεσκέφθη τὰ ἀρχαία τῶν βασιλέων τῆς Περσίας. Πλήρης πνεύματος καὶ σοφίας, καὶ ἀτοχος τῶν γλωσσῶν Ἑλληνικῆς καὶ Χαλδαϊκῆς, μετὰ πολυμόχθους ἐρεύνας, ἀνεκάλυψε γνήσιόν τι σύγγραμμα, ὅπερ Ἀλέξανδρος ὁ υἱὸς τοῦ Νεκταναβῶ, εἶχε διατάξει νὰ μεταφράσωσιν ἐκ τοῦ Χαλδαϊκοῦ εἰς τὸ Ἑλληνικόν, καὶ ἐνῶ περιείχοντο πλῆθος ἱστορικῶν συμβεβηκότων διαφόρων ἐθνῶν. Ὁ Μάρ-Ἀββάς-Κατίνα, συλλέξας ὅσα ἀνήγοντο εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, προσέφερεν αὐτὰ τῷ Βαγαροσάγῳ. »

« Χάρις αὐτῷ, ἡ ἡμέτερα ἱστορία ἐγνώσθη καὶ προσεκτίσατο αὐθεντικότητά ἀναμφισβήτητον. Ἐκ τούτου ἐμάθομεν ὅτι ὁ ὠραῖος καὶ ἀξιοθαύμα-

στος ἥρωες, ἔ γιγαντώδης τὸ ἀνάστημα Χαῖγκ, ἦτον υἱὸς τοῦ Θοργόμ, τοῦ πρώτου ἀρχηγοῦ καὶ πατρὸς τοῦ ἔθνους ἡμῶν. »

« Μετὰ ταῦτα ὁ Νεμερόδ, ὁ αὐτὸς καὶ Βῆλος, ἀνθρώπος φιλόδοξος καὶ ἐπιχειρηματίας, ἠδουλήθη καθυποτάξαι τὰς ἀνδρείας καὶ ἀνεξαρτήτους φυλάς. »

« Ἄλλ' ὁ ῥωμακλαῖος ἡμῶν Χαῖγκ δὲν κλίνει τὸν αὐχένα ὑπὸ τὴν δουλείαν, ἀλλὰ κηρύττεται ἀνεξάρτητος καὶ φεύγει εἰς τὸν τόπον μας μετὰ τοῦ υἱοῦ του Ἀρμενάγ, τῶν θυγατέρων, τῶν ἐγγόνων, τῶν ὑπηρετῶν αὐτοῦ καὶ ἄλλων πλείστων ξένων, ὄντων ὑπὸ τὰς διαταγὰς του. Ὁ Βῆλος ἐπεταὶ αὐτῷ μετὰ στρατοῦ ἐξησκημένου εἰς τὸ βέλος, τὸ ξίφος καὶ τὴν λόγχην, καὶ συναντῶνται ἐν κοιλάδι ἀπεραντῶ, ὡς δύο ὀρμητικοὶ χεῖμαρροι. Φρικώδης ὑπῆρξεν ἡ μάχη· παλμοὶ καὶ τρόμος κατεῖχον τὰς καρδίας πάντων· ἀλλὰ βέλος τοῦ Χαῖγκ, τὴν αἰχμὴν ἔχον σιδηρᾶν καὶ τρίγωνον, διὰπερᾶ τὸν Βῆλον κατὰ τοὺς ὤμους καὶ ἐμπήγνυται εἰς τὴν γῆν. Ὁ Χαῖγκ, μετὰ τὸν φόνον τοῦ Βῆλου, ἐβασίλευσεν ἐπὶ τοῦ τόπου, ὅνπερ τῷ κατέλειπαν οἱ πρόγονοί του, καὶ ἤδη ἐκ τοῦ ὀνόματός του ἐκλείθη Χαϊκία. Ἐνασχοληθεὶς δραστηρίως ἐπὶ τοῦ διοργανισμοῦ τοῦ κράτους του, ἀπῆλθε τοῦ κόσμου πλήρης ἡμερῶν, τῷ υἱῷ του Ἀρμενάγ ἀφείς κληρονομίαν τὸ βασιλείον. »

« Ὁ Ἀρμενάγ, μόνος καὶ ἡσύχως ἄρχων τῆς Ἀρμενίας, προσδιώρισεν ὡς πρωτεύουσαν αὐτῆς ἀξιοθέατόν τινα πεδιάδα, περιφρουρουμένην ὑπὸ ὀρέων ὑψηλοτάτων καὶ χιονοσκεπῶν, περιβεβρεχομένην δὲ ἀπὸ ποταμοῦς, ὧν τὰ κελαρύζοντα ὕδατα, ἀρδεύοντα τὰς πέριξ γαίας, διέτεμον αὐτὴν κατὰ μῆκος. Αὐτόθι ἐπειτα ἔκτισε τὴν πόλιν Ἀρακάδλ, παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν πρὸς βορᾶν ὀρέων, ἡ δὲ πεδιάς ὠνομάσθη Ἀρακαδζοδέν. Καὶ μετὰ τινὰ ἔτη ἀπέθανεν, ἀφήσας κληρονόμον τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀρμαίς. »

« Ἐν τῇ κοιλάδι ταύτῃ, ἐπὶ τινος λόφου παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἀράξου, ὁ Ἀρμαίς ἀνήγειρεν ἀνάκτορον καὶ πόλιν ἣν ἀπεκάλεσεν Ἀρμαβίρ, ἔργα θαυμασίας τέχνης καὶ στερεότητος. Οἱ ἀρχαῖοι ἱστορικοὶ ἀρκοῦντως διηγῆθησαν περὶ τῆς ἀξίας αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἔργων του. Προβεβηκῶς τὴν ἡλικίαν, ἔτεκε τὸν Ἀμαζίαν, μετὰ τινὰ δ' ἔτη κατέλυσε τὸν βίον. »

« Ὁ Ἀμαζίας κατόκει ἐν τῇ πόλει Ἀρμαβίρ, ἤγειρε παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν μεσημβρινῶν ὀρέων διάφορα κτίρια, ἀπεκάλεσεν αὐτὰ Μασίς καὶ τὰ πέριξ Μασισοδέν, ἐκ τοῦ ὀνόματός του, ἔτεκεν υἱὸν Κερχάμ καὶ ἐτελεύτησεν. »

« Ὁ Κερχάμ κατόκει ἐν τῇ βορειοανατολικῇ ὄχθῃ μικρᾶς τινος λίμνης, ἔκτισε κωμοπόλεις καὶ χωριά, ἀπεκάλεσε διὰ τοῦ ὀνόματός του τὸ πλοσίον ὄρος, τὴν δὲ ὄχθην τῆς λίμνης, ἐν ἣ κατόκει, Κεραρκουρί. Δύο ἔτεκεν υἱούς, Χάρμαν καὶ Σιάγ· καὶ τοῦ μὲν πρώτου προσδιώρισεν τόπον

διαμονῆς τὴν πόλιν Ἀρμαβίρ, ἀναθεὶς ἅμα τε αὐτῷ τὴν διαχείρισιν τοῦ κράτους τῶν προγόνων του· τῷ δὲ δευτέρῳ, τὰς χώρας τὰς ἐκτεινομένας παρὰ τὰς ὄχθας τῆς λίμνης, μεσημβρινοανατολικῶς, μέχρι τῆς πεδιάδος, ἣν διέρχεται ὁ Ἀράξης, οὗ τὰ ὀρμητικὰ καὶ ἀφρώδη ὕδατα πίπτουσι μετὰ κρότου ἐκ στενωτάτου χάσματος σπηλαίου, ἐξ οὗ, πιθανῶς, παρὰ πολλῶν ὠνομάζετο Καραβάγ. Ὁ Κερχάμ ἤγειρεν ἀκολούθως ὠραῖον καὶ μέγα οἰκοδόμημα, (ὅπερ τὸ πρῶτον ἐκαλεῖτο Κερχαμί, ἀκολούθως δὲ ὠνομάσθη Κουαρρί, παρὰ τοῦ ἡγεμόνος Κουαρρίγγ), καὶ μετὰ ταῦτα ἀπέθανεν. Ὁ υἱὸς του Χάρμας ἔτεκε τὸν Ἀράμ καὶ ἐτελεύτησεν. »

« Διηγῶνται διὰ τὸν Ἀράμ πλῆθος ἐνδόξων κατορθωμάτων. Ἡ πολεμικὴ του δόξα ὑπῆρξε μεγίστη. Ἐνεκα δὲ τῶν λαμπρῶν πράξεων τοῦ ἥρωος τούτου, οἱ γείτονές μας μᾶς ἀπεκάλεσαν ἐκ τοῦ ὀνόματός του Ἀρμενίους. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος δὲν περιωρίσθη εἰς κατακτήσεις εὐαλότων μόνον πόλεων. ἀλλὰ καὶ τὴν Καππαδοκίαν αὐτὴν καθυπέταξε, μετὰ ζωηρὰν ἀντίστασιν. »

G. A.

(Ἐπεταί.)

ΕΡΩΣ ΕΝ ΓΑΜΩι,

Ἱστορικὴ Μελέτη

ὑπὸ

Γυιζώτου.

(Συνέχεια καὶ τέλος, ὄρα Φυλ. III.)

Καὶ ὅμως ἀντέσχεν, ἐρείσματα ἀκράδαντα ἔχουσα τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν θλίψιν. Προκειμένου περὶ τῶν τίτλων καὶ τῶν τιμῶν, οἵτινες ἀπενέμοντο τῇ οἰκογενεῖα τοῦ Ῥώσσελ. « Πᾶν τὸ ἐπ' ἐμοί, εἶπεν, ἤθελον πράξῃ πρὸς ἐπιτυχίαν τούτου, ἀλλὰ πάντα τὰ ἐξωτερικὰ ταῦτα πράγματα οὐδεμίαν δύναται νὰ μοὶ ἐμποιώσῃσιν εὐφροσύνην. » Ἀπέκρουσε δὲ μετὰ πάσης μετριότητος καὶ λίαν φρονίμως τὸν πρῶτον θρίαμβον, τὸν ὅποιον ἡ πολιτικὴ προσέφερε τῷ υἱῷ της: « Πέμπω σας, μυλόρδε, ἔγραψε τῷ ἀνδραδέλφῳ της λάρδω Ἐδουάρδῳ Ῥώσσελ, τὴν ἐπιστολὴν, τὴν ὁποίαν μ' ἔστειλε χθές ὁ σὺρ Ἰά-

τὰ ἐξῆς: « Εὐρίσκω τοὺς κατοίκους τοῦ τόπου καλῶς διαχειμένους ὑπὲρ τοῦ κωδὸς φόρβης· παρακαλῶ σας ἀναγνώσατέ την καὶ ἂν δὲν νομίζητε ἄτοπον, εὔρατε τὸν δαῦκα τοῦ Σχρεουσβυρὺ (Shrewsbury). Σέβομαι τοσοῦτον τὴν τούτου κρίσιν, ὥστε, ἂν ἐδυνάμην νὰ πιστεύσω ὅτι ἐσκέφθη ἀρκούντως περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, ἤθελον ἀμφιβάλλῃ περὶ τοῦ λογικοῦ μου, καὶ ταῦτ' ἤθελε πάθῃ ἀναφιλόλως καὶ ὁ ὑμέτερος πατήρ, ὅστις ἀγνοεῖ ὅλως τὰ περὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ σίρ Ἰακώβου καὶ τὰ πρὸς ὑμᾶς γραφόμενά μου, καθότι, ὡς ἐνθυμεῖσθε, ἀντέλεξεν ἀποκρούσας τὴν ἰδέαν ταύτην, ὅταν, πρὸ τινων ἡμερῶν, μ' ἐγνωστοποίησαν πρῶτον αὐτήν. Καὶ ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς χάριτός του, ἀδύνατον νὰ μεταπεισθῇ ὁ λόρδος Βεδφόρντ, τρέμων μὴ τυχὸν ὁ υἱὸς μου, ἐρχόμενος οὕτω πρόωρα εἰς τὰ πράγματα, διακόψῃ τὴν σειρὰν τῶν μαθημάτων του καὶ ἐπομένως καταστραφῇ, καθιστάμενος ὅλως ἀνίκανος εἰς τὸ μέλλον. Εἶμαι δὲ περὶ τούτου κατὰ πάντα πεπεισμένη ὥστε δὲν φοβοῦμαι εἰμὴ περὶ τοῦ μὴ τυχὸν ἀποβῆ καὶ ἀθεράπευτον τὸ κακόν. Ὅμως, ἐπειδὴ ἐπιθυμῶ νὰ πράττω τὸ καλλίτερον ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ μου, εἰμὶ πρόθυμος νὰ ὑπακούσω εἰς τοὺς φρονιμωτέρους καὶ εἰς τοὺς θέλοντας τὸ καλὸν μας. Μὴ λείψητε λοιπὸν παρακαλῶ νὰ μ' ἀποκριθῆτε ἐν συντομίᾳ διὰ τοῦ προσεχοῦς ταχυδρομίου, μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ ὁποίου θέλω κρατεῖ ἐν ἀμφιβολίᾳ τὸν σίρ Ἰακώβον. »

Ἡ μητρικὴ φρόνησις ὑπερέτρησε τῶν συμφερόντων τῆς πατρίας καὶ οὕτως ὁ λόρδος Τάβιστοκ, ἀποφυγὼν τὰς ἐκλογὰς τῆς κομητείας Μίδλεσεξ, ἀπῆλθε πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν του εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Ὁξφορντ ὕπου ἡ εὐγενὴς νεολαία μας, γράφει ἡ λαδὺ Ῥώσσελ τῷ δόκτορι Φίτς— Οὐίλλιαμ, πρὸ πολλῶν ἐτῶν παραμελεῖ νὰ διατρέβῃ, ὡς ὄφειλεν, ἐπὶ τινὰ καιρὸν. »

Ἐσκέπτετο ἀείποτε, καὶ περὶ αὐτῶν τῶν ἀπλουστέρων περιστατικῶν τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, καλῶς, μὲ τὴν αὐτὴν εὐθύτητα καὶ ἠθικὴν εὐγένειαν, ἣν μετεχειρίσθη καθ' ὅλον τὸν βίον αὐτῆς, καὶ προσείχεν οὕτως ἀποφεύγουσα πάσας τὰς προλήψεις, τὰς κουφότητας, τὴν ὑπεροψίαν καὶ τοὺς προπετεῖς τρόπους, αἵτινες εὐρηται γενικῶς σχεδὸν παρὰ πάσας τὰς ἀρχαίας ἀριστοκρατικὰς οἰκογενείας. Πρὶν ἢ ἀποφασίσασα, δώσῃ, τὴν θυγατέρα αὐτῆς Αἰκατερίνην εἰς γάμον τῷ υἱῷ τοῦ δουκὸς τοῦ Ῥούτλανδ, ἠρώτησε τὸν πατέρα: « Δὲν νομίζετε ὅτι ὀφείλομεν νὰ ἐπιτρέψωμεν εἰς τὸ νέον αὐτὸ ζεῦγος τὸ νὰ συντυγχάνωσι συνηθέστερον, ἢνα οὕτω γνωρισθῶσι καλλίτερον; Τοῦλάχιστον πρέπει νὰ ἐξετάσωσι τοὺς χαρακτῆρας τῶν τῶν τέκνα μας, πρὶν ἢ διακινδυνεύσωμεν νὰ τὰ συνυποχρεώσωμεν εἰς ἔνωσιν, ἥτις, ἐλπίζω, ἔσεται εὐτυχής. » Μετὰ τινὰ ἔτη, μέλλουσα νὰ διαθέσῃ δύο ἡμέρας, δικαιομάτι προστάσιας (Patronage), ἔγραψε τῷ σίρ Ῥοβέρτῳ Οὐορσλέϋ (Worsley), φίλῳ τῆς,

Κ. Σουάυνε (Swayne), καὶ πιστεύω ὅτι καὶ ὑμεῖς, ὡς ἐγὼ, φρονεῖτε ὅτι εἶναι ἄξιοι ἐκλογῆς. Μ' ὅλα ταῦτα, ἂν γνωρίζητέ τι, τὸ ὅποῖον ν' ἀντιβαῖνῃ τῇ ὑπηρεσίᾳ ταύτῃ, πέπεισμαι ὅτι, χάριν τῆς σπουδαιότητος τοῦ πράγματος καὶ χάριν ἐμοῦ, ἥτις σᾶς ἐρωτῶ περὶ τούτου, θέλετε μὲ προφυλάξαι πάσης πλάνης. Δέον δὲ νὰ σᾶς εἶπω, ὅτι θεωροῦσα τὸ πρὸς τοσοῦτων ψυχῶν προνοεῖν ὡς βαρύτερον φορτίον, ἀνέβαλα κερδίζουσα καιρὸν μεχριστοῦ ἐν γνώσει ἐμπιστευθῶ αὐτό. Δὲν δύναμαι δὲ, χάριν τοῦ Κ. Σουάυνε, νὰ παραβλέψω τὸ ἐλάχιστον.

Τοσαύτη ἀρετὴ καὶ φρόνησις, ἀναλλοίωτοι διεθλοῦσαι τὰς μᾶλλον ἀντιθέτους δοκιμασίας, ἀναλλοίωτοι καὶ ἐν καιρῷ εὐδαιμονίας ὡς ἐν καιρῷ δυστυχίας, περιεποιήσαντο τῇ λαδὺ Ῥώσσελ, παρὰ τε τῷ λαῷ καὶ τῇ αὐτῇ τῆς Ἀγγλίας, ὑπόληψιν καὶ σχεδὸν κῦρος ἠθικόν, οὐτινος σπανίως ἔτυχον γυναῖκες, αἵτινες ἐφημισθῆσαν ταύτης μᾶλλον ἐν τῷ κόσμῳ. Καὶ μετὰ ὡς πρὶν τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεώς του, ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος καὶ ἡ βασίλισσα Μαρία ἠκολούθουν ἐξίσου σεβόμενοι καὶ ἐξίσου μεριμνῶντες περὶ τοῦ ἐπαρκεῖν τὰς ἐπιθυμίας τῆς. Ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἐπαναστάσεως, ὅταν ἐδέησε νὰ δοθῇ ἐπισήμως ἡ συγκατάθεσις τῆς πριγκιπίσσης Ἄννης περὶ τῆς στέψεως τοῦ πριγκίπου τῆς Ὁράνζης, ἡ λαδὺ Σχῆρσιλλ (Churchill), ἥτις βραδύτερον προήχθη εἰς βαθμὸν δουκίσσης τοῦ Μαρλβονούγκ καὶ πεπιστευμένης τῆς πριγκιπίσσης, δὲν ἠθέλησε νὰ τὴν παραινέσῃ εἰς τοῦτο, εἰμὴ ἀφ' οὗ συνεβουλευθῆ ἀνθρώπου ἐγνωσμένης καὶ ἀδιαφιλονεικῆτος φρονήσεως καὶ ἀκεραιότητος, πρὸ πάντων δὲ τὴν λαδὺ Ῥώσσελ τοῦ Σούθαμπτων Χάους καὶ τὸν δόκτορα Τίλοτσων, ὅστις μετὰ ταῦτα ἐχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος Καντομπερύ. Καὶ ὁ Τίλοτσων αὐτὸς ἐδίσταζεν ἐπὶ πολὺ νὰ δεχθῇ τὴν ἀρχιεπισκοπὴν ἐκ βασιλέως, τὸν ὅποιον μέρος τῆς ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας δὲν ἀνεγνώριζεν· ἐπὶ τέλους ἐπέισθη ὑπὸ τῆς λαδὺ Ῥώσσελ, τὴν ὁποίαν ἐσυμβουλευθῆ ἐπανειλημμένως καὶ ἥτις, πληροφορηθεῖσα περὶ τῆς ἐπιμονῆς τοῦ βασιλέως, ἔγραψεν αὐτῷ ταῦτα, ἀφ' οὗ πρῶτον ἠκριβολόγησεν ἐπὶ τῶν δισταγμῶν τοῦ δόκτορος: « Ἐπέστη, μοὶ φαίνεται, καιρὸς καθ' ὃν δέον νὰ πραγματοποιησῆτε ἐκ νέου τὸ τῆς ὑποταγῆς δόγμα, ὅπερ ὑμεῖς αὐτοὶ ἄλλοτε τοσοῦτον διεσαλπίζατε καὶ τοσοῦτον ἐσυστήσατε εἰς ἄλλους. . . Πέπεισμαι δ' ὅτι ἀληθῶς θέλετε εὐεργετήσῃ τὴν κοινωνίαν, καθότι, ὡς παρατηρεῖτε καὶ Ἵ-μεῖς, ἡ ἐνεστῶσα ἐποχὴ ὀλίγους παράγει ἄνδρας ἰκανοὺς καὶ ἀκεραίους· τὴν ἀπόφασίν σας ταύτην μὴ ἀναβάλλητε ἐπ' ἄπειρον, καθότι, ἀφ' οὗ ἄπαξ ἐξετάσωμεν ζήτημά τι ὑπὸ τὰς διαφόρους αὐτοῦ ἐπιπτώσεις, σκοτιζόμεθα καὶ συγχέομεθα, ἐπανερχόμενοι ἐπὶ τὸ αὐτό. »

Ἄλλὰ παρὰ τῷ ἀρίστῳ αὐτῆς φίλῳ, τῷ δόκτορι Φίτς—Οὐίλλιαμ δὲν ἐπέτυχε, διότι οὗτος, εἴτε ἐνεκα πραγματικῶν ἐνδοκισμῶν συνειδήσεως, εἴτε

φόβω μὴ κατακριθῆ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐν μέρει, δὲν ὠρίσθη καὶ παρήτησε τὰς ἀποδοχὰς τοῦ. Ἡ λαδὺ Ῥώσσελ, εὐσυνειδήτως ἐξίσου σκεπτομένη, ὡς ὁ δόκτωρ, προσεπάθησε νὰ τὸν μεταπειθῆ καὶ ἔγραψεν αὐτῷ τὰδε: « Περὶ τίνος ὁ λόγος; περὶ μιᾶς λέξεως, περὶ τῆς ὁποίας δὲν εὔρον δύο ἀνθρώπους ἀκριβῶς συμφωνοῦντας. Λέγετε ὅτι ἐδύνασθε νὰ ἐκλάβητε αὐτὴν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν, ἣν ἀπέδωκαν αὐτῇ, ἀποδεχόμενοι, πολλοὶ ἀγαθοὶ ἄνδρες. Τίνος ἕνεκα θέλετε νὰ ἦσθε τούτων ἀγαθότεροι; Τὸ κατ' ἐμὲ, τὸ μέγα ζήτημα συνίσταται εἰς τὸ νὰ μάθωμεν ἂν δύνασθε νὰ ὀρκισθῆτε, ἄνευ νοερὰς ἐπιφυλάξεως. Ἐγὼ ἀποστρέφομαι τὰς ἐπιφυλάξεις ταύτας, εἴτε πρὸς τὸν Θεόν, εἴτε πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἀπευθύνονται· καὶ μάλιστα γινώσκω ὅτι πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἂν ἐπιθυμῶμεν, ἐπιφυλάξις δὲν χωρεῖ· ἀλλ' ἐγὼ βδελύσσομαι καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν. . . Ἄλλως τε, ἀγαθὲ μου δόκτωρ, ἐπιχειρήσασα νὰ σᾶς γράψω, οὐδὲν ἐκ τῶν ὄσων περιλαμβάνει ἢ ἐπιστολὴ μου προσμελέτησα καὶ τοὺς λόγους μου, πιστεύω, δὲν θέλετε παρεξηγήσει. Δὲν ἀξιῶ νὰ συζητῶ μεθ' Ἰμῶν, ἀλλ' ὅταν ἐπιθυμῶ τι σπουδαῖον, ἐξηγοῦμαι ἄνευ ἐπιφυλάξεων· δέχθητε λοιπὸν τὰ γραφόμενά μου, οἷα σᾶς παρουσιάζονται καὶ συγχωρήσατέ με. » Ἡ διαφωνία αὕτη δὲν ἠλλοίωσεν οὐδ' ἐπ' ἐλαχίστῳ τὴν εὐσεβῆ αὐτῶν φιλίαν.

Ἀείποτε, καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς σχέσεις, μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦ κόμματός της, ὡς καὶ ἐν μέσῳ τοῦ ἰδίου αὐτῆς θριάμβου, ἡ λαδὺ Ῥώσσελ διετέλει περίνους, ἀπαθῆς, γενναία, κατὰ πνεῦμα καὶ καρδίαν, ὡς σταθερὰ καὶ ἀκλόνητος ὑπῆρξεν ἐν καιρῷ δυσπραγίας. Ἄπαξ μόνον εὗρισκω αὐτὴν ἀπαιτητικὴν πῶς καὶ ἀγέρωχον. Ἐσύστησε θερμότερα, ὡς σύμβουλον τοῦ βασιλέως, νέον τινα διακεκριμένης ἰκανότητος, τὸν Οὐίλλιαμ Κούπερ, ὅστις βραδύτερον ἐπὶ Γεωργίου Γ' προήχθη εἰς βαθμὸν κόμητος καὶ καγγελλαρίου. Ἡ αἴτησις εὔρεν ἀντιρρήσεις πολλὰς, λόγῳ τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ συστανομένου· ἡ λαδὺ Ῥώσσελ ἐπέμεινε πρῶτον μὲν παρὰ τῷ λόρδῳ Ἀλιφάξ, εἶτα δὲ παρὰ τῷ σίρ Χ. Πόλλεξφεν (Pollexfen), γενικῷ συνηγόρῳ τοῦ στέμματος, καὶ ἡ πρὸς τοῦτον ἐπιστολὴ της ἔληγεν οὕτω: « Μικρὰ πράγματα ἐπιχειρῶ, Κύριε, καὶ οὕτω ὀλιγίστους ἀνθρώπους ὑπηρετῶ· ἀλλὰ δὲν ἀρέσκομαι, διαψευδομένων τῶν ἐλπίδων μου καθ' ἣν στιγμὴν πιστεύω ὅτι ἐπιτυγχάνω τοῦ σκοποῦ. » Ἴδου ἡ μόνη περίστασις καθ' ἣν εὔρον ἀπαιτητικὴν τὴν σώφρονα καὶ ἀγαθὴν ταύτην ψυχὴν, περίστασις δικαιομένη κατ' οὐσίαν ἐκ τῆς ἀξίας τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος, καὶ τοὶ ἄλλως ἢ ὑπεροψία καὶ ἡ ὀργὴ δὲν μένει ἀμέτοχος.

Ἀλλὰ καὶ ἐγίνωσκεν ἡ λαδὺ Ῥώσσελ καὶ ἔκρινεν αὐτὴ ἑαυτὴν αὐστηρότερον τοῦ αὐστηροτέρου ἠθικολόγου. Μετὰ θάνατον αὐτῆς, εὗρεθῆ ἔγγραφοὶν τι ἀτελὲς, τρεμουσὴ χειρὶ, ὡς ἐκ τοῦ γήρατος, γεγραμμένον ἐν εἴδει προσευχῆς καὶ μετ' ἀνυσήχου ταπεινοφροσύνης, χαρακτηρίζουσης τὴν χριστιανικὴν ἀρε-

τήν· ἐν τῷ ἔγγραφῳ τούτῳ ἐξετάζει πάσας τὰς τοῦ βίου αὐτῆς φάσεις, ἀκριθεῖ τὰς ἐλλείψεις καὶ τὰ ἀμαρτήματά της καὶ ἐπικαλεῖται τὸ ἔλεος τοῦ Ἰησοῦ. Ἴδου τί ἐν τούτῳ ἀναγινώσκω: « Φοβοῦμαι, Κύριε, μὴ τι ἢ ὑπερφηφάνια ἐπικρατεῖ εἰς ἐμέ τε καὶ τοὺς λόγους, καὶ τὰς πράξεις, καὶ τὰ παθήματά μου. Δὲν δύναμι ν' ἀνεχθῶ τὰς πρὸς ἐμέ ὀλιγωρίας καὶ ἐλλείψεις σεβασμοῦ. . . Ἐγὼ αὐτὴ παραλείπω τὰ πρὸς τοὺς ἀνωτέρους μου χρεῖ, ὀργίζομαι πολλάκις ἄνευ αἰτίας, παρεπίκρανα διὰ τοῦτο πολλοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ μ' εὐχρησθήσωσι καὶ παρῶθησα ἄλλους εἰς τὸ τῆς ὀργῆς ἀμάρτημα. Δὲν ὁμολογῶ ποτὲ μετ' εὐχαριστήτως ὅ,τι κερδίζω ἐκ τῶν ἀλλοτρίων συμβουλῶν καὶ παραδειγμάτων. Δυσχερστοῦμαι ὁσάκις δὲν μὲ σέβονται τόσῳ ὅσῳ ἀξιῶ καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἀνωτέρων μου. Τοιαύτη εἶναι ἡ ματαιότης τῆς ἀθλίας μου καρδίας. »

Τὸ κατ' ἐμὲ δὲν εἶμαι τοσοῦτον αὐστηρὸς κατὰ τῆς λαδὺ Ῥώσσελ, ὅσον αὐτὴ καθ' ἑαυτῆς· ἀλλὰ, νομιζῶ, ἡ εὐσεβὴς τραχύτης, μεθ' ἣς κατηγόρει ἑαυτῆς ἐπὶ ὑπερφηφάνια καὶ ἀλαζωνία ἀπαιτητικῆ, κατεδείκνυε τὸ ἀσθενὲς τῆς ψυχῆς αὐτῆς σημεῖον καὶ ἐτέκμηκεν ἀναμφιβόλῳ τὴν ἑαυτῆς ἐξήνικαν καὶ εἰλικρινεῖαν.

Τὸ περιστοιχοῦν αὐτὴν σέβας, ἡ δόξα τοῦ πένθους της, ἡ χαρὰ, διὰ τε τῆς πατρίδος καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτῆς τὴν εὐτυχίαν, ἡ ἡλικία ἠλλοίουσαν τὰς διαθέσεις αὐτῆς ἡρέμα καὶ βαθμηδόν· αἱ αὐταὶ ἀναμνήσεις, αἱ αὐταὶ λύπαι, εἰ καὶ πάντοτε ζωηραὶ, δὲν ἐπέφερον αὐτῇ πλέον τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα· διότι, καὶ τοὶ ἀθεράπευτον τὸ πάθος της, ὁ χρόνος ὁμοῦς, ἡ ἔξις, ὁ μόχθος καὶ ἡ αὐταπάρνησις, ἦν συνεπάχεται εἰς τὰς εὐγενεῖς ψυχὰς τὸ γῆρας, ἡμβλυαν τὴν ἐξύστητα τῶν πόνων της· ἡ μητρικὴ φιλοστοργία, ἡ περὶ τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς εὐημερίας τῶν τέκνων της μέριμνα, ταῦτα περισπῶν τὴν προτοχὴν αὐτῆς ὀσημέραι καὶ ἐμάκρυνον ἐκ τῆς καρδίας της τὰς ζωηρὰς καὶ πικρὰς ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος· ἡ εὐσέβεια, αἱ ἀνησυχίαι, τὰ καθήκοντα, αἱ θρησκευτικαὶ αὐτῆς ὀρμαὶ, περὶ τὰ τοιαῦτα ἐφέροντο οἱ λογισμοὶ της καὶ ταῦτα ἦσαν τὸ σύνθεσις αὐτῆς ἔργον· ἐνὶ λόγῳ κατεπραῦντο καὶ ἐνεκαρτέρευε χριστιανικῶς, ἀφιερῶτο ὅλως εἰς τὴν ἔρωτά της, ὀσημέραι ὑπετάττετο τῷ Ἰησοῦ, καὶ πεποιθῖα εἰς τὴν μέλλουσαν αἰωνιότητα κατεγίνετο μᾶλλον εἰς τὸ νὰ καταστῆ ταύτης ἀξία ἢ ὅσον ἐφαίνετο ἀνυπόμονος νὰ τὴν ἀπολαύσῃ. Τοιαῦτά εἰσι τὰ αἰσθήματα τὰ διαφαινόμενα εἰς μακρὰν τινα ἐπιστολὴν, ἣν τῷ 1691, πρὶν ἢ νυμφεῖσθαι τὴν δευτέραν αὐτῆς θυγατέρα καὶ τὸν υἱόν, ἔγραψε ἐν πλήρη ὄσῃ διαχύσει συγγενικῆ πρὸς τὰ τέκνα της, ὅπως παραινέσῃ, δώσῃ αὐτοῖς παραδείγματα, καὶ παροτρύνῃ διὰ τῆς ἑαυτῆς πίστεως καὶ στοργῆς. « Ἀκριβᾶ μου τέκνα, λέγει, σᾶς γράφω σήμερον, 21 Ἰουλίου, ἡμέραν ἀλγαιῶν ἀναμνήσεων, ἡμέραν καθ' ἣν ὁ ἄριστος ὑμῶν

πατὴρ ἀνηπάγη ἡμῖν οὕτω σκληρῶς, πρὸς δυστυχίαν μὲν ὑμῶν, αἰωνίαν δὲ θλίψιν ἐμοῦ. Δὲν ἔλειψα ἔκτοτε κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην (ἐκτὸς ὅταν ἔτυχον ἀσθενοῦσα), δὲν ἔλειψα, λέγω, τοῦ νὰ προσπίπτω ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ ν' ἀνοίγω τὴν καρδίαν μου ἐν νηστείαις καὶ προσευχαῖς· καὶ ἵνα δηλώσω τὴν μετάνοιάν μου ἐπὶ ταῖς ἀμαρτίαις μου, διτνεκῶς ἐξελέγχω αὐτὴ ἑμαυτὴν, μετὰ περισκέψεως σημειοῦσα τὰς περιπετείας τῆς ζωῆς μου καὶ τῆς διαγωγῆς μου, ὡς ἐπραξα τοῦτο καὶ περὶ τῆς Ἰμπεράρας, ἐπὶ τοῦ τετραδίου, τὸ ὅποιον σὰς παρέδωκα, ὅταν πρῶτον ἐκοινωνήσατε τῶν ἀχράντων μυστηρίων. » Διηγέται ἐπομένως εἰς τὰ τέκνα τῆς τὰς καθημερινὰς πράξεις τῆς, ἵνα τὰ πάντα ὑποβάλῃ εἰς ἀκριβῆ ἔλεγχον, τὰς συνήθεις αὐτῆ προσευχὰς, τὰς ἀναγνώσεις αὐτῆς, εἴτε ἐκ τῆς Γραφῆς, εἴτε ἐκ τῆς Χριστιανικῆς διδασκαλίας: « Εἰς τὸ τέλος ἐκάστης ἐβδομάδος ἐπιθεωρῶ τὰς σημειώσεις μου, καὶ ἐξετάζω κατὰ τί ἰδίως ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἤμακτον· ἂν δὲν προσευχήθην μετὰ προσοχῆς, ἢ ἠμέλησα ἀναγινώσκουσα ὅ,τι ἐπρεπεν, ἢ ὠργίσθην, ἢ ἐμνησιμάκησα, ἢ ὅπως δῆποτε ἄλλως ἔπταισα, καὶ οὕτω συνάπτω, ὅσον τὸ δυνατόν συντομώτερον, ἀπάσας τὰς ἐβδομαδιαίας ἀναμνήσεις μου. Τὴν πρῶτην παρασκευὴν ἐκάστου μηνός, διέρχομαι ἐκ νέου τὰς σημειώσεις μου καὶ δίδω λόγον τῶν μηνιαίων πράξεών μου, παρατρέχουσα μὲν τὰς συνήθεις, ἐξετάζουσα δὲ τὰς σπουδαίας καὶ τὰς προσοχῆς ἀξίας, καθόσον δύναται νὰ μοὶ προξενήσωσι θλίψεις ἢ νὰ καλέσωσι προσευχὰς . . . Οὕτω πως ἀποκτᾶται ἡ ἕξις τοῦ ἀδικλήπτως ἀγρυπνεῖν, καὶ ὅταν ὁ καιρὸς τῆς κοινωνίας ἐπέλθῃ, ἢ ὅταν θέλω ἀκριβῶς νὰ ἐξελέγξω ἑμαυτὴν, μεγάλως βοηθοῦμαι ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν σημειωμάτων τούτων, καὶ δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ κοπιᾶσω τὴν μνήμην μου, καὶ μηδὲν τῶν ὅσα ἐπραξα διαφεύγει μου εἴτε ἔνεκα λήθης, εἴτε ἔνεκα ἀπροσεξίας. Καίτοι κατ' ἀρχὰς τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι ὀπωσοῦν δύσκολον, ἐντὸς ὀλίγου ὅμως παύει τοῦ νὰ μᾶς ἐνοχλῇ· τὸ πνεῦμα ἐκ τούτου γίνεται συντονώτερον καὶ ἡσυχαιότερον, ὁ βίος τακτικώτερος καὶ ὀλιγώτεροι κόποι χρειάζονται διὰ τὴν σπουδαίαν ἐξάσκησιν τῶν ἐντολῶν τῆς θρησκείας μας . . . Τέκνα μου, πιστεύσατε τὴν μητέρα σας, ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ δι' ἐμὲ οὐδὲν προσφιλέστερον τῶν συμφερόντων σας, καὶ μ' ὄλον ὅτι ἀγαπῶ τρυφερῶς τὰ σώματά σας, ἐν τούτοις, ἂν ἡ καρδία δὲν μὲ πλανᾷ, αἱ ψυχαὶ σας ἀπειράκις μὲ εἶναι πολυτιμότεραι. Ὅταν ἔχω τὴν ἐλαχίστην ὑποψίαν ὅτι κἀνὲν ἐξ ὑμῶν ῥέπει πως πρὸς τὸ κακόν, ἢ ἐκκλίνει τῆς εὐθείας ὁδοῦ, ἢ δὲν εἶναι ὅσον ἐπιθυμῶ καλόν, ὦ! πόσον ἀγωνιῶ! Σὰς ἐξορκίζω, ἂν ἀγαπάτε καὶ σέβεσθε τὴν μνήμην τοῦ πατρὸς σας, προσέξατε μὴ διαχωρισθῶμεν εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν, αὐτὸς, ἐγὼ καὶ ὑμεῖς . . . Ἐνταῦθα ἢ μᾶλλον μακροχρόνιος ζωὴ εἶναι βραχεία καὶ οὐδεὶς γινώσκει πόσον βραχεία εἶναι ἡ ἰδική του . . . Διὰ τὰς δοκιμασίας καὶ τὰς δυστυχίας, αἱ-

τινες μᾶς περιμένουσι, δὲν ὑπάρχει ἀνακούφισις ἄλλη, εἰμὴ ἡ προσδοκία μακαρίου αἰωνιότητος· οὐδεὶς, πλὴν τῶν αἰσθανθέντων ταύτην, γνωρίζει μέχρι ποσοῦ ἡ ἐλπίς αὐτὴ πραῦνει καὶ μετριάζει τὰς σκληροτέρας ἀλγηδόνας· ὅταν ἤμην ἐν τῷ καταβληθῆναι ὑπὸ τὰ φοικαλέα παθήματά μου, ὅταν καὶ σήμερον ἀκόμη αἰσθάνωμαι τὴν ἀσθένειάν μου καὶ τὴν θλίψιν μου ἐν τῷ ἐνθυμηθῆναι τὸν θησαυρὸν τὸν ὅποιον ἐστερήθην, [βυθίζομαι εἰς ἰδέας θρησκευτικὰς καὶ προσπαθῶ ν' ἀνυψώσω τὴν διάνοιάν μου, προσπαθῶ νὰ ἐνθυμηθῶ ὅτι ταχέως θέλω ἐγκαταλείψει τὸν κόσμον τοῦτον, ἵνα, μεταβαίνουσα ἀλλαχοῦ, ἴδω τὸν Σωτῆρα, ὅστις ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε, τὸν φίλτατόν μου σύζυγον καὶ πάντας τοὺς εὐσεβεῖς φίλους μου . . . Φίλτατά μου τέκνα, προσέξατε ἅπαντες νὰ συνέλθωμεν ἐκεῖ . . . Δύνασθε ν' ἀπολαύσητε τῶν ἀλῶων ἡδονῶν τοῦ βίου· ἀλλ' ἂν σὰς ἀπασχολήσωσιν ὄλωι, ἂν σὰς ἀντιπερισπᾶτωσιν ἐκ τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν καὶ πράξεων, θέλετε ἀμκρήσει . . . Ἐκπληρώσατε ἀκριβῶς καὶ ἀπὸ καρδίας τὰ πρὸς τὸν Θεὸν χρέη σας, καὶ οὕτω τὸν μὲν παράδεισον ἐξασφαλίζετε ἑαυτοῦς, αἱ δὲ ἐπίγειοι ἀπολαύσεις ὑμῶν ἔσονται ἀθῶοι. »

Ἀμφιβάλλω ἂν ὑπάρχῃ ἀλλαγοῦ που ἡδυτέρα καὶ σοβαρώτερα μητρικὴ παραίνεσις, ἢ τούλαχιστον συνάπτουσα τὴν ἀνήσυχον στοργὴν τῆ θερμότερα εὐσεβεία. Ἡ λαδὺ Ῥώσσελ δίκκιον εἶχε συγκεντροῦσα τὰς ἀρετὰς τῆς, καθότι τὸ τέρμα τῶν δοκιμασιῶν τῆς ἀπέψεν ἔτι. Μετὰ δέκα ἔτη, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἔγραψε πρὸς τὰ τέκνα τῆς τὰ ἀνωτέρω, ἐκάθητο παρὰ τὴν κλίνην τοῦ υἱοῦ τῆς δουκὸς δὲ Βεδφῶρδ, αἴφνης προσβληθέντος ὑπὸ εὐφλογιῶν καὶ ἐνοσήλευν αὐτὸν καὶ ἐνεθάρρυνε, καὶ συνέλεγε τοὺς ἐσχάτους λόγους τοῦ θνήσκοντος υἱοῦ, μόνη αὐτῆ, ὅτι ἡ δούκισσα τοῦ Βεδφῶρδ καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ ἀπεμακρύνθησαν, φοβηθέντες τὸ λοιμικὸν τῆς νόσου. Ὁ δούξ ἀπέθανεν. « Οἱμοὶ! ἀκριβέ μου λόρδε Γάλουαῦ (Galway), ἐπέστελλε μετὰ τινος ἡμέρας ἡ λαδὺ Ῥώσσελ τῷ ἐξιδελφῷ αὐτῆς Ἐρρίκῳ Ρουβινῷ, ὁ νοῦς μου εἶναι τεταραχμένος, συγκεχυμένος, νεαρκωμένος· δὲν αἰσθάνομαι ἐν ἑμυτῇ τὴν ἰκανότητα τοῦ νὰ εἶπω ἢ νὰ πράξω τὰ δέοντα. Πρὸ τοῦ θανάτου σου, ἠγνόουν τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην μου. Ὅταν ἡ φύσις, ἥτις σήμερον οὐδὲν ἀκούει, καταπραῦνθῇ ὀπωσοῦν, τότε καὶ μόνον τότε, ἐλπίζω, ἐκείνος τοῦ ὀποίου ἡ ἀγαθότης εἶναι ἀπειρος καὶ ἡ παντοδυναμία ἀκαταμάχητος, διὰ τῆς χάριτός σου, θέλει μὲ βοηθήσει καὶ μὲ διδάξει νὰ ὑποτάττωμαι εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς θείας αὐτοῦ Προνοίας. Τούλαχιστον παρηγοροῦμαι σκεπτομένη ὅτι διὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ μου δὲν κλαίω εἰμὴ ἀπλῶς τὴν στέρησίν σου. Εἶμαι πεπεισμένη ὅτι ἐν τῷ νῶ αὐτοῦ ἦτο παρὸν πάντοτε ὁ Θεός. Κατὰ τὰς τελευταίας αὐτοῦ στιγμὰς ἐπεκαλεῖτο αὐτὸν καὶ παρεπονέτο, μὴ δυνάμενος μεγαλοφῶως ν' ἀπαγγεῖλῃ τὰς προσευχὰς του: « Ἐπεθύμουν, μ' εἶπε, νὰ εἶχον πλειό-

τερον καιρόν ἵνα ἐκπληρώσω πάντα τὰ πρὸς τὸν Θεὸν χρῆμα μου. » Μ' ὠμίλησε περὶ τῶν ἀδελφῶν, περὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ, ἦτις, καθ' ἃ ἐπανελάθην εἰπῶν μοι, προσηθέχθη αὐτὸν μετὰ τοσαύτης ἀγαθότητος καὶ τρυφερότητος καὶ ὅτι ἐπεθύμει οὗτος αὐτὸς νὰ τῇ ἐκφράσῃ τὴν εὐγνωμοσύνην του. Μετὰ παρεκάλεσε νὰ διπλασιάσω τὴν πρὸς αὐτὴν ἀγάπην μου καὶ ἐξέπνευσε. Δὲν ἐφαίνετο τεταραγμένος ὅτι κατελίμπανε τὸν κόσμον τοῦτον, καὶ μέχρι τέλους διετῆρει τὸ ὑπομονητικὸν καὶ γλυκὺ του ἦθος· γινώσκων δὲ, φρονῶ, τὸν κίνδυνον, δὲν ἠθέλησε νὰ λυπήσῃ τοὺς περὶ αὐτὸν καὶ ἐβράδυνε νὰ εἶπῃ τὰς τελευταίας του θελήσεις. Ἀλλὰ τίς ἡ χρῆμα λόγων; Ἡ θεία ἀπόφασις ἐξτελέσθη. Δὲν ζητῶ νὰ δεσθῆτε ὑπὲρ ἐμοῦ τῷ Ὑψίστῳ, διότι, πέποιθα, αὐτοπροαιρέτως θέλετε πράξει τοῦτο ἐξ ὅλης καρδίας (α).»

Μετὰ παρέλευσιν ἑξ περιῶπων μηνῶν, νέα δυστυχία προσέβαλε τὴν λαδὺ Ῥώσσελ· ἡ δευτέρα αὐτῆς θυγάτηρ, ἡ δούκισσα τοῦ Ρούτλαντ, ἀπεβίωσεν ἐν τοκετῷ. Μόνη ἡ δούκισσα τοῦ Δεβονσαχίρ, πρωτότοκος αὐτῆς θυγάτηρ, τῇ ἀπέμεινεν ἐκ τριῶν τέκνων, καὶ αὕτη ἦτο λεχώ. Ἀπόφασιν μὲν ἔχουσα σταθερὰν νὰ τῇ κρύψῃ τῆς ἀδελφῆς τὸν θάνατον, βεβαιωμένη δὲ ἐκ τῶν ἐπανελημμένων ἐρωτήσεων τῆς, ἡ λαδὺ Ῥώσσελ ἀπεκρίθη: « Εἶδον πρὸ ὀλίγου τὴν ἀδελφήν σου ἐκτὸς τῆς κλίνης. » Καὶ ὄντως, εἶδεν αὐτὴν ἐντὸς τοῦ φερέτρου.

Ἐικοσι περιῶπων ἔτη πρὸ τοῦ τελευταίου τούτου δυστυχήματος, τῷ 1692, ἡ λαδὺ Ῥώσσελ μικρῶν ἐδέχθη ν' ἀποβάλλῃ τὸ φῶς τῶν ὀρθοκλιῶν τῆς· καὶ τοὶ ἐπέτυχεν ἡ τοῦ καταρράχτου ἱατρικὴ ἐγχείρισις, δυσκόλως ὅμως καὶ συγκεχυμένως ἔβλεπεν. Ὄθεν τῆς τελευταίας αὐτῆς περιόδου τῆς ζωῆς τῆς ὀλιγώταται φέρονται ἐπιστολαί, λίαν θλιβεραὶ καὶ γαληνιαῖαι, ὡσεὶ γεγραμμένοι ὑπὸ χειρὸς δεσμίας, ἦτις εἶδεν ἀλληλοδιαδόχως ἐξερχομένους τῆς εἰρκατῆς πάντας τοὺς αὐτῇ πεφλημένους καὶ ἀναμένει τὴν σειρὰν τῆς ἀποκαθέρξεώς τῆς. Τῇ 28 Μαΐου 1716 ἐπέστειλε τὰ ἐξῆς τῷ ἐξαδέλφῳ αὐτῆς λόρδῳ Γαλουά, στερηθέντι τὰ φίλτατά του: « Παρακαλῶ τὸν Θεὸν ὅπως ἐνισχύσῃ σε εἰς τὰς δοκιμασίας, μεχρισοῦ ἡ αἰωνιότης συμπεριλάβῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἀπάσας τὰς ἀνησυχίας, τὰς θλίψεις, τὰς ἐλλείψεις καὶ τὸ φορτίον τῆς ζωῆς μας. » Ἐν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ τοῦ ἔτους 1723, ἡ λαδὺ Ῥώσσελ, διέτριβε μόνη ἐν Λονδίῳ, πάντοτε ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Σούθαμπτον Χάους, ἐνθα ἔζησε μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτῆς, τοῦ συζύγου καὶ ἐπὶ τέλους χήρα. Τῇ 26 τοῦ μηνὸς τούτου, ἡ ἐγγονὸς αὐτῆς λαδὺ Ῥαχὴλ Μωργκάν ἔγραφεν ἐκ τοῦ πύργου τοῦ Σχάτσβορθ (Chatsworth) πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς Ἰάκωβον Κάβενδισχ ταῦτα: « Αἱ δυσάρεστοι εἰδήσεις, τὰς ὁποίας ἐλάβομεν περὶ τῆς μάμ-

(α) Ὁ νέος δούξ τοῦ Βεσφόρδ, θνήσκων, ἀφήκε πολλὰ τέκνα, ἐν οἷς θύω υἱός. Ἐκ τούτου κατάγεται ὁ νῦν δούξ τοῦ Βεσφόρδ καὶ ὁ τούτου ἀδελφὸς λόρδος Ἰωάννης Ῥώσσελ.

μης μας Ῥώσσελ μᾶς κατετάραξεν. Ἡ μήτηρ μου (δούκισσα τοῦ Δεβονσαχίρ) ἀνεχώρησεν ἀνυπερθέτως εἰς τὸ Λονδῖνον. . . Ὁλ' ἔλαθε πιθανὸν καθ' ὁδὸν τὰς ἐπιστολάς, διότι οὐδεμίαν ἐλάβομεν ἡμεῖς σήμερον καὶ ἀνησυχούμεν μεγάλως. . . Εὐχόμεθα θερμῶς ὅτι ἡ μήτηρ νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως εἰς τὴν πόλιν ἵνα τὴν ἴδῃ, πρὸς πρηγορίαν ἀμφοτέρων καὶ διότι γνωρίζω ὅτι ἡ μάμμη τὴν ἐζήτησεν. » Ὁ Θεὸς ἠξίωσε τῆς τελευταίας ταύτης χάριτος μητέρα τε καὶ θυγατέρα. Ἡ λαδὺ Ῥώσσελ ἀπεβίωσε τῇ 29 Σεπτεμβρίου, 1723, εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ τελευταίου αὐτῆς τέκνου. Ἐφημερίαι τις τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, ὁ Βρεταννικὸς ἐφημεριδογράφος ἀνήγγειλε τὸν θάνατόν τῆς τῇ 5 Ὀκτωβρίου ὡς ἐξῆς: « Ἡ λίαν ἀξιοτίμος λαδὺ Ῥώσσελ ἀπεβίωσε τῷ παρελθόντι σαββάτῳ, πέμπτῃ ὥρᾳ, ἐν Σούθαμπτον-Χάους, τὸ ὀγδοηκοστὸν ἔκτον ἄγουςα ἔτος. Τὸ σῶμα αὐτῆς μετενεχθήσεται εἰς Σχενιές (Chenies), ἐν τῷ Βοκιγγχαμσίρ, ἵνα ἐνταφιασθῇ παρὰ τῷ σώματι τοῦ συζύγου τῆς. » Δύω ἄλλαι ἐφημερίδες ἐσημείωσαν τὸ γεγονός τοῦτο. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ἐπαλήθευσαν περὶ ἐαυτοῦ τε καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ οἱ τελευταῖοι λόγοι τοῦ λόρδου Ῥώσσελ, εἰπόντος τῷ Βυρνέτ: ὁ χρόνος δι' αὐτὴν δὲν ὑπάρχει πλέον, ἰδοὺ εἰσηλθεῖ εἰς τὴν αἰωνιότητα.

Ἐνδομύχως νῦν χαριστήθην, διηγούμενος τὰ κατὰ τὴν γυναῖκα ταύτην, ἦτις, ἀγνὴ μὲν τὸν ἔρωτα, ἀμετάβλητος δ' ἐν ταῖς δοκιμασίαις, αἰετοπερὶ διετέλεσε γενναῖοφρων, αἰετοπερὶ ταπεινὴ ἐν ταῖς δυστυχίαις, πιστὴ καὶ μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου ἀφοσιωμένη εἰς τὰ αἰσθητά καὶ τὰ καθήκοντά τῆς, μηδαμῶς ἀλλοιωθεῖσα ἐκ τῶν δεινῶν ἢ τῶν εὐτυχιῶν. Ἡ ἐποχὴ μας κατελήφθη ὑπὸ ἀξιοθρηνητοῦ νόσου· δὲν πιστεύει ἔρωτα ἄλλον εἰμὴ τὸν πλημμελῆ· ὁ ἀμετρος ἔρωτος, ἡ τελεία ἀφοσίωσις, πάντα τὰ θερμὰ, τὰ ἐνθουσιώδη αἰσθητά, τὰ τῆς ψυχῆς ἐπικρατοῦντα, ἀπίθνα εἰσιν, ἐκτὸς ἂν παραβαίνωσι τοὺς κανόνας τῆς ἠθικῆς καὶ τὴν κοινωνικὴν σεμνοπρέπειαν· διότι, κατ' αὐτὴν, πᾶς κανὼν εἶναι ζυγός, ὅστις πικραίνει, πᾶσα ὑποταγὴ εἶναι δουλεία ταπεινωτικὴ, πᾶσα φλόξ σβέννυται ἂν μὴ λάβῃ ἔκτασιν πυρκαϊᾶς. Ἡ δὲ νόσος αὕτη, δυστυχῶς, κατὰ τοσοῦτο μᾶλλον ἀποβαίνει σπασματικὴ, καθόσον δὲν εἶναι πυρετός στιγμιαῖος, οὐδὲ παραφορὰ ὑπερβολικῶν δυνάμεων, ἀλλὰ πηγάζει ἐκ φαύλων δογμάτων, ἐκ τῆς ἀποσκιρτήσεως ἀπὸ παντὸς νόμου καὶ πάσης πίστεως, ἐκ τῆς ἀρνησιθείας, ἐκ τῆς εἰδωλολατρίας τοῦ ἀνθρώπου, θεοποιούντος ἑαυτὸν καὶ θεωροῦντος ἑαυτὸν καὶ μόνον ὡς μόνην ἡδονὴν, ὡς μόνην θέλησιν! Καὶ τῷ δεινῷ τούτῳ ἔπεται ἕτερον οὐχ' ἥττον ἀξιοθρηνητον· ὁ ἄνθρωπος οὐ μόνον ἑαυτὸν καὶ μόνον λατρεύει, ἀλλὰ καὶ τὴν λατρείαν του προσωποποιεῖ ὁ ὄχλος, ἐν ᾧ τὰ πάντα συγγέονται· φθονεῖ καὶ

μιτεί πάντα ὑπὲρ τὴν κοινὴν ἐπιφάνειαν ὑψούμενον· πᾶσα ὑπεροχὴ, πᾶν ἀτομικὸν μεγαλεῖον, οὔτινος δῆποτε εἶδους καὶ ὀνόματος, εἶναι ἀνομία, κατὰ τὰ παράφορα καὶ πρηκτικὰ ταῦτα πνεύματα, εἶναι καταπίσεις κατὰ τοῦ χάους τῶν ἀφανῶν καὶ ἐφημέρων ἐκείνων ὄντων, ἅτινα ἀποκαλοῦσιν ἀνθρωπότητα. Ὅταν ἀνακκλύσωσιν ἐν ταῖς ἀνωτέραις τῆς κοινωνίας τάξεσι μέγα τι σκάνδαλον, βδελυρόν τι ἔγκλημα ἢ ἐλάττωμα, ἐπικροτοῦσι, καὶ μεταχειρίζονται αὐτὰ μετὰ πλείστου ὅσου ζήλου κατὰ τῶν κοινωνικῶς ὑπερχόντων, θέλοντες ν' ἀποδείξωσιν οὕτως ὅτι τοιαῦτα ἐν γένει εἰσι τὰ ἦθη καὶ ἡ φύσις τῶν εὐγενῶν, τῶν πλουσίων, τῶν ἀριστοκρατῶν, οἵτινες δῆποτε κἂν ὦσιν οἱ λόγοι δι' οὓς ὑψώθησαν. Ὅταν τυχὸν προσβληθῆ τις ὑπὸ τῶν χαμαιζήλων τούτων δογματῶν καὶ τῶν βδελυρῶν παθῶν, ἅτινα ἐνσπείρουσιν ἢ γεννώσιν αὐτὰ, ὅταν τυχὸν τις γευθῆ τὰς πικρίας καὶ ἀηθίας ταύτας, οἷας καὶ ὅσας δὲν ἀπολαύει χαρᾶς· εὐρίσκων μεγαλοπρεπές τι πρόσωπον φαινώς διαψεύδον τὰς ἰδέας ταύτας! Ἐφ' ὅσον σέβομαι τὴν ἀνθρωπότητα ἐν συνόλῳ, ἐπὶ τοσοῦτον θαυμάζω καὶ ἀγαπῶ τὰς ἐνδόξους αὐτῆς ἀτιμικότητας, αἵτινες προσωποιοῦσι καὶ ἀνυψοῦσι διὰ καταφθνῶν χαρακτήρων καὶ διὰ κυρίου ὀνόματος πᾶν ὅ,τι εὐγενές καὶ ἀγνόν. Ἡ λαδὺ Ῥώσεσιν ἐμποιεῖ τὴν ὠραίαν καὶ ἔντιμον ταύτην χαράν. Εἶναι μεγάλη χριστιανή. Τὸ κατ' ἐμὲ, δὲν τὴν θεωρῶ ξένην· τὰ αἰσθηματά της μὲ συγκινοῦσιν, ἐνδιαφέρομαι περὶ τῆς τύχης της, ὡσανεὶ ἦτο παρούσα καὶ ζῶσα ὑπὸ τοῦς ὀφθαλμούς μου· καὶ πεποιθα ὅτι μεταστᾶσα τοῦ βίου τούτου, ὅστις δι' αὐτὴν ὑπῆρξε σκληρὰ δοκιμασία, μετέβη εἰς τὸν ἀθάλον ἡμῶν ἐκείνον κόσμον, ὅπου ὁ Θεὸς μᾶς καλεῖ, ἵνα ἐκεῖ, παρὰ τῷ πεφιλημένῳ αὐτῆς συζύγῳ, λάβῃ τὴν ἀμοιβὴν τῶν πάνων καὶ ἀρετῶν της.

**ΕΝ ΝΕΦΕΛΛΙΣ ΑΕΡΩΝ,
ΗΤΟΙ ΤΕΛΕΙΟΠΟΙΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΕΡΟΠΟΡΟΥ.**

Μεταξὺ τῶν ἐξαισιῶν ἐφευρέσεων τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς, αἵτινες ἐκπλήττουσι καθεκάστην, ἀτελής ἐτι ἔμελεν ἡ τοῦ ἐναερίως πορεύεσθαι.

Πρὸ τινῶν ἐνιαυτῶν, ὁ σοφὸς φυσιογνώστης Πετῖνος, βαδίζων τακτικὴν πάντι ἀντίθετον τῆς τέως ἐν χρήσει, ἐζήτησε μέσον, δι' οὗ, ποιούμενοι χρῆσιν τῆς κινήσεως τῆς γῆς, καθὼ δυνάμεως, ἀντὶ τοῦ πορεύεσθαι ἡμεῖς πρὸς τὸν δεῖνα ἢ δεῖνα τόπον, ἐδυνάμεθα ἀντιστρόφως νὰ φέρωμεν αὐτὸν πρὸς ἡμᾶς. Οἱ πλείστοι τότε ἐξέλαβον τοῦτο ὡς ὄνειρον κερφαλῆς πυρεττώσεως·

ἀλλ' ὁ Πετῖνος, καθυποβαλὼν τὴν ἐφεύρεσιν εἰς τὴν βιομηχανικὴν ἀκαδημίαν τῆς Γαλλίας, κτώρθωσε ν' ἀποδείξῃ πασιφανῶς ὅτι αὕτη ἐστρεγγετο ἐπὶ βάσεων ἀσφαλῶν καὶ ἀλανθάστων, εἰς τοὺς θεμελιώδεις, βεβαιότερους καὶ ἀπλουστεροὺς τῆς φύσεως νόμους. Τὰ στόματα ἐφιμώθησαν ἔκτοτε καὶ περιορίσθησαν ἀπεκδεχόμενα τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ μεγάλου θεωρήματος, καθ' ὃ, ἐντὸς δύο ἡμερονυκτίων, συνοδία εἰκοσιπεντακισχιλίων ἀνθρώπων ἐδύνατο νὰ περιέλθῃ ὀλόκληρον τὴν περιφέρειαν τῆς γῆς!

Ἄλλὰ μεγίστη δυσκολία ἐπεπρόσθει—ὅτι ὁ Πετῖνος, πρὸς κατασκευὴν ἀεροστάτου ἰκανοῦ νὰ παραγάγῃ τὰ πρακτικὰ ἀποτελέσματα τῆς θεωρίας του, ἐδεῖτο ἐνὸς ἑκατομμυρίου—καὶ τὸ ἑκατομμύριον τοῦτο ὁ Πετῖνος δὲν εἶχεν!—Ἡ τόχη πάντοτε ὑπῆρξε φειδωλὸς διὰ τοὺς εὐεργέτας τῆς ἀνθρωπότητος· τὸ δὲ χεῖριστον καὶ ἀπεπέμφθησαν, κρούοντες τὰς ξένας θύρας, ἢ καθείρθησαν ὡς παράφρονες, ἂν μὴ ἀνεσταυρώθησαν δογματίζοντες.

Καὶ οὕτω τὸ μεγαλοῦργημα τοῦ ἀνδρὸς κοιμᾶται ἐπι ἐπὶ χάρτου ἀπραγματοποίητον. Ἡ ἐπιστήμη ὅμως δὲν ἀπηλίπισθη, οὐδ' ἠσόχασε, τὴν λύσιν ζητοῦσα τοῦ προβλήματος· τίς δὲν ἐφθόνησε τὸν Βελλεροφόντην ἐπὶ πτερωτοῦ ἵππου ὠχεύμενον; τίς δὲν ἐπεθύμησε νὰ υποτάξῃ εἰς τὰ νέματα του καὶ αὐτὰ τὰ ἀνυπότακτα, πειθήνια νὰ καταστήσῃ εἰς τὰς θελήσεις του καὶ αὐτὰ τὰ ὑπὲρ γῆν; Ἄφ' οὗ ὁ Σχβάρτ, Προμηθεὺς νέος, κατεβίβασεν ἐξ οὐρανοῦ τὸν κεραυνόν, ἀφ' οὗ ὁ Οὐάττ μετεποίησεν εἰς ὑπηρετήν τὸν ἀτμὸν καὶ ὁ Δαγερρὼ εἰς γραφίδα τὸν ἥλιον, διατί ἡμεῖς νὰ μὴ καλέσωμεν τοὺς ἀέρας νὰ κλίνωσιν αὐχένα, ὡς ἵππος πειθήνιος τὸ νῶτον ὑπὸ τὸν ἀναβάτην; Τὸ ἐπιχειρήμα ἦτο παράτολμον καὶ ὑπερφυσικόν τὸ ὄριον, πέραν τοῦ ὁποίου, κατὰ τὰ φαινόμενα, δὲν ἐδίδετο τῷ ἀνθρώπῳ νὰ πατήσῃ—καὶ ὅμως, ἠλθομεν καὶ εἰς ταῦτο!

Ἴδού τί περὶ τούτου ἀναγινώσκωμεν μετ' ἐκπλήξεως ἐν τοῖς Συγχρόνοις (les Contemporains), συγγράμματι ἐν Παρισίοις ἐκδιδομένῳ ὑπὸ τοῦ Κ. Μιρεκούρ.

« Α! τὸ ἀπόρρητον ἐκφύγει μου, ὁ ἐνθουσιασμός μὲ παραφέρει· θέλω ν' ἀναγγεῖλω πρῶτος εἰς τὸν κόσμον τὴν ἐξαισιωτέραν ἐφεύρεσιν τῶν νεωτέρων χρόνων, τὴν τελειοποίησιν τοῦ ἀεροπόρου.

« Ναί, τὸ θαυμαστὸν πρόβλημα ἐλύθη,—καὶ ὑπὸ τίνος;—ὑπὸ τοῦ ἐνδύξου ἰχνογράφου μας, ὑπὸ τοῦ Γαβαρνῆ. (α)

« Ὁ Γαβαρνῆς ἐπεραιώθη δις ἤδη τὴν Μεσόγειον, ἐκ Γαλλίας μεταβάς

(α) Τοῦδ' ὅπερ μεγίστου θαυμασμοῦ ἄξιον, ὅτι ὁ ἐφευρετὴς ἰχνογράφος ἐστὶν καὶ οὐχὶ μαθηματικὸς ἐξ ἐπαγγέλματος

εἰς Ἀλγερίαν καὶ τὰνάπαλιν, ἐπὶ ἀεροπόρου, ὅπερ αὐτὸς ἐπενόησε· καὶ διεσ-
θύνει κατ' ἀρέσκειαν. Διήλθε δὲ τὰ χίλια πεντακόσια χιλιόμετρα, τὰ μεταξὺ
Γαλλίας καὶ Ἀφρικῆς, ἐν πλήρει ὄσῃ ταχύτητι, — ἐντὸς μὲν δεκαεννέα ὥρων
καὶ ἕξ λεπτῶν τὸ πρῶτον, δεκαεξὶ δὲ ὥρων καὶ ἰκοσιτριῶν λεπτῶν τὸ
δεύτερον!

« Τὸ πρᾶγμα φαίνεται οὕτω θαυμάσιον εἰς ἐμὲ αὐτὸν, ὅστις μετεῖχον τῆς
ἐναερίου πορείας, αἱ τούτου συνέπειαι εἰσιν οὕτω σπουδαῖαι, ὥστε μικροῦ
δεῖν ἀποβάλλω τὰς φρένας. Οἱ ὀφθαλμοί μου σκοτίζονται, ὁ νοῦς μου σα-
λεύει, ὁ οἶκος, ἐν ᾧ εὐρίσκομαι, ἀναβαίνει, νομίζω, τοὺς οὐρανοὺς.

« Ἄλλ' ἀκούω τὸ πλῆθος κραυγάζον—Τρέξε εἰς ἄλλους νὰ ψάλλῃς τὰ τοι-
οῦτα! εἶναι ψεύματα! εἶναι ἀγυρτεῖαι καὶ φλυαρήματα! Οἱ δὲ μᾶλλον γραμ-
ματισμένοι ἐτοιμάζονται νὰ μοῦ ρίψωσι κατὰ πρόσωπον τὸ περίφημον ἡμί-
στιχον τῶν Βουργράβων :

Ἦσυχον νὰ με ἀφήσῃς. (6)

« Μὴ σπεύδετε, Κύριοι ! διότι ὁ λόγος εὐταῦθα δὲν εἶναι περὶ παιγνιδί-
ων, οὔτε περὶ ἀεροπόρων, τὰ ὅποια γαμίζονται με ἀέρα καὶ ὑψόνονται ὑπὲρ
τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς ἕξ ἢ ἑπτὰ ποδάρια, καὶ τὸ πολὺ, πολὺ, ὅταν ᾔναι
ἐκ τῶν καλλιτέρων, φέρονται κατὰ κέφαλα εἰς τοὺς ἀνεμομύλους τοῦ Μοντ-
μάρτ, ἢ πίπτουν *κουρελλιασμένα* ἔς τὴν βάχιν τῶν ἐξαφνισμένων χωρικῶν
τοῦ Μευδόν.

« Τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου ἦλθε, καὶ ἡ ἀνθρωπότης εἰσέρχεται εἰς νέον
στάδιον, στάδιον τὸ ὁποῖον ἡ αὐθαδεστέρα φαντασία ἠδυναίει νὰ προῖδη.

« Κλίνετε τὴν κεφαλὴν, ὡς ἐκλινεν αὐτὴν σήμερον ὁ ἡμέτερος ἀρχισυντά-
κτης, (γ) ὅστις, πρὸ ὀκτὼ μηνῶν, ἔλεγε μειδιῶν πως μειδίσμα σκωπτικόν :

« Ὁ Γαβαρνῆς ἐκλαμβάνει ἐαυτὸν ὡς ἀλγεβριστὴν πρώτης τάξεως καὶ νυ-
χθημερὸν καταγίνεται ἐμβαθύνων ταῖς μαθηματικαῖς ἐπιστήμαις. Ἐξαγό-
μενον τῶν μελετῶν αὐτοῦ, καθ' ἃ βεβαίως, ὑπῆρξεν ἡ εὔρεσις, οὐχὶ τοῦ φι-
λοσοφικοῦ λίθου, ἀλλὰ μηχανῆς πρὸς διεύθυνσιν τοῦ ἀεροπόρου. Εἶναι θαῦμα
ν' ἀκούῃ τις αὐτοῦ ἀποδεικνύοντος τὸ περίφημον τοῦτο θεώρημα διὰ τοῦ
α πλέον 6. Διὰ τοῦ λευκίτου (τεπεσῆρι), πληρεῖ ἐξισώσεων μέλανά τινα πί-
νακα τετραγώνων, δίκην διδασκάλου τοῦ πολυτεχνικοῦ σχολείου. Πρὸ ἕξ
ετῶν τρέχει ζητῶν τὰ πρὸς κατασκευὴν τῆς μηχανῆς αὐτοῦ ἀπαιτούμενα
δύω ἑκατομμύρια. Εἴθ' εὔροι τὸ ζητούμενον, ὅτι βεβαίως τὴν δόξαν αὐτοῦ
δὲν θέλει ἐλαττώσει ἡ τοῦ Εὐκλείδου καὶ τοῦ Πασχάλ.»

« Ἦγνῶεις πάντι ὅτι ἦσο προφήτης, ὦ κύριε Μιρεκούρ ! Οἱ μεταγενέ-

(6) . . . . Eh ! laissez-moi tranquille !

(γ) Ὁ Κ. Μιρεκούρ.

στεροι βιογράφοι θέλουσι χαράξει ἐπὶ τῶν στηλῶν τοῦ Πανθέου τοῦ μέλλον-
τος τὸ ὄνομα τοῦ Γαβαρνῆ παρὰ τῶ τῶν ἐνδόξων καὶ μεγάλων εὔρετῶν.

« Ἄλλὰ ποιήσωμεν καταληπτὸν τὸ διήγημα τοῦτο.

« Χάρις εἰς τινὰς περιστάσεις ἐξαιρετικὰς, ὁ Γαβαρνῆς, κατορθώσας, κατε-
σκεύασε τὴν μηχανὴν αὐτοῦ δαπάνη, οὐχὶ δύω ἑκατομμυρίων, ἀλλὰ τρια-
κοσίων χιλιάδων φράγκων. Καὶ ὡς φρόνιμος, δὲν ἐγνωστοποίησε τὰς ἐκυτοῦ
ἐλπίδας πρὶν ἢ ἔλθῃ εἰς τὰ πράγματα.

« Αἱ ἐτοιμασίαι ἐγίνον μετὰ πολλῆς μυστικότητος· συνειργάσθησαν τέσ-
σαρες μόνον ἄνθρωποι, οἱ μέλλοντες νὰ συνοδεύσωσι τὸν καλλιτέχνην εἰς τὴν
ἐναερίον ἐκδρομὴν. Ἦσαν οὗτοι :

α Ὁ Κ. κόμης τοῦ Πλεουιέρ, ὅστις φιλοτίμως ἐχορήγησε τὸ πλεῖστον τῆς
δαπάνης καὶ ἀφῆκεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Γαβαρνῆ τὸν ἐν Σολόγγῃ πύργον
καὶ παράδεισον αὐτοῦ Φερριέρην.

α Ὁ Κ. Ἐδουάρδος Μιγεῶν, δόκτωρ τὰς φυσικὰς καὶ μαθηματικὰς
ἐπιστήμας.

α Ὁ Κ. Ἰούλιος Φάλκονερ, ἀεροπόρος Σκώτος, τὸν ὁποῖον ὁ Γαβαρνῆς
ἐγνώρισεν ἄλλοτε ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ὅστις ἐπὶ τούτῳ ἦλθεν ἐκ Γλάσκοβ.

« Καὶ τέλος ὁ ἡμέτερος δούλος, λαχὼν τὸν κλῆρον τοῦ Σημειωτοῦ ἢ συν-
τάκτου τοῦ ἡμερολογίου τῆς ἀεροπορίας.

« Δύω λέξεις ἤδη περὶ τῆς μηχανῆς.

« Σύγκειται ἐκ δύω ἀεροβατικῶν σφαιρῶν, κατεσκευασμένων ἐκ βατί-
στης, περιαλημιμένης δι' ἐλαστικοῦ κόμμεως· ἑκατέρω τούτων περιέχει
ἑκατὸν κυβικὰ μέτρα ἀγνοῦ ὑδρογονικοῦ ἀερίου· κινεῖται δὲ δι' ἑλικὸς τρο-
ποποιημένου, ὅστις ἀπολήγει εἰς τὰ ἄκρα τοῦ πλοιαρίου, ἔνθα ὑπάρχει καὶ
τὸ πηδάλιον, κινητὸν τοῦτο ἵνα κατ' ἀρέσκειαν ἰθύνῃ καὶ ἕξ ὀστοῦ φαλαίνης
κατεσκευασμένον. Ὁ Γαβαρνῆς μεταχειρίζεται τὸ ἔρμα, ὅπερ οἱ πρὸ αὐτοῦ
ἀπέβριπτον, ἐξοδεύοντες οὕτω ἐπὶ ματαίῳ τοὺς πόρους τῶν καὶ παρεμβάλ-
λοντες ἀφ' ἐαυτῶν ἀνυπέβλητα κωλύματα εἰς τὰς μακρὰς ἀκροπορίας. Τὸ
ἀναλισκόμενον ὑδρογόνον ἀναπληροῦται ἀδιαλήπτως, χάρις εἰς χημικὴν τινα
σκευασίαν ἀπόρρητον τοῦ Κ. Μιγεῶν, καὶ εἰς μικρὸν τι ἐργαλεῖον συγκοινω-
νίας, ἐπινοηθὲν ὑπὸ τοῦ Γαβαρνῆ. Ἡ κατάβασις ἐκτελεῖται ὡς καὶ πρῶτον,
ἐξατμιζομένου τοῦ ἀερίου.

« Ὡς βλέπετε, ἡ ἐφεύρεσις εἶναι θαυμασία τὴν ἀπλότητα, ὡς πᾶν ὅ,τι
ἀληθές, πᾶν ὅ,τι ὑψηλόν.

« Ὡς ἡμέρα ἀναχωρήσεως ὠρίσθη ἡ 15 (3) Ἰανουαρίου, ἀδιάφορον ἂν ᾔ-
τον ἢ μὴ αἰθρία.

« Ἡ συγκίνησις δὲν μᾶς ἀφῆκε νὰ προγευματίσωμεν ἀρκούντως· ἐπληρώσαμεν
τὰς σφαίρας καὶ τῇ δεκάτῃ ὥρᾳ ἀκριβῶς ἕκαστος ἡμῶν ἔλαβε τὴν οἰκίαν

θέσιν εἰς τὰ θρανία τοῦ πλοικαρίου, θέσιν ἀναπαυτικωτάτην. Κατεθέσαμεν εἰς τὸ βάθος τοῦ πλοικαρίου τοὺς μανδύας, τὰ καλύμματα καὶ τὰς τροφὰς ἡμῶν, συσκευάσας ἐκ τριῶν λαμπρῶν χοιρομηρίων τῆς Μαγιένσας, ἀρκετῶν ἐρνίθων ὀπτῶν καὶ μιᾶς καλῆς συλλογῆς Βορδιγαλλίτου καὶ Καμπανίτου· αὐτοῦ κατεθέσαμεν συνάμα καὶ τὰ ἐργαλεῖά μας, δηλ. τὸν παραγωγὸν τοῦ ὑδρογόνου, ἓν τηλεσκοπίον, ἓν βαρόμετρον, ἓν θερμομέτρον, ἓν ἠλεκτρόμετρον, μίαν πυξίδα, μίαν σάλπιγγα, ἀρκετὰ σχοινία καὶ ἕρμα ἐκ δώδεκα σάκκων.

«Ὁ Γαβαρνῆς εἶχε πρὸς τοῖς ἄλλοις λαμπρὸν ὥρολόγιον τοῦ Βρεγέτ, δεικνύων τὰ δευτερόλεπτα.

«— Ἀύσατε τὰ σχοινία! ἐκραύγασε γεγυμνασμένη τῆ φωνῇ, ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς ὑπαρέτας τοῦ Κ. Πλουιέρ, μετὰ κόπου συνέχοντας τὸ ἀεροπόρον.

«Εὐθὺς ἀνῆρθμεν μετὰ τὴν ταχύτητα σφαιρᾶς κανονίου.

«Ἐγὼ ἐδραξάμην ὡς ἐξ αὐτομάτου τοῦ βραχίονος τοῦ παρακαθημένου Κ. Πλουιέρ, καὶ καθὰ πρωτόπειρος ἐφρικίασα φρικίασιν ἀνεξήγητόν τε καὶ ἐνδόμυχον. Οἱ συνάδελφοί μου, ἐξαιρέσει τοῦ ἀγγλοῦ ἀεροναύτου, οὐδέποτε ἀποβιβάσαντες τὸ θάρρος, ἦσαν καὶ οὗτοι ἄπειροι τῶν κεραυνοβόλων τούτων ἀντιλήψεων.

«Ἐν τέταρτον ὥρας παρήλθεν ἓν σιγῇ βαθυτάτη καὶ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ Γαβαρνῆς δὲν μετεχειρίσθη τὸν ἔλικα.

«Ἦδη ἀπέχομεν τετρακισχίλια μέτρα τῆς γῆς, τὸ θέαμα τῆς ὁποίας, δίκην πανοράματος ἐκτελισσομένου ὑπὸ τοῦ πόδας μας, ἦτο μεγαλοπρεπέστατον. Ἐπερόμεθα πρὸς τὰ ἀρκτικοδυτικά. Αἱ πόλεις καὶ τὰ χωρία ἐλάμβανον διαστάσεις ἀθουματίων καὶ ὁ Αἴγυρ (Loire), ἔνθα αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου ἀντενακλῶντο, παρίστατο εἰς τὰ ὄμματά μας ὡς σύρμα χρυσοῦν, ἐλισσόμενον ἐπὶ τάπητος πρασίνου. Αἱ κοιλάδες, ἀναπέμπουσαι πυκνὰς ἀναθυμιάσεις, ὠμοιάζον λίμναις.

«— Ἐχομεν ἀντιπνοίαν, εἶπεν ὁ Γαβαρνῆς, ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐπεθύμουν διὰ νὰ δοκιμάσω τὸν ἔλικά μου.— Ἐμπρὸς, Κύριοι, ἠκολούθησε λέγων, τὴν πρῶραν πρὸς τὴν Ἀλγερίαν, ὅπου ὁ στρατάρχης Ῥανδὼν μᾶς περιμένει ἀνυπομόνως.

«Καὶ δοὺς εὐθέως ἄλλην τροπὴν τῷ πηδαλίῳ, ἔθεσεν εἰς ἐνέργειαν τὸν μολὸν, τὸν κινουῦντα τὸν ἔλικα.

«Τὸ ἀερόπορον διέμεινεν ἐπὶ τινι δευτερόλεπτα ἀκίνητον, εἶτα δὲ, ὡς ἵππος πειθήνιος, ἔλαβε τὴν ὁδὸν, ἣν σπιθαρᾶ χειρὶ ἐχάραξεν αὐτῷ ὁ κύριος. Οὐδεὶς πλέον ἀμφίβαλλεν· προσήνεμοι ἐχωροῦμεν, ἀνεὺ τῆς ἐλαχίστης δυσκολίας καὶ μετὰ ταχύτητος αὐξούσης.

«— Ζήτω ὁ Γαβαρνῆς! Ζήτω ἡ Γαλλία! ἐκραυγᾶσαμεν ἡμεῖς τρεῖς, παρᾶφοροι ἐκ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ.

Περὶ μεσημβρίαν, διέβημεν τὴν κοιλάδα τοῦ Αἰγύρου καὶ ὑπεριπτάμεθα τῆς ξηρᾶς Σιβέννης (Cévennes)· τὸ ψῦχος ἦτο δριμύ καὶ τὸ θερμομέτρον ἐσήμαινε 18 βαθμοὺς ὑπὸ τὸ μηδενικόν.

— Θερμοκρασία διὰ λευκὰς ἄρκτους, ἤθελεν εἶπῃ ὁ Μύργερ.

Ἦσανόμεθα μὲν θλίψιν τινα ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ μέγα βάρος ἐπὶ κεφαλῆς, οὐδὲν ὅμως ἐκ τῶν τρομερῶν συμπτωμάτων, οἷον αἰμορραγίαν ἀπὸ ρινῶς καὶ λοιπὰ, ὅσα παρατήρησαν ὁ Γαίης Λυσσὰ καὶ ὁ Κ. Βιότ.

Δύο ὥραι. — Ὁ Γαβαρνῆς δεικνύει ἡμῖν ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος σημεῖον τι ἀκτινοβολοῦν ὡς καθρέπτῃς χάλκινος· ἦτον ἡ θάλασσα.

Ὁ καιρὸς ἀκολουθεῖ καλός· τὸ ψῦχος μῆτε αὐξάνει, μῆτε ἐλαττοῦται. Εἴμεθα περιτετυλιγμένοι τοὺς μανδύας μας, συνεσπειρωμένοι καὶ θερμαινόμεθα ῥοφῶντες ῥόμι.— Ἀπέχομεν τοῦ σιγάρου, προνοίας ἕνεκα.

Δύο ὥραι καὶ ἡμίσεια. — Ὑπερβάντες τὴν Νίμην (Nîmes), ἧτις, καθὼ πάντι ἐλλειπῆς κωδωνοστασίων, ὁμοιάζει ἀνωθεν μεγάλη τινὴ κόμη, εὐρισκόμεθα ὑπὲρ τὸ Δέλτα τῆς Καμάργης (Camargue), καὶ ἀριστερὰ μὲν ἔχομεν τὴν Μασσαλίαν, δεξιὰ δὲ τὴν Σέττην (Cette) καὶ τὸ Μομπελιέ. Ἡ παρὰ τὴν ἑσθίαν ὑπὸ τοὺς πόδας μας.

Ὁ Γαβαρνῆς ἀποφασίσας ἐξατμίσει ἱκανὴν ποσότητα ἀερίου ἵνα καταβῶμεν οὕτως ὥστε νὰ μᾶς διακρίνωσι τὰ μυρία καὶ μυρία σκάφη, τὰ διασχίζοντα πανταχόθεν τὴν κυανοκύμονα Μεσόγειον. Ὅντως δὲ πολλὰ τούτων μᾶς ἀνεκάλυψαν ἐντὸς βραχυτάτου καὶ ἡ ἐκπληξὶς κατέλαβε τὰ πληρώματα καὶ μάλιστα προσπαθοῦσι νὰ μᾶς προσφωνήσωσιν, ἵνα, βεβαίως, μάθωσι τίνες καὶ πόθεν ἐρχόμεθα καὶ ποῦ ἀπερχόμεθα, ἀλλ' ἡ φωνὴ αὐτῶν δὲν φθάνει μέχρις ἡμῶν. Διὰ τοῦ τηλεσκοπίου ἀναγινώσκομεν καθαρὰ τὸ ὄνομα τοῦ Φλεγέθοντος ἐπὶ τῆς πρῶρας ἐνὸς ἀτμοπλοίου πολεμικοῦ.

Εἴμεθα εἰς ὕψος δώδεκα χιλιάδων πεντακοσίων μέτρων. Ἡ θερμοκρασία θαυμασιῶς μετεβλήθη. Πᾶσα κακουχία ἐξέλειπε. Τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας διερχόμεθα ὀμιλοῦντες περὶ τῶν παρασκευαζομένων μεγάλων πραγμάτων.

— Λανθάνεις! εἶπεν ὁ Γαβαρνῆς. Κενὸν εἶναι τὸ οὐδὲν, ἄρα κενὸν δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ. Ἀρκεῖ νὰ εὕρω τρόπον νὰ προμηθευθῶ τὴν ἀπαιτούμενην ποσότητα πνεύστοῦ ἀέρος, καὶ σ' ὑπόσχομαι ν' ἀναβῶ μέχρι τῆς σελήνης. Ἄ! γέλα ὁσὼ θέλης! ἐγὼ ἀσπάζομαι τὴν ἰδέαν τοῦ Φοντενέλλου καὶ στοχάζομαι ὅτι οἱ κόσμοι εἶναι καταφκημένοι. Ὅλα ταῦτα τὰ οὐράνια σώματα, ὡς πρὸς τὸ σύστημα τῆς δημιουργίας, δεόν νὰ ἐπλάσθησαν δι' ἄλλον τινα σκοπὸν, καὶ ὄχι ἀπλῶς διὰ νὰ παρέχωσιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἀτελεύτητον θέαμα. Ἐκαστὸν τούτων ἔχει ἴδιον ἀτμοσφαιρικὸν στρώμα—μὴ ἀμφίβαλλε περὶ τούτου. Ἀπαξ καταλάβων τὸν πρῶτον πλανήτην, προμηθεύομαι ἐκ νέου ἀέρα, ἐκεῖθεν διευθύνομαι πρὸς ἄλλον κόσμον, ὑπερβαίνω

τοῦ ἀστέρας, ρίπτομαι εἰς τὸ ἄπειρον . . . καὶ ἀναβαίνω μέχρι Θεοῦ! . . .

Εἶχέ τι θεῖον ὁ Γαβαρνῆς ταῦτα λαλῶν. Ὁ ὀφθαλμὸς του ἠκτινοβολεῖ τὸ μέτωπον αὐτοῦ ἐφαίνετό μοι ἐστεμμένον φωτὶ ἁγίας δόξης. Ἦτο δι' ἐμὲ ὁ Προμηθεὺς τῆς ἀρχαιότητος ἐν τῷ ὑπεξαιρεῖν τὸ οὐράνιον πῦρ.

Καὶ ὁμως, σεμνυνόμενος ἐπὶ τῇ ἀνακαλίψει, δέον ν' ἀπέχη τῆς βλασφημίας... Ὅριον ὁ ἔθου οὐ μὴ παρελεύσονται, λέγει ἡ ἁγία Γραφή—καὶ οἱ λόγοι οὗτοι ἀφορῶσι τὴν αὐθάδειαν τοῦ ἀνθρώπου οὐχ ἦττον ἢ τὰς θάλασσας. Πρὶν ἢ ἔλθῃ μέχρι Θεοῦ, ὁ Γαβαρνῆς, ὡς ὁ Προμηθεὺς, ἤθελεν εὔρη τὸν κεραυνόν.

Ὁ ἥλιος ἔκλινε πρὸς τὸν ὀρίζοντα.

Ὁ ἐρυθρὸς δίσκος αὐτοῦ, ὡσεὶ φλογερὸν στόμα κικμίνου, ἐφαίνετο διπλάσιος ὀπισθεν τῶν ἐσπερινῶν ἀναθυμιάσεων. Τὰ κύματα τῆς Μεσογείου ἦσαν καταπύρφρα καὶ ὁμοιάζον ἀπέραντον πέλαγος αἱμάτων.

Δύσαντος τοῦ ἡλίου, ἡ αὔρα ἐπνευσε δροσερὰ καὶ ὑπερέρομεν πολὺ ἐκ τῆς ὑγρασίας.

Κατεκλίνθημεν τότε ἐπὶ τῶν θρανίων, καλυφθέντες ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν, καὶ παρεδόθημεν εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ ὕπνου ὁ Κ. Πλευτιέρ, ὁ Κ. Μιγεῶν καὶ ἐγώ. Ὁ ἔρωσ τῆς ἐπιστήμης δὲν ἀφῆκε τὸν ἀτρόμητον Φαλκονιέρ νὰ κοιμηθῇ. Ὁ Γαβαρνῆς ἠγρύπνει, ἰθύνων τὸ πηδάλιον, ὡς ἄλλοτε ὁ Χριστόφορος Κολόμβος.

Παρασκευῇ, 16 Ἰανουαρίου, πέμπτη ὥρα τῆς πρωΐας.—

— Δεῦτε, κύριοι, γρηγορεῖτε! ἐκραύγασε θριαμβικῶς πῶς ὁ Γαβαρνῆς. Ἐφάνη τὸ Ἀλγέριον καὶ μετ' ὀλίγον καταβαίνομεν!

Πραγματικῶς, μετὰ πέντε λεπτὰ, κατήχθημεν εἰς ἀπόστασιν ἐνὸς χιλιόμετρον ἀπὸ τῆς πόλεως. Κενωθεῖσαι καὶ συσταλεῖσαι, αἱ σφαῖραί μας δὲν ἐβλάφθησαν παντάπαισι, χάρις τῇ εὐνοϊκῇ συνδρομῇ τῶν ἡμετέρων συμπατριωτῶν, οἵτινες αἴφνης ἀφυπνίσθησαν, ἀκούσαντες τὸ ἀπίστευτον νέον καὶ σωρηδὸν ἐσπευσαν εἰς προὔπαντησιν ἡμῶν.

Ἐτύχομεν τῆς ἐγκαρδιωτέρας φιλοξενίας.

Ἐσκόπευον θριαμβικῶς νὰ μᾶς ὑποδεχθῶσιν, ὕπερ ἀπεποιήθημεν, ἀνάγκην ἔχοντες ἀναπαύσεως· ἀπόσπασμα Ζουάβων ἐδόθη ἡμῖν πρὸς φύλαξιν τοῦ ἀεροπόρου, διότι ἀγνοῶ ἂν ἠθέλομεν τὸ διασώσῃ ἐκ τῆς περιεργείας τῶν ἰθαγενῶν.

Ὁ ἐξοχώτατος στρατάρχης Ῥανδὸν ἔθλιψε φαιδρὸς τὴν χεῖρα τοῦ Γαβαρνῆ.

Διεμείναμεν ἐπὶ τοῦ ἀφρικανικοῦ ἐδάφους τριάκοντα ὥρας. Τῷ σαββάτῳ, περὶ μεσημβρίαν, τὸ ἀεροπλάνον μας ἀπελύθη τοῦ προσαρμαμοῦ (mole) τῆς Ἀλγερίας, ἐν μέσῳ εὐφρυνίων μυριαρίθμων θεατῶν. Ἐπανήλθομεν εὐτυχῶς μὲν,

μηδὲν δυστύχημα ὑποστάντες, ἀλλὰ μετ' αὐξούσης ταχύτητος. Ἐλεγεσθε ὅτι τὸ ἀεροπλάνον μας ὠσφραίνετο τὸ πάτριον ἔδαφος.

Τῇ πρωτῇ τῆς κυριακῆς, ὥρα τετάρτη καὶ λεπτῶ εἰκοστῇ τρίτῳ, κατήχθημεν ἀκριβῶς εἰς τὸ μέρος ὁπόθεν ἀπήλθομεν, εἰς τὸν λειμῶνα τοῦ παραδείσου τοῦ Κ. Πλευτιέρ.

Ἦδη συγγνώτω μοι ὁ Γαβαρνῆς ἐπὶ τῇ ἀθυροστομίᾳ.

Πλὴν τῆς ἐξαιτίας αὐτοῦ ἐφευρέσεως, ἕκαστος συμπεραίνει εὐκόλως ὅτι θεωροῦμεν ὡς μηδὲν πᾶν ἄλλο νέον, ὀθηνδήποτε κἂν προέρχεται. Ἀπὸ τοῦδε μόνον δύναται τις εἰπεῖν: Ἀδύνατον οὐκ ἔστι λέξις γαλλικῆ.

HENRI PAGE.

ΟΙΟΙΠΟΡΙΚΑ.

(Συνέχεια, ὄρα φυλ. ΙΗ΄.)

V.

« Ὁ Στέφανος ἦτον ὁ καλλίτερος κυνηγὸς τῆς Ζέρβας. Εἶχεν ἀλάνθαστον τὸν ὀφθαλμὸν, βόλι' εὐθύτατον, καὶ ἀνέβαινε τοὺς πλέον ἀποκρήμινους βράχους ὡς ἔριφος, καὶ ὡς βέλος ἐπήδα ἐπάνω τῶν βυθῶν. Ὑπερηφανευόμενος διὰ τὴν δεξιότητα, τὴν τόλμην καὶ τὴν ἐλαφρότητά του, κατήντησεν ἄθεος καὶ ἐβλασφήμη ἀδιακόπως τὴν πίστιν τῶν πατέρων του.

« Μίαν ἐσπέραν ἡ γράκια μήτηρ του, ἐλθοῦσα πλέον εἰς τὴν θύραν τοῦ κόσμου τῶν ψυχῶν, εἶπεν εἰς αὐτόν:

« — Ἀκριβέ μου Στέφανε, αὔριον θὰ εἶμαι ἀποθαμμένη καὶ τοιοῦτοτρόπως ἡ ψυχὴ μου θὰ λάβει τὴν θέσιν τοῦ πατρός σου, ὅστις πετᾷ ἐπάνω τῆς κεφαλῆς σου. Ἐκεῖνος θὰ ὑπάγει εἰς τὴν παράδεισον, καὶ ἐγὼ θὰ κάμω τὸ χρέος μου μὲ ὄλην τὴν μητρικὴν ἀγάπην.

« Καὶ ὁ Στέφανος εἶπε:

« — Πιστεύεις τὰς ἀνοησίας αὐτάς;

« — Ἄν τὰς πιστεύω! ἐφώναξεν ἐκείνη.

« — Καλὰ λοιπόν! ἐγὼ σὲ λέγω ὅτι τοιαῦτα πράγματα δὲν ἔχει.

« — Δυστυχῆ! καὶ νομίζεις ὅτι θὰ μοῦ ἤρχεσο σῶος καὶ ζωντανὸς τὸ ἐσπέρας, ἂν ἡ ψυχὴ τοῦ πατρός σου δὲν ἐφύλαττε τὴν κεφαλὴν σου;

« — Βέβαια, ἀπεκρίθη ὁ ἄπιστος.

« — Καὶ πιστεύεις ὅτι ἂν ἐγὼ δὲν κάμω τὸ χρέος τοῦτο, σὺ θὰ εἴμπο-

ρείς νὰ ριψικινδυνεύης ἄφοβα καὶ μὲ τὸ χαμόγελο ἔς τὰ χεῖλη θὰ μοῦ χορεύης εἰς τὰ βουνὰ καὶ τοὺς κρημνοὺς;

« — Βέβαια, ἠκυλούθησεν ὁ κυνηγός.

« — Στέφανε, εἶσε ἄθεος.

« — Καὶ σὺ μιὰ γρηῃ στρίγλα! ἐφώναξεν ἐκεῖνος ὡς μκνιαχός.

« Ἡ ἐτοιμοθάνατος ἐσηκώθη παρωργισμένη καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν.

« — Κατηραμένος νὰ ἦσαι, διότι ὕβρισες τὴν μητέρα σου! Στέφανε, γνῶριζε ὅτι ἂν τολμήσης ν' ἀναβῆς τὴν Ζέρβαν ἢ νὰ πηδήσης κρημνοὺς, θ' ἀποθάνης, διότι ἡ ψυχὴ τοῦ πατρός σου θὰ ὑπάγει εἰς τὸν παράδειτον, καὶ ἡ ἰδική μου δὲν θὰ φυλάξῃ υἱὸν ὅστις ὑβρίζει ἐκείνην ἥτις τοῦ ἔδωκε τὸ γάλα, ἀφ' οὗ δι' ἐννέα μῆνας τὸν ἔφερσεν εἰς τὰ σπλάγγνα τῆς.

« Ὁ Στέφανος ἐρράγη εἰς γέλωτα ἐμπαικτικόν. Ἄλλ' εἰς ἀπάντησιν ἤκουσε μούγκρισμα κωφόν, τὸ ὁποῖον μὲ τὴν ψυχὴν ἐξέβη ἀπὸ τὰ χεῖλη τῆς μητρός του.

« Ὁ Στέφανος, κατὰ τὴν συνήθειαν, ἔθαψε τὴν μητέρα του εἰς τὸ μέσον τοῦ χωραφίου του, ὕστερον ἔλαβε τὸ τουφέκι καὶ ἔτρεξεν εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰς φάραγγας. Ὁμίχλη πυκνὴ ἔσκεπε τὸ βουνόν· ὁ κυνηγός μας ἐφθασεν εἰς τὸ χεῖλος ἐνὸς κρημοῦ, τὸν ὁποῖον ἐσυνήθιζε νὰ πηδᾷ. ἐκλέγων τὸ στενώτερον μέρος. Ἡ ὀμίχλη τὸν ἐτριγύριζεν, ὥστε δὲν ἔβλεπεν εἰς ἀπόστασιν δέκα ποδῶν. Μ' ὅλα ταῦτα ἐπίστευσεν ὅτι εὗρηκε τὸ σύνθηες μέρος καὶ ἐπήδησεν ὀρμητικᾶ, βέβαιος περὶ τῆς ὑπερφυσικῆς ἐλαφρότητός του. Ἄλλ' ἦτον ἀκόμη εἰς τὸν ἀέρα, ὅταν μία φωνὴ, τὴν ὁποίαν ἀνεγνώρισεν ὡς φωνὴν τῆς μακαρισμένης μητρός του, ἐφώναξε λέγουσα:

« — Στέφανε, τοῦτο ἤθελες, ἡ ψυχὴ μου δὲν σὲ ὠδήγησεν.

« Ὁ κυνηγός ἀφῆκε φωνὴν τρομερὰν καὶ ἀγρίαν· οἱ πόδες του, ἀντιγῆς, εὗρον ἀέρα καὶ τοιουτοτρόπως ἔπεσεν εἰς τὸ βάθος τοῦ κρημοῦ ἄφωνος καὶ μὲ ἐσχισμένην τὴν κεφαλήν. Ἀπατηθεὶς ἀπὸ τὸ σκότος, ἀντὶ τοῦ στενοῦ, ἔκλεξε τὸ πλατύτερον μέρος τῆς φάραγγος διὰ νὰ πηδήσῃ.

VI.

Μέχρι τῆς τετάρτης πρωϊνῆς ὥρας, ὠδεύομεν ἐπὶ γῆς ξηρᾶς, δι' ἀτραπῶν παρεμφερῶν τῇ ἀπὸ Κατάρου εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ζερβίνων ἀγούσῃ· τότε δ' ἐφθάσαμεν ἐπὶ κορυφῆς λόφου ἰκανῶς ὑψηλοῦ, πέριξ τοῦ ὁποῖου ὑπῆρχον εἴκοσι περίπου ἄλλοι, κατὰζήροι καὶ παραδοξότατοι τὴν μορφὴν, πλήρεις κρημῶν, καὶ ὠρισμένοι ἐκατέρωθεν ὑπὸ βαράθρων. Ὁ τὸν ὁποῖον ἀνήλθομεν συνέκειτο ἐκ βράχων καὶ ἦτο τὸ ὕψιστον ὄριον τῆς δυτικῆς Ζέρβας, ὁ τέρμων τῶν ἑρεσιβίων κατόικων τοῦ Μαυροβουνίου καὶ ὁ τῶν πεδινῶν. Ἐκείθεν, ὡς εἰ ὀπτασία, ἐξετυλίσσετο ἐνώ-

πίον μας λαμπρότατον πανόραμα, τὰ ὄρη καὶ ἐκλαμβοῦν καὶ τοῦ ὁποῖου τὰ θαυμάσια ἀδυνατεῖ νὰ περιγράψῃ χεῖρ.

Καθ' ἣν στιγμὴν ἐβλέπομεν αὐτὸ, ὁ οὐρανὸς ἦτον αἰθριώτατος, ὑπέφωσκε χρυσιζουσα ἡ αὐγὴ καὶ ἐλαφρὰ ὀμίχλη ἐκάλυπτε τὰ πρὸ ποδῶν ἡμῶν. Ἀπέναντι ἡμῶν—καὶ σημειωτέον, ἐκ δυσμῶν ἐχωροῦμεν πρὸς ἀνατολὰς—ὑπῆρχε μακρὰ σειρὰ ὄρεων καὶ ἐν τῷ μεταξὺ κοιλάς ἀχανῆς, ὡσεὶ κεκαλυμμένη ὑπὸ λευκοῦ ὑφάσματος λεπτιωτάτου, τὰ ὅπισθεν τοῦ ὁποῖου κείμενα διεφαίνοντο ἀόριστα πῶς καὶ λίαν συγκεχυμένα. Πέραν τὰ ἀπότομα πλευρὰ τῆς δυτικῆς Ζέρβας, αἱ σκοτεινὰ φάραγγες, τὰς ὁποίας διήλθομεν δι' ὅλης νυκτός, εἶτα αἱ ἀχανεῖς πεδιάδες τῆς Δαλματίας· πρὸ ποδῶν ἡμῶν ὁ κόλπος τοῦ Κατάρου καὶ αἱ τούτου παρόχθιοι οἰκίαι· ἀποτάτω δὲ ἡ θάλασσα, κυανῆ, διαυγῆς, τὰς ἀγκάλας ἀνοίγουσα ἵνα δεχθῆ τὸν χρυσὸν καὶ τὴν πορφύραν τοῦ ἡλίου, τοῦ βασιλέως ἑραστοῦ τῆς.

Ἐκλαμβοὶ ἀπεμείναμεν καὶ ἀκίνητοι, παρατηροῦντες, καὶ ἐφυλάξαμεν ἐπὶ τοῦ λόφου τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου· τοῦθ' ὅπερ δὲν ἐβράδυνε. Τὸ ῥόδιον φῶς τοῦ ἡλίου ἀντικατέστησε πρῶτον ἀμαυρὰ τις χροιά, εἶτα ἡ χροιά αὕτη διηύγασεν, ἐρυθροῦς καὶ ὀγκώδης ἐπεφάνη ὁ δίσκος τοῦ ἡλίου ἐπὶ κορυφῆς τῆς Ζέρβας, ἀκτίνας φωτός ἐξετόξευσεν ἐνιαχοῦ. . . αἱ ἀκτίνες ἐκεῖναι ἐπολυπλασιάστησαν, αἱ νεφέλαι ἐξήστραψαν, πληροῦσαι χρυσοῦν ψεκᾶδων τὸ στερέωμα καὶ ὁ ἀστὴρ τῆς ἡμέρας μεγαλοπρεπῆς ἦρθη ἀνά τὸν οὐρανόν. Τότε αἱ ἀκτίνες αὐτοῦ ἔπεσαν βροχηδὸν ἐπὶ τῆς ὀμιχλώδους κοιλάδος, τὸ κάλυμμα ἔπεσεν εὐθέως καὶ ὄφθη παραδόξον σύγκριμα λιμνῶν, κρημῶν, λόφων, δασῶν σκοτεινῶν, χειμάρρων ὀρμητικῶν, λειμώνων, χωριδιῶν ἐσπαρμένων ἐνθην κάεθην—ἐν ὀλίγοις πᾶν ὅ,τι ἔδεῖτο κάλαμος ζωγράφου διὰ νὰ εἰκονίσῃ τὸ χάος, ἐξ οὗ ὁ Ἰεχωβὰ ἔπλασε τὸν κόσμον!

Ἡ κοιλάς αὕτη περιελάμβανε τὰς τέσσαρας πεδινὰς κατὰ τοῦ Μαυροβουνίου.

Τὸ Σελδιγάς δὲν ἀπείχε.

Ἐν μέσῳ τῆς κοιλάδος, σημειόν τι σελαγίζον ἤλεγχε τὴν θέσιν τῆς λίμνης, ἐν ἣ κατοπτρίζεται ἡ Σετίγη, πρωτεύουσα τοῦ Μαυροβουνίου. Ἀριστερόθεν, ἐπὶ λόφου ἐμπερησμένου, ἐφαίνετο τὸ Γενικιώσι, πέραν δὲ, πρὸς βορρᾶν, οἱ ἀπνηθρακωμένοι βράχοι, αἱ θυρυβώδεις φάραγγες δι' ὧν ῥεεῖ ἡ Μοράκκα πρὶν ἢ ἐκβάλλῃ εἰς τὴν λίμνην τοῦ Σκουταρίου.

Ὅσω βραδεῖα καὶ κοπιώδης ἡ ἀνάβασις, τόσω εὐκολος ὑπῆρξεν ἡ κάθοδος μας. Στενὴ τις ἀτραπὸς, καλῶς διαγεγραμμένη, περιελύσσει τὰ ἀνώμαλα πλευρὰ τῆς Ζέρβας. Ἄλλ' οἱ ἡμίονοί μας, πεπραιοκισμένοι στίβαρχ καὶ εὐκινήτω ἰγνύα, ἐτριπόδιζον ἐν ἀνέσει, καὶ μάλιστα, κατὰ πρόσκλησιν

τοῦ ὀδηγοῦ ἡμῶν, ἀρῆκαμεν αὐτοὺς ὅλως εἰς τὴν διάθεσίν των, μηδὲ τοῦ χαλινοῦ ποιούμενοι χρῆσιν.

Μετὰ μίαν ὥραν ἤμεθα εἰς Σελδιγάς.

Οὔτε κἂν χωρίον δίδεται νὰ ὀνομάσωμεν τὸ Σελδιγάς· καὶ αὐτὴ τὸ ὄνομα χωριδάκι δι' αὐτὸ εἶναι πολὺ. Δώδεκα περίπου καλύβαι ξύλινοι καὶ ἀχυροσκεπίες, ὧν ἐκάστη περιλαμβάνει τέσσαρας κἂν πέντε κατοίκους, — ἰδοὺ τὸ Σελδιγάς.

Ἀκούσαντα τὸν ποδοβολητὸν, παιδία τινα καταρρυπωμένα ἔτρεξαν εἰς προὔπαντήσιν μας, καὶ συντόυτοις οἱ μολοσσικοὶ των ὑλακίζοντες μανιακῶς καὶ τρεῖς κἂν τέσσαρες γυναῖκες ἐμφανισθεῖσαι εἰς τὰ κατώφλια τῶν ἡμι-κεκλεισμένων θυρῶν των.

Ὁ ὀδηγὸς ἡμῶν καθύσχεσε τοὺς μολοσσικοὺς διὰ θωπευτικῶν τινῶν προσφωνήσεων καὶ ἠρώτησεν ἂν ἐπεθυμοῦμεν νὰ προγευματίσωμεν.

Λαθῶν ἀπάντησιν καταφατικὴν, ἀρίππευσε καὶ πλησιάσας ἐλάλησεν ἄλθανιστὶ γυναικί τινι, ἰσταμένη εἰς τὸ κατώφλιον τοῦ οἴκου της. Εὐθὺς αὐτῇ, προσκλίνας, διὰ σημείων προσεκάλεσεν ἡμᾶς νὰ εἰσέλθωμεν.

Δὲν θὰ παραλείψω τὴν περιγραφὴν τοῦ μοναδικοῦ τούτου οἴκου, ἐντὸς τεσσάρων τοίχων περιχλειόντος τὰ πάντα.

Ἐν μιᾷ τῶν γωνιῶν τρεῖς λίθοι καὶ ἄνωθεν ἐπὶ τῆς ὀροφῆς μικρὰ ὀπή — ἰδοὺ ἡ ἐστία. Ἀπέναντι ταύτης, εἰς τὴν ἀντίθετον γωνίαν, μέγας σάνδουξ, περορτισμένος παροψίδας πυξίνους καὶ ἀγγεῖα πῆλινα· καὶ μεταξὺ εἰδός τι κιβωτίου, πεπληρωμένου πτέριδος, καὶ δοραῖς λύκων καὶ ζορκάδων κεκαλυμμένου, ἀντὶ κλίνης· ἄνωθεν δὺο τουφέκια μακρὰ ἄλθανικά, ὀριζοντεῖως κείμενα ἐπὶ κεράτων τάυρου, ἐμπεπηγμένων εἰς τὸν τοίχον· μία πυριτοδοδύχη, τσιμπούκια, ἐργαλεῖά τινα κηπουρικῆς, ἐγχειρίδια, παλαιὰ πιστόλια γαλλικοῦ σχήματος, ἀνηρτημένα πέριξ τῶν τουφεκίων τεχνικῶς πως καὶ δίκην πανοπλίας ἢ τροπαίου· κατὰ σειρὰν, ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τοίχου προσηρησμένα σκαμνία τινα βάνουσα ἐξ ἐλάτου, ἔπειτα σοφᾶς τις ἐκ δορᾶς τράγου καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ οἴκου λίκνον οἰσινον — ἰδοὺ πᾶσα τοῦ οἴκου ἡ ἀποσκευὴ, ἥτις — ἐν παρενθέσει εἰρήσθω — δὲν παραλλάσσει παρὰ τοῖς Μαυροβουνιώταις.

Ἡ οἰκοδέσποινα — γυνὴ ἀνδρικῆς ὀρακτικῆς καὶ θαρραλέα — εἶπεν ἡμῖν ν' ἀφοπλισθῶμεν, ν' ἀποθέσωμεν τὴν ἐπιταχὴν μας, εἴτα μᾶς προσεκάλεσε νὰ καθήσωμεν, ὀρίζουσα ἡμῖν καὶ τὴν θέσιν, καὶ παρέθηκεν ἐπὶ τραπέζης γάλα, κρέας ὀπτὸν καὶ τινὰς ὀπώρας.

Οἰδέποτε, καθ' ὅσον ἐνθυμοῦμαι, ἔφαγον μετὰ τσαύτης ὀρέξεως· ὁ λαμπρὸς ἀήρ τοῦ βουνοῦ, ὃν ἀνεπνεύσαμεν ὀδοιποροῦντες, ἠρέθισε τὸν στόμαχον καὶ τοὺς ὀδόντας μας ἐρεθισμὸν δεινὸν κατὰ τοῦ λιτοῦ γεύματος τῆς ξενο-

δόχου μας, τὴν ὀποίαν, τρώγων, δὲν ἔπαυσα κρυφολέπων καὶ πικρῶν τὰ τε φορέματα καὶ τὰς ἀνδρικὰς αὐτῆς κινήσεις.

Ἐφόρει βράκον ἐκ μετάξης ὤμης, συνημμέναν διὰ χαλκίνης πόρπης περὶ τὴν ὀσφύν· κοζόκα ἐριόπλεκτος καὶ εὐσχημος διέγραφε τὸ εὐλόγιστον σῶμα της· ἡ κόμη της, εἰς δὺο πλοκάμους ὀγκώδεις κεχωρισμένη, ἔνθεν καὶ ἔνθεν κατέπιπτεν ἐπὶ τῶν ἡμιγύμων ὤμων· περὶ τὸν αὐχένα ἔφερεν ἐρυθροῦν ὕρασμα, δίκην ταινίας. Τὸ βῆμα εἶχε ζωηρὸν, ἐγρήγορον, χαρίτων ἐρίθον καὶ εἰς τοὺς μέλανας ὀφθαλμοὺς της ἐνωπρίζετο ἡ μητρικὴ στοργή, ὀσάκις αἱ κόραι ἐστρέφοντο ἀπαθλέπουσαι πρὸς τὸ κοιμώμενον βρέφος της.

Μετὰ τὸ γεῦμα, ἡ οἰκοδέσποινα προσέφερεν ἡμῖν καφέ καὶ τὸ ἀναπόσπαστον ταιμπούκι· ἐν πλήρει ὀση ἐμπιστοσύνῃ ἀφεῖσα ἡμᾶς μόνους, ἐξῆλθε, συμπαλαβοῦσα τὸ βρέφος.

Ἡ ἐρήβην τότε ἐγὼ καὶ περιεοργεῖα κινούμενος παρεγενόμην ἐξετάζων τὰ ὄπλα. Τὰ τουφέκια δὲν εἶχον ἐξαίσιόν τι· ἀλλὰ τὰ ἀγγέμαγα ὄπλα προσέλεικυσαν τὴν προσοχὴν μου, διότι ἡ στόμασίς των ἦτο θαυμασία· ἔλαθον δ' ἐν τούτων ἀνὰ χεῖρας — ἀλλ' ὀποῖα ὀπῆρξεν ἡ ἐκπληξίς μου ὅταν ἐπ' αὐτοῦ κεχαραγμένον ἀνέγνων τὸ ὄνομα : ΓΕΩΡΓΙΟΣ Σ . . .

Ἡμεῖς σήμερον, ἐκ τῆς Ἰλιάδος τοῦ αἰῶνος τούτου διὰ μνήμης ἢ διὰ στόματος φέρομεν μόνα τὰ ὀνόματα τῶν πρωταθλητῶν. Ἀλλ' ἐν τούτοις πόσα ἄλλα πρόσωπα, ἀγνώστα καὶ δευτερεύοντα, περιλαμβάνει αὐτῇ ἄξια αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ν' ἀποτελέσωσι μίαν ἐποποιήαν. Οἱ γέροντές μας, μετὰ δακρύων ἀναπολοῦσι τὰς νεανικὰς των ὄρας καὶ ἀφηγοῦνται τὰ καθέκαστα τῶν ἡμερῶν ἐκεῖνων, ὡς ἄλλοτε οἱ πατριάρχαι τὰ τῆς Γενέσεως.

Ἐχω ἀνὰ χεῖρας ἡμερολόγιόν τι τοῦ πεφιλημένου πατρός μου, ἐν ᾧ καταγεγραμμένα εὐρηγνται ἐν πλήστῃ ὀση ἀκριβεῖα τὰ κατὰ ὀχλασσαν συμβάντα ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις· εἶναι αὐτόγραφον τοῦ πατρός μου, ἀφηγουμένου ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως, καθόσον μάρτυς ἦτον αὐτόπτης τῶν γεγραμμένων· ὁ χρόνος ἠλλοίωσε τὴν χροιάν τοῦ χάρτου, ἡ δὲ γρηῃσις παρέφθειρε τοῦτον ἐνιαχού· ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχων δι' ἐμὲ εἶναι ὕπερ πᾶσαν ἄλλην κληρονομίαν πολυτιμότερον δῶρον πολυτιμοτάτου, πατρός καὶ διαφυλάττεται ὡς κόρη ὀφθαλμοῦ.

Ἰδοὺ τι ἐξ αὐτοῦ συνάγω περὶ τοῦ Γεωργίου Σ . . .

Ἐὸ Γεωργίος Σ . . . νεανίας εἰκοσετῆς μόλις, ὅταν ἡ σάλπιγξ ἤρχησεν εἰς τὸ Ἀίγαῖον, ἦτο τότε ποιμὴν εἰς τὸ Μαυροβούνιον καὶ δὲν ἐγνώριζεν εἰμὴ νὰ εὐθυβολῇ καὶ νὰ ἀνασπᾷ δεξιῶς τὴν μάχαιραν. Μαθὼν τὰ τρέχοντα, κατέλιπε τὸ ποίμνιον, ἐξώσθη τὸ ξίφος καὶ κατέβη εἰς τὴν ἐμπειρόναυτον Ἰδραν. Ἐξασκηθεὶς τὰ ναυτικά, ἐπέβη πλοίου Σπετσιωτικοῦ, τοῦ Ἡρακλέους τοῦ Ἀναργύρου Α. Χ. Ἀναργύρου καὶ μετ' αὐτοῦ παρερέθη εἰς τὴν περὶ Καφροῦ ναυμαχίαν. Ζηλεύσας τὴν φήμην τοῦ Ἡεροπολητοῦ, ἀπῆλθεν

ζητῶν αὐτὸν ἵνα καταταχθῆ εἰς τὰ τούτου πληρώματα, ὅπερ ἐπέτυχεν, ὄνομα ἔκτοτε ἀποκτήσας οὐ μικρὸν ὅτι ὁσάκις ἦν λόγος περὶ παραβολωτάτου τινός, οὗτος ἔτρεχε πρῶτος, ὡς ἂν εἰ τὴν ζωὴν εὐρισκεν εἰς τὸ ἀπαίσιον φῶς τῶν πυρπολικῶν, εἰς τὴν φρικώδη πάλιν τῶν στοχείων, εἰς τὰς βροντὰς τῶν κανονίων, εἰς τοὺς θρήνους, τὰς οἰμωγὰς καὶ τοὺς βρυχηθμούς τῶν φρονουμένων.

Τὰ βραχέα ταῦτα ἱκανά εἰσι νὰ εἰκονίσωσι τὸν ἄνδρα.

Ὁ ὁδηγός μας εἰσήλθε ζητῶν νὰ μάθῃ ἂν ἐσκοπεύομεν ἢ μὴ ν' ἀπέλωμεν.

— Τίνος εἶναι ὁ οἶκος οὗτος; ἠρώτησα ἐγώ.

— Ἐνὸς φίλου μου, συντεχνίτου.

— Πῶς ὀνομάζεται;

— Γεώργιος Σ . . .

— Γεώργιος Σ . . . ! ἐπεφώνησα ἐγώ, εἴμεθα εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ σήμερον κάμνει τὸν ἀγωγιάτην;

— Καὶ τί ἄλλο νὰ κάμῃ ὁ ἄνθρωπος, ἀφ' οὗ ἐδυστύχησε.

Μεταξὺ λόγων, εἰσήλθεν ἡ οἰκοδέσποινα . . . Ἐτρεξα πρὸς αὐτὴν καὶ λησμονῶν ὅτι δὲν ἐγνώριζεν οὐδὲ γὰρ τῆς ἡμετέρας φωνῆς, ἠρώτησα.

— Ποῦ εἶναι ὁ σύζυγός σου;

Εὐτυχῶς, ὁ ὁδηγός μας ἠρμήνευσεν αὐτῇ τὸν λόγον καὶ οὕτω ἤκουσα εἰς ἀπάντησιν ταῦτα :

— Εἰς τὸ χωράφι ἔρχεται ὄλονεν διὰ νὰ φάγῃ.

Καὶ δὲν εἶχε τελειώσει τὸν λόγον, ὅταν πεντηκοντούτης περίπου ἄνθρωπος, τὸ ἀνάστημα ὑψηλός, τὴν ὄψιν μελάγχρους, τὸ βλέμμα ἀκτινοβόλος εἰσήλθε φαιδρός καὶ μειδιῶν.

Ἦτον ὁ Γεώργιος Σ. . . ὁ ἄλλοτε πυρπολητὴς τοῦ Αἰγαίου, νῦν δὲ ἀγωγιάτης τοῦ Μαυροβουνίου.

Ὁ Γεώργιος εἰσήλθεν, ἐχαιρέτησε, νεύσας τῇ δεξιᾷ καὶ εἶπεν ἡμῖν ἰταλίστι:

— Πολλὰ τὰ ἔτη σας, ταξειδιῶται καλῶς ἤλθετε νὰ τιμῆσετε τὴν πτωχὴν καλύβην μου.

Ἡ καρδία μου ἐπαλλεν, ὡς ἂν ἤμην ἐν τῷ ἀναγνωρισθῆναι μετὰ παλαιοῦ φίλου. Προσελθὼν, ἔτσινα αὐτῷ τὴν δεξιάν, ἣν ἔλαβε καὶ ἐσφιγξέ μου ἐκ καρδίας.

Ἐκάθησε πλησίον μας καὶ ἠπάσθη τὰς παρεῖας καὶ τὸ μέτωπον τοῦ υἱοῦ του, τὸν ὁποῖον ἡ σύζυγος εἶχεν εἰς τὰς ἀγκάλας, ἔλαβεν ὑστερον τὸ ταιμποῦκι καὶ καπνίζων ἀπετάθη ἀλθανιστὶ πρὸς τὸν ὁδηγὸν μας.

Ἐγὼ τότε, λαβὼν τὸν λόγον, ἠρώτησα :

— Σὺ εἶσε ὁ Γεώργιος Σ . . . ;

Ἐνευσε τὴν κεφαλὴν καταφατικῶς.

— Ὁ Γεώργιος Σ . . . ;

— Ὁ ἴδιος, καὶ πῶς μὲ γνωρίζεις; . . . ποῖος σοῦ ὁμίλητε δι' ἐμέ; . . .
Ἡ ἐρώτησις αὕτη ἦτον ἐξοχος.

Ἐξεπλήττετο ὁ ἄνθρωπος, ἀκούων ὅτι τὸ ὄνομά του ἦτο γνωστόν! Καὶ ἐν τούτοις πόσοι μεταξὺ ἡμῶν, μηδενικὰ μηδὲν σημαίνοντες, κοινὰ βορβορώδης, παροργίζονται ἂν μὴ τυχὸν τὸ ὄνομά των κινήσῃ εἰς περιέργειαν, ἂν τυχὸν ὁ ἀκούων αὐτῶν ζητήσῃ πληροφορίας, ἀγνοῶν τοὺς ἀνθρώπους! Ὁ πολιτικὸς φαίνεται, προπηλακίζει τὴν μετριοφροσύνην—αὐτὴ δ' ἐξορισθεῖσα ἀνέβη τὰς χιονοστεφεῖς κορυφάς.

— Ἄν σὲ γνωρίζω! ἀνέκραξα ἐγώ, ἂν σὲ γνωρίζω μ' ἐρωτᾷς; Δὲν ἦσο εἰς τὸ Αἰγαῖον ἀπὸ τοῦ 1824; δὲν ὑπῆρξες φίλος τοῦ Κανάρη;

Ἐμεδιάσα μειδιάμα ἀφελὲς ἅμα καὶ σεμγόν:

— Παλαιὰ πράγματα μὲ λέγεις.

— Ἀλλ' ἡ ἐνθύμησις των δὲν γηράσκει ποτέ.

— Πούφ! ἐπρόφερον, ἀναδίδων νέφος καπνοῦ ἐκ στόματος ποῖος τόρμας συλλογίζεται;

— Εἶναι πικρὰ ἀλήθεια, ἐσκέφθην. Ἡ Εὐρώπη τότε ἔτεινε τὸ οὖς καὶ ἀνεμίγη εἰς τὰ πράγματα μὲ ἐνθουσιώδους παραφορᾶς· ἀλλ' ἅμα ὁ συρμός παρήλθε, τὰ πάντα ἐλησμόνησε καὶ ἀλλαχοῦ ἐπεδόθη, ὡσανεὶ βαρυνθεῖσα τὰ γεγηρακότα καὶ ἐπιδιώκουσα τὰ γειγῶμενα.

Καὶ ὁ Γεώργιος, ἐν τῷ μέσῳ τῶν νεφῶν τοῦ ταιμπουκίου του, ἐφαίνετο ὄνειροπολῶν τὸ παρελθὸν αὐτοῦ, παρελθὸν περιβεβλημένον ἀλλοδαύαις νεφέλαις· ἐφαίνετο ὄνειροπολῶν αἱματηρὸν τι δράμα, διαδραματισθὲν ὑπὸ τὴν ἀπαισίαν λάμπην μιᾶς πυρκαϊᾶς—ἱστορίαν τινα σπιγυμναίαν, προσημασθεῖσαν διὰ παρακελευσμάτων ἐνθουσιωδῶν, καὶ περατωθεῖσαν διὰ βροντῶν καὶ διὰ βρυχηθμῶν ἀπελπισίας—ἐγὼ τότε, ἀναστὰς, διὰ τῆς ἀκμῆς τοῦ ἐγχειριδίου μου, ἐχάραξα ἐπὶ τοῦ τοίχου, ὑπεράνω τῆς πανοπλίας, στίχους τινὰς ἀθλιεστάτους εἰς τιμὴν τοῦ μετριοφρονος τούτου Κιγκινάτου τοῦ Μαυροβουνίου. Εὐτυχῶς δὲν ἀντέγραψα αὐτοὺς, οὔτε διὰ μνήμης ἔχω, ὥστε νὰ προξενήσω χάσμην τοῖς ἀναγνώσταις μου. Ἀλλ' ὁ θέλων, ἰδοὺ, ἔχει τὴν πρὸς τὸ Μαυροβούνιον ἄγουσαν ἐλευθέραν, τὸ Σελδιγὰς καίται ἐκεῖ ἀκέραιον, ὁ οἶκος τοῦ Γεωργίου Σ. . . σώζεται, οἱ δὲ στίχοι μου εἰσὶ κεχαραγμένοι ἐπὶ τοῦ ἀπέναντι τῆς θύρας τοίχου, μεταξὺ δύο πιστολίων γαλλικῶν καὶ μιᾶς σπάθης ὀθωμανικῆς!

(ἔπειτα)

Ο ΚΟΜΗΤΗΣ.

Ἀπλῆ τις σημείωσις Γερμανοῦ ἀστρολόγου, ἀνωνύμως δημοσιευθεῖσα, περὶ ἐμφανίσεως κομήτου, μέλλοντος νὰ κατακλύσῃ καὶ πυρπολήσῃ τὴν γῆν ὅλην, κατεφόβισε καὶ κατετρόμαξε τὰ πνεύματα τοῦ λαοῦ. Ἡ πρώτη Ἰουνίου, ἡμέρα ὠρισμένη διὰ τὴν τρομερὰν ἐμφάνισιν, φέρεται διὰ παντὸς στόματος, εἶναι τὸ κείμενον πάσης ὀμιλίας καὶ πολλὰι καρδίαι ἀπλαῖ μετὰ παλμῶν ἀνησυχίας μετροῦσι τοὺς μῆνας, τὰς ἐβδομάδας, τὰς ἡμέρας, τὰς ὥρας, τὰ λεπτά, μέχρι τῆς ἐλεύσεως τῆς ἡμέρας ἐκείνης τῆς φοβεράς. Οὐδ' ἴσχυσαν νὰ καθησυχάσωσι τὰ πνεύματα αἱ σημειώσεις τοῦ Κ. Βαβινὲ, διασήμου Γάλλου ἀστρονόμου, βεβαιώσαντος πρό πολλοῦ (ἐν ᾧ χρόνῳ δηλαδὴ πάντες οἱ ἀστρονόμοι ἀνήγγειλαν τὴν ἐμφάνισιν κομήτου, μέλλοντος λίαν ἐπιφόβως νὰ πλησιάσῃ τὴν σφαῖραν ἡμῶν) ὅτι καὶ ἂν πλησιάσῃ τὴν σφαῖραν ἡμῶν κομήτης δὲν θέλει προξενήσῃ τὴν ἐλαχίστην ζημίαν, διότι εἶναι ταῦτόν ὡς ἂν κῶνυφ συγκρουσθῇ μετ' ἀτμαμάξης. Διότι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ἂν μὴ εἴπωμεν οἱ ἄνθρωποι πάντες, πάντοτε ἀρέσκονται ἔχοντες διὰ στόματος τὰ τεράστια, ὅταν μάλιστα ταῦτα τύχῃσιν συνάδοντα παλαιαῖς τισι παραδόσεσι, δοξασίαις τισι ἀπὸ παλαιάτου χρόνου ἐρριζωμέναις, οἷα τις ἐστὶν αὕτη ἢ περὶ συντελείας τοῦ κόσμου.

Ἡ ΘΕΛΕΙΝΟΗ δὲν διστάζει δημοσίᾳ ἐξομολογουμένη τὰς ἀμφιβολίας τῆς ἐπὶ τοῦ προκειμένου, διὰ πολλοὺς λόγους.

Ἐν πρώτοις — τίνας ἔνεκα τὸ ἀστεροσκοπεῖον Παρισίων, ἐν ᾧ ἐργάζονται ἄνδρες κατ' ἐξοχὴν ἐπιστήμονες, οὐ μόνον δὲν προανήγγειλεν αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ προσοχῆς ἀπηξίωσεν, ἐν σιωπῇ παρελθόν, τὰ περὶ τούτου ἐκ Γερμανίας προελθόντα; Τίνας ἔνεκα αἱ ἀξιολογώτατοι τῆς Εὐρώπης ἐφημερίδες οὐδὲ μνείαν ποιοῦνται τοῦ σημαντικώτατου τούτου συμβάντος, ἐξ οὗ ἡ ὕπαρξις τοῦ κόσμου ἐξαρθᾶται, μόνη δὲ ἡ Βελγικὴ Ἀγεξαρτησία, καὶ αὕτη οὐχὶ σπουδάζουσα, ἀλλὰ μετ' εἰρωνείας τινος καὶ παίζουσα πῶς ἀναφέρει περὶ αὐτοῦ, ἀστρολόγον καὶ οὐχὶ ἀστρονόμον τὸν προμηνύσαντα Γερμανὸν καλοῦσα; Ἐπομένως αὐτὸς ὁ εἰς τὰ ἄδυτα τῶν οὐρανῶν εισδύσας ἀστρολόγος, προῖδὼν τὴν πεπωμένην τῆς καταστροφῆς ἡμέραν, περιέλειπε τὸ κυριώτερον—δὲν ἐγνωστοποίησε καὶ τὸ ὄνομα τοῦ καταστροφέως κομήτου, ἂν ᾔνοι ἐκ τῶν γνωστῶν οὗτος; ἀλλὰ καὶ ἄγνωστος ἂν ὑποτεθῇ, τίνας ἔνεκα ὁ εὐτυχῆς θνητὸς, ἀνακαλύψας αὐτόν, ἀπηξίωσε νὰ καλέσῃ τῷ ὀνόματί του, οὕτως ὥστε καὶ ἑαυτὸν μὲν τοῖς πᾶσι νὰ καταστήσῃ γνωστὸν, καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς

ἐκεῖ ἄνω μετέωρον ν' ἀναρτήσῃ τὸ ὄνομά του; Πολλὴ ὄντως καὶ σπανία τοῦ ἀνδρὸς ἢ μετριοφροσύνη!

Ἀλλὰ δεδῶσθαι πρὸς στιγμὴν ὅτι οὐδὲν τούτων ὑπῆρχεν, ἀπ' ἐναντίας δὲ καὶ τὸ ἀστεροσκοπεῖον Παρισίων προανήγγειλε τὴν ἔλευσιν τοῦ κομήτου, καὶ αἱ ἐφημερίδες τῆς Εὐρώπης πᾶσαι ἐλάλησαν, καὶ ὁ τὴν πεπωμένην ἡμέραν προμηνύσας ἐγνωστοποίησε τοῦ καταστροφέως τὸ ὄνομα καὶ πάνθ' ὅσα ἄλλα εὐλογα καὶ φρόνιμα ἐδύναντό πως νὰ ἐμβάλωσιν εἰς ἀμφιβολίας περὶ τοῦ προκειμένου δὲν ὑπῆρχον. — Ἐκ τῶν προτέρων κρίνοντες, δυνάμεθα ἄρα νὰ ὀρίσωμεν ἐπ' ἀκριβῶς τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, καθ' ἣν οὐράνιον σῶμα, ἀγνώστου φύσεως καὶ κινήσεως, θέλει προσκρούσει τὴν σφαῖράν μας, καὶ ἂν προσκρούσῃ αὐτὴν, ὅτι θέλει προξενήσῃ τὴν καταστροφὴν ἡμῶν;

Διότι, τέλος πάντων τί ἐστὶ κομήτης;

Ἡ ἀστρονομία, καὶ τοὶ καταλέγεται ἐν ταῖς θετικωτέραις τῶν ἐπιστημῶν, πολὺ ἔτι ἀπέχει τοῦ νὰ ὀρίσῃ ἐπ' ἀκριβῶς τὴν φυσικὴν κατάστασιν οὗ ἦττον ἢ τὴν κίνησιν τῶν ἑνεργειῶν τούτων σωμάτων, ἄτινα, κατὰ περιόδους, ἀλλὰ καὶ ταῦτα οὐχὶ τακτικὰς, ἀναφαινόμενα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καλοῦμεν κομήτας.

Οὕτω, φερ' εἰπεῖν, περὶ τῆς φύσεως αὐτῶν—οἱ μὲν θεωροῦσι τοὺς κομήτας ὡς σώματα καὶ ὄγκον καὶ χωρητικότητα ἔχοντα. Ὁ κομήτης, εἰς τὴν ἀφηλιότητά του εὐρισκόμενος, δὲν ἔχει οὐράν· ἀλλ' ἄμα προσεγγίσει μέχρι ἀποστάσεως τριακοντα ἑκατομμυρίων λευγῶν, ἢ ἐν αὐτῷ ἀναπτυσσομένη θερμότης διαλύει εἰς ἀτμοὺς τὴν ἐξ ἧς σύγκειται ὕλην καὶ τότε ἔρχεται εἰς φῶς ἢ οὐρά ἢ κόμη, ἧτις αὐξάνει κατ' ἀναλογίαν τῆς περιηλιότητος. Οἱ δὲ θεωροῦσιν αὐτοὺς ὡς σώματα ἐλαχίστου μὲν ὄγκου, συγκείμενα δ' ἐκ τῆς συμπήξεως πολλῶν λεπτῶν ἀτμῶν, οὕτω λεπτῶν ὥστε καὶ διὰ μέσου τοῦ πυρῆος αὐτῶν πολλὰκις διακρίνονται οἱ ἀστέρες. Οἱ δὲ—καὶ οὗτοι ἦσαν οἱ ἀρχαῖοι—θεωροῦσιν αὐτοὺς ὡς σώματα προωρισμένα πρὸς διατροφὴν τοῦ μεγάλου ἐκείνου μύθρου, ὅστις, ζῶν τε καὶ φῶς παρέχων τῷ ἡμετέρῳ πλανήτη, καλεῖται ἥλιος. Καὶ ἄλλοι ἄλλως δοξάζουσι.

Περὶ δὲ τῆς κινήσεως αὐτῶν—οἱ μὲν τῶν κομητῶν, βλέπομεν, διαγράφουσι ἑλλείψεις περὶ τὸν ἥλιον λίαν ἐπιμήκεις, αἱ δὲ ὑπερβολικὰς, αἱ δὲ παραβολικὰς. Τίνες τούτων δαπανῶσι περιστροφόμενοι ἔτη τινα, ἄλλοι χιλιοετηρίδας· τινὲς κινουνται οὕτω ταχέως ὥστε ὁ τῷ 1472 φανεῖς ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ διέγραψε καμπύλην 4200. Οἱ διαγράφοντες ἑλλειψιν ἔχουσι τι κοινὸν τῷ ἡμετέρῳ πλανητικῷ συστήματι, ὅτι δηλαδὴ ἐπανέρχονται περιοδικῶς, ὡς ὁ ἐν ἔτει 1456, 1534, 1607, 1682, 1759 καὶ 1835 τὸ τελευταῖον διεθῶν τὴν περικλιθιότητά του, ἀνά πᾶν ἐβδομηκοστὴν πέμπτον

ὡς ἔγγιστα ἔτος ἀναφαίνεται. Ὁ Κομήτης τοῦ Ἐγκου (Encke), οὗτω κληθεὶς τῷ ὀνόματι τοῦ περιφήμου ἀστρονόμου τοῦ Βερολίνου, ἀποδείξαντος ἐν ἔτει 1819 τὴν τούτου περιοδικὴν ἐπάνοδον, εἶναι ἀξιοσημείωτος διὰ τὴν βραχύτητα τῆς τροχιάς του, ἣν διατρέχει εἰς 1207 ἡμέρας, ἢ 3 1/2 ἔτη περίπου. Ὁ κομήτης τοῦ Βιέλα δ' Ἰωσηφστάδ διατρέχει τὴν τροχιάν του εἰς ἕξ ἔτη καὶ ἐννέα μῆνας· τούτου μάλιστα, κατὰ τὰ φαινόμενα, μηδ' ὁ πυρὴν ἐστὶ στερρὸς, καὶ οὔτε κόμην ἔχει, ἐν ᾧ παρ' ἄλλοις αἰ τοιαῦται πλεονάζουσιν, ὡς φέρ' εἰπεῖν ὁ κομήτης τοῦ 1744 εἶχεν ἕξ κόμας, δίκην ριπιδίου ἐκτιλοσσομένης ἐπὶ ἐκτάσεως 30⁰.

Τούτων οὕτως ἐχόντων ἰτὶν δέδοται νὰ προῖδῃ τὰς συνεπειὰς τῆς συγκρούσεως τοῦ ἡμετέρου πλανήτου μετὰ σώματος ἀγνώστου φύσεως καὶ εἰς σύστημα μὴ ὑπαγομένου—ἂν ὑποθετῇ ὅτι θέλουσι συγκρουσθῆ ποτέ;

Ἄλλως τε γνωματεύουσι τινες ὅτι ἡ γῆ ἀδύνατον νὰ συγκρουσθῇ ποτὲ μετὰ κομήτου, καθότι ἡ ἀνθελκτικὴ ἢ ἀπωθητικὴ αὐτῆς δύναμις δὲν θέλει ἀφίσει ποτὲ τὸ σῶμα τοῦτο νὰ πλησιάσῃ πλέον ἢ μεχρισοῦ φθάνει ἡ δύναμις αὐτῆ· καὶ μάλιστα, ἂν πλησιάσῃ, θέλει διακόψῃ τὸν δρόμον τοῦ κομήτου, καταπνίγουσα τὴν τούτου ἀτμοσφαῖραν καὶ δεσμεύουσα αὐτὸν δίκην μισθίου δορυφόρου, ὡς ἄλλοτε ἔπραξε τῇ σελήνῃ, ἥτις, πιθανόν, ἦτο κομήτης. Ὡστε, κατὰ τοῦστα τοιαῦτα γνωματεύοντας, ἐκ τοῦ ἐπερχομένου κομήτου, ἂν δὲν ὠφεληθῶμεν δὴν σελήνας ἀντὶ μιᾶς λαμβάνοντες, οὔτε ὅμως νὰ βλαφθῶμεν κινδυνεύομεν.

Καὶ ταῦτα μὲν ἱκανὰ, πιστεύομεν, νὰ δικαιολογήσωσι τὰς ἡμετέρας ἀμφιβολίας, οὐχ ἦττον ἢ νὰ ἐνθαβρύνωσι τοὺς ὑπὸ φόβου καταληφθέντας· ἀλλ' ἂν ὑπάρχωσιν ἔτι κεφαλαὶ ἀσθενεῖς, τὴν προφητείαν τοῦ γερμανοῦ ἀστρολόγου τρέμουσαι, ἐὰν ὑπάρχωσιν ἔτι νόες ἐν δυσπιστίαις καὶ ὑποψίαις διατελιῶντες, οὗτοι καὶ οἱ τούτοις ὅμοιοι, πιστεύομεν, θέλουσιν ἐφησυχάσει μαθόντες ὅτι ὁ διὰ τὴν 4. Ἰουνίου ἀναγγελθεὶς κομήτης, ἡγούμενος τοῦ χρόνου, ἐφάνη τῇ 6'. Ἰανουαρίου εἰς τὰ ἀρκτοδυτικὰ παράλια τοῦ Παναμᾶ, καθόλα ὅμοιος τοῖς προφανεῖσι καὶ μηδὲν κακὸν προξενήσας ἢ κίνδυνον ἐκπαπειλῶν. Εἶναι δ' αὐτὸς, λέγει ἀξιολογωτάτη ἐφημερὶς τῆς Εὐρώπης, ἕξ ἧς ἀρῶμεθα τὰς πληροφορίας, αὐτὸς ἐκεῖνος περὶ οὗ οἱ Σῖναι ἀστρονόμοι ἐποίησαντο πολλάκις μνείαν. Ἐφάνη τὸ τελευταῖον ἐν ἔτει 1556, καθ' ὃν χρόνον παρητήθη Κάρολος ὁ Πέμπτος, καὶ διατρέχει τὴν τροχιάν του εἰς 292 περίπου ἔτη, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν ἐμφανίσεων αὐτοῦ, γενομένων ἐν ἔτει 104, 395, 683 καὶ 975· ἔμελλε δὲ ν' ἀναφανῆ κατὰ τὸ 1848, ἀλλὰ καθυστέρησεν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη. Ἀστρονόμος τις ἐν Ζηλανδίᾳ, ἐρευνήσας καὶ ὑπολογισάμενος, εὗρεν ὅτι διάφοροι πλανητικαὶ διαταράξεις ἐβράδυναν τὴν ἐπάνοδόν

του μέχρι τοῦ 1857. Βεβαίως δ' ὁ κομήτης οὗτος εἶναι αὐτὸς ἐκεῖνος περὶ οὗ οἱ ἀστρονόμοι ἀνέφερον καὶ ὁ Βαβινὸς ἐξέφερε τὰς γνωστὰς παρατηρήσεις.

Μὴ δειλιώμεν, μὴ δειλιώμεν λοιπὸν, ὦ βέλτιστοι, ὅτι ἡ πρώτη Ἰουνίου τοῦ 1857 ἐλεύσεται ἐπίσης φαιδρὰ καὶ γαληνιαία, ὡς ἡ πρώτη Ἰουνίου τοῦ 1856, καὶ οὐδένα κίνδυνον τρέχομεν, ἐκτὺς ἂν θέλωμεν ν' ἀποθάνωμεν ὑπὸ ἀλόγου τρόμου, υἱοῦ γνησίου τῆς ἀμαθείας καὶ ἠλιθιότητος.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ.

ΝΕΟΣ ΜΕΤΑΞΟΣΚΩΛΗΞ. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1854 ἐστάλησαν ἐκ Καλκούτης εἰς Παρισίους ὡά τινα ἐκ νέου εἶδους μεταξοσκώλυκος καλουμένου βόμβυξ κίκεως, διότι τρέφεται μετὰ τὰ φύλλα ἐκείνου τοῦ φυτοῦ ἐκ τῶν σπόρων τοῦ ὁποίου ἐξάγεται τὸ καθαρτικὸν ἔλαιον, κοινῶς καλούμενον 'Ρετζινόλαδον' τὸ φυτὸν τοῦτο φέρεται καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐν μὲν τοῖς παράλοις διαρκεῖ δύο ἕως ἑπτὰ ἔτη, ἐν δὲ τῷ ὄροπεδίῳ ἡμῶν ἐν ἔτος.

Τὰ ὡά ταῦτα ἐτέθησαν ὑπὸ ἀνάλογον θερμότητα, καὶ μετὰ 15 ἡμέρας ἡ ἐκκόλαψις ἐγένετο ταχέως καὶ ἐπιτυχῶς· ταυτοχρόνως ὅμοια δοκιμασίαι ἐγένοντο καὶ ἐν Μελίτῃ, καὶ ἐν Μεσσήνῃ, καὶ ἐν Παλέρμῳ, καὶ ἐν Ἀλγερῇ κλπ. καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ παντοῦ ἡ ἐργασία ἐπέτυχε.

Ὁ νέος οὗτος μεταξοσκώληξ ἔχει πολλὰ προτερήματα, ἐν οἷς τὸ μεγαλεῖτερον εἶνε ὅτι αἱ μεταμορφώσεις τοῦ ἐντόμου τούτου γίνονται ταχέως· ἄλλο δὲ πλεονέκτημα εἶνε ὅτι ἡ ἐκκόλαψις γίνεται ἐν 15 μόνον ἡμέραις, τὸ μέγεθος εἶνε ἴσος περίπου τούτου, τὸ δὲ χρῶμα χρυσοειδές.

Ἡ χρυσαλλὶς εἶναι μεγαλύτερα τῆς τοῦ βόμβυκος Μωρέας, εἶναι ἰσχυρότερη, ὁμοιάζοντα τὰ πτερὰ ἔχουσα μετὰ τῆς κοινῆς κάμπης.

Τὸ θῆλυ γενεᾶ ἐν διαστήματι 24 ὡρῶν πλεῖστα ὡά, ὧν ὁ ἀριθμὸς ὑπερβαίνει τὰ 150.

Ἐὰν ἡ ἐκκόλαψις τῶν ὡῶν γίνῃ κατὰ τὰς ἐποχὰς τῶν διαφόρων φάσεων τοῦ σκώλυκος τούτου, δύναται τις νὰ ἔχῃ ἕξ ἕως ἑπτὰ συγκομιδὰς μετὰξῆς κατ' ἔτος· ἐν Ἰνδίας φθάνουσιν μέχρι τῶν 12 κατ' ἔτος.

Κατὰ νεωτέρας παρατηρήσεις γενομένας ἐν Ταυρίνῳ ὁ βόμβυξ τοῦ κίκεως τρέφεται καὶ ἐκ τῶν φύλλων τοῦ θρίδακος (Μαϊουλίου)· ἐν Μασσαλίᾳ μάλιστα ἐπροτίμησε μᾶλλον τὰ φύλλα τούτου, ἢ τοῦ κίκεως. Ἀλλὰ τὰ κουκούλια ὑπῆρξαν κατὰ τὸ ἐν τρίτον μικρότερα. Διαβεβαιώσιν ὅτι ὁ μεταξοσκώληξ οὗτος τρέφεται καὶ μετὰ τὰ φύλλα τῆς ἰτέας.

Ὁ ἀναπνισμός (τυλιγάδιασμα) τῶν κουκουλίων τούτων παρέχει δυσκολίας τινάς· ἀλλ' οἱ ἐν τούτῳ ἐνασχολούμενοι δυσκολύνουσι καὶ τὴν δυσχέρειαν ταύτην.

Ἡ ἐκ τοῦ μεταξοσκώληκος τούτου μέταξα δὲν εἶνε τόσο λαμπρὰ καὶ ὠραία ὅσον ἡ ἐκ τοῦ τῆς μωρέας· εἶνε ὅμως ἰσχυροτέρα καὶ στερεωτέρα ταύτης. Πιθανὸν δὲ διὰ τῆς καλλιέργειας νὰ βελτιωθῇ ἡ ἔλλειψις, διότι ἀπὸ τοῦδε κατωρθώθη νὰ παραχθῇ λαμπροτέρα καὶ πλέον συμπαγής.

Ἐν ταῖς Ἰνδίαις τὰ τῆς μετάξης ταύτης ὑφάσματα χρησιμεύουσι πρὸς φορέματα καθήμερῶν καθ' ὅλον τὸ ἔτος διὰ τὴν κατωτέραν τάξιν τῶν ἀνθρώπων· τὸν δὲ χειμῶνα πᾶσαι αἱ τάξεις φέρουσιν ἐκ ταύτης φορέματα. Τὸ ὑφασμα εἶναι μαλακὸν καὶ χονδροειδέστατον, ἀλλὰ διαρκεῖ ὑπερβαλλόντως· λέγουσιν ὅτι ἐν φόρεμα διαρκῶς φορούμενον δύναται νὰ διαρκέσῃ ἐφ' ὅλης τῆς ζωῆς, ἐνίοτε μεταβαίνει ἐκ μητρὸς εἰς κόρην.

Καλὸν εἶνε ὅπως φροντίσῃ ἡ Κυβέρνησις νὰ φέρῃ ἤδη σπόρον ἐκ τοῦ εἴδους τούτου, καὶ διαμυριάσῃ τούτον εἰς τὰς διαφόρους τὴν μέταξαν καλλιέργουσας ἐπαρχίας πρὸς γῶσιν τῆς ἐπιτυχίας αὐτοῦ.

(Βελτίωσις.)

—ΤΟ ΜΙΚΡΟΣΚΟΠΙΟΝ.— Ἐφημερίς ἀγγλικὴ δημοσιεύει ἄρθρον περιεργότατον περὶ τῆς ὠφελείας ἣν τὸ μικροσκοπίον παρέσχεν εἰς διαφόρους δίκας ἐν Ἀγγλίᾳ, κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους, καὶ περὶ τῆς χρησιμότητος τοῦ ὄργανου τούτου εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἐνοχῆς τῶν κατηγορουμένων.

Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Νορθίχ συνέβη πρό τινων ἐτῶν τὸ ἑξῆς.

Πρωτῶν τινὰ κόρη ἐνεαστῆς εὐρέθη νεκρὰ ἐντὸς ἀγροικίας τοῦ τόπου, μετ' ἄνδρα περὶ τὸν λαιμὸν. Εὐθὺς δὲ ὑπόπτεισαν πολὺ τὴν μητέρα τῆς κόρης, ἥτις τὴν πρωτῶν ἐκείνην εἶχεν ὀδηγήσει αὐτὴν εἰς τὴν ἀγροικίαν. Ἡ δὲ μήτηρ ἀπεκρίνετο ἀτάραχος πρὸς πᾶσαν ἐρώτησιν. Τῷ ὄντι εἶχεν ὀδηγήσει τὴν κόρην τῆς εἰς τὴν ἀγροικίαν· ἀλλ' ἡ κόρη ἀπεμακρύνθη διὰ νὰ δρέψῃ ἄνθη, καὶ τότε βεβαίως ἐπράχθη ὁ φόνος. Ἀνακρίσεως δὲ γενομένης ἐν τῇ οἰκίᾳ τῆς μητρὸς, εὐρέθη μακρὰ καὶ λεπτὴ μάχαιρα, ἐφ' ἧς οὐδὲν ἄλλο ἀνεκαλύφθη εἰμὴ τρίχες τινές, τὰς ὁποίας καὶ ὡς ζῶου τινὸς ἐδύνατο νὰ ἐκλάβωσιν· ἦσαν τόσο ψιλὰ καὶ μικρὰ, ὥστε μόλις διεκρίνοντο διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ. Ὁ ἀνακριτῆς, παρατηρήσας τὸ πρᾶγμα, ἠρώτησε τὴν γυναῖκα· αὕτη δὲ ἀπεκρίθη ὅτι, τῷ ὄντι, ἐπικνερομένη εἰς τὴν οἰκίαν τῆς, εὗρε λαγίδιον πιεσμένον εἰς τὴν παγίδα, καὶ τοῦ ἔκοψε τὸν λαιμὸν διὰ τῆς εἰρημένης μάχαιρας.

Ἀμέσως ἐστάλη ἡ μάχαιρα εἰς τὸ Λονδῖνον καὶ ὑπεβλήθη εἰς μικροσκοπικὴν ἐξέτασιν. Μ' ὅλον ὅτι δὲ ἡ μάχαιρα εἶχε πλυθῆ, ἀφαιρεθέντος τοῦ μεταλλικοῦ περικαλύμματος τῆς λαβῆς, ἀνεκαλύφθησαν ὑπ' αὐτὸ ἔχνη αἰ-

ματος, οὐχὶ ζῶου, ὡς λαγιδίου, ἀλλ' ἀνθρώπου. Ἐπειτα ἐξακάσθησαν αἱ τρίχες. Ὁ τὴν διὰ μικροσκοπίου ἐξέτασιν ἐπιτραπέις, ἀγνοῶν ὅτι πρόκειται περὶ ἐγκλήματος, ἀπεφάνθη ὅτι ἦσαν τρίχες σκιούρου (βερβερίτσας, ἧς τὸ γουναρικὸν σεντ'άπι)· καὶ δὲν ἐδύνατο νὰ σφάλῃ, διότι αἱ τρίχες ζῶου τινὸς, διὰ τοῦ μικροσκοπίου ἐξεταζόμεναι, τόσο διαφέρουσι τῶν τριχῶν ἄλλου ζῶου οὐ μόνον κατὰ τὸ πάχος, τὸ χρῶμα, κτλ., ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν φυσικὴν κατασκευὴν, ὥστε ἡ πλάνη καθίσταται ἀδύνατος.

Ἡ κόρη λοιπὸν ἐφόρει περιλαίμιον ἐκ δερμάτος σκιούρου, καὶ ἐκ τούτου εἶχεν ἀποσπάσει ἡ μάχαιρα τρίχας τινάς.

Οἱ ἔνορκοι δικασταὶ ἐθεώρησαν τὴν ἀπόδειξιν ταύτην ἱκανήν, ἡ δὲ γυνὴ, καταδικασθεῖσα, ὠμολόγησε πρὸ τοῦ θανάτου, ὅτι ὄντως ἐφόνευσε τὸ ἐκ τῆς τέκνον.

(Ἀμάλθεια.)

ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ

ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ.

Περιφερόμενος ἡμέραν τινα ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις ἐν τῷ βασιλικῷ κήπῳ τοῦ Βερολίνου καὶ συνομιλῶν μετὰ τοῦ ἀρχικληπουροῦ, ἐθεωρήθη παρὰ τοῦ βασιλέως Φριδερίκου, ὅστις, ἐκπλαγεὶς ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ Μοναχοῦ, ἐπεμψεν αὐτῷ τεμάχιον χάρτου, ἐνθ' εἶχε γράψει μαθηματικὸν τι πρόβλημα, ζητῶν παρ' αὐτοῦ τὴν λύσιν. Ὁ Εὐγένιος, ἀγνοῶν τίς ἦν ὁ ἐπιστέλλων αὐτῷ τὸ πρόβλημα, ἔλυσε αὐτὸ ἀμέσως προσθέσας καὶ δύο στίχους Ἑλληνικοὺς πρὸς ἔπαινον τοῦ προβάλλοντος. Ἰδὼν ταῦτα ὁ βασιλεὺς προσεκάλεσε παρ' αὐτῷ τὸν μοναχὸν καὶ μαθὼν ὅτι ἦτον ὁ Εὐγένιος, μετὰ πολλὰς ἐνδείξεις φιλοφροσύνης, κατέστησεν αὐτὸν γνωστὸν εἰς ἅπαντας τοὺς ἐν Βερολίῳ σοφοὺς καὶ θεολόγους. Κατὰ παράδοξον συγκυρίαν, ἡμέραν τινα προσεκλήθη εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ Φριδερίκου, ἐνθα ἦτο προσκεκλημένος καὶ ὁ Βολταῖρος. Ἐλθόντος λόγου περὶ τῶν νηστειῶν τῶν ὀρθοδόξων, ὁ Βολταῖρος ἠρώτησε τὸν Εὐγένιον, θαυμάζων πῶς καὶ αὐτὸς σοφὸς πιστεύει εἰς τοιαύτας δαιμονίας. Ὁ δὲ Εὐγένιος μετὰ πολλὰ ἄλλα ἐπεσφράγισε τὸν λόγον εἰπὼν —εἰ μὲν τὰ παρὰ σοῦ λεγόμενά εἰσιν ὀρθὰ, ἐγὼ ὁ ἄλλως φρονῶν δὲν βλάπτομαι, εἰ δὲ ὀρθὰ ἄπερ ἐγὼ φρονῶ, τότε ὁποῖα τιμωρία διαδέξεται τὸν τὰ ἐναντία φρονοῦντα;

Αἶνιγμα.

Τὰ κάλλη σ, που φθίνουσιν ἐγὼ ἀρχὴν λαμβάνω·

Πλὴν παρομοίως τελευτῶ καθάπερ καὶ ὁ χοῖρος.

Στήλη ἐπιστηρίζεται ἔς τὸ σῶμά μου ἐπάνω,

Καὶ βαίνει μὲ τοὺς πόδας μου ὁ ἠπειρώτης Πύρρος.

Τοῦ Κλέπτου ἂν τὴν κεφαλὴν, ὡς κεφαλὴν μου βάλω,

Ἵνα ἀναγνώστα, πρόβλημα δεινὸν θὰ σοὶ προβάλλω·

» *Ἄπαρταί τῆς ὑψηλοῦ τοὺς κλειροὺς ἱεροφάντας*

» *Ἴσους μὲ τεμάχιόν τι χάρτον θέλεις εὔρει πάντας»*

Τὴν δὲ δευτέραν κεφαλὴν ἀφίπων, ἂν ἐξώσης

Τὴν πρώτην καὶ τὴν ὑψηλὴν φωνὴν μου ταπεινώσης,

Πορεύθητι εἰς τοὺς ναοὺς καὶ εἰς τὰς ὀμηγύρεις

Κ' ἐνώπιόν σου θὰ φανῶ λάμπειως τότε πλήρης·

Ἄν νὰ μὲ λύσης, φίλε μου, δὲν δύνασε, ἀκόμα

Τὸν πρῶτον φλύαρον ποῦ ὑρῆς δράξῃς τὸν ἀπ' τὸ στόμα,

(Ἡ λύσις εἰς τὸ ἐπόμενον φυλλάδιον.)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΝ.—Ὁ Μένανδρος, ἢ περὶ νέας κωμωδίας παρ' Ἑλλήσι (συνέχεια καὶ τέλος).—Περὶ Ἐμπορίας, ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς μέχρι πτώσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.—Ἀρμενία, ἱστορικαὶ μελέται.—Ἐρως ἐν γάμῳ (συνέχεια καὶ τέλος).—Ἐν νεφέλαις ἀέρων, ἤτοι τελειοποιήσις τοῦ ἀεροπόρου.—Ὀδοιπορικὰ (συνέχεια).—Ὁ Κομήτης.—Σύμμικτα (ὁ νέος Βαμβαχοσκώληξ, — τὸ Μικροσκοπίον).—Ἀνέκδοτον Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου.—Αἶνιγμα.—
